tahsin yücel

DÖNÜŞÜM

bilgi yayınevi

tahsin yücel DÖNÜ

TAHSİN YÜCEL

Dönüşüm

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI : 229
HİKÂYE DİZİSİ : 37

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Birinci Basım
Ağustos 1975

BİLGİ YAYINEVİ
Tunalı Hilmi Cad. 94
Telf. 26 60 48 26 70 64
Kavaklıdere - Ankara

Babıâli caddesi 19/2
Telf : 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

İÇİNDEKİLER

Dizge ... 7
Benlem ... 27
Giz 59
İkilem 80
Dönüşüm ... 110

DİZGE

Topal Durmuş'un cenazesinden döndükten sonra, anlatılmaz bir ağırlık, bir suskunluk çökmüştü üzerimize. Bizim için yeryüzünde yapılacak, söylenecek, bakılacak hiç bir şey kalmamıştı sanki: ne zamandır Söylemez'in duvarının gölgesinde oturuyor, sessiz sessiz önümüze bakıyorduk.

«Zavallı Durmuş» dedi birden Memedali, «hiç bir zaman anlamamıştı düzeni.»

Şaşkınlıkla yüzüne baktım.

«Evet, söylediğim gibi» diye karşılık verdi bakışıma: «başlangıçtaki bulanıklık yüzünden.»

«Yani?» dedim.

«Yani Altındiş'le oturmaya başladığı zaman, sıra çoktan Yusufa'ya gelmiş bulunduğuna göre, yalnız Nurhaklı'nın değil, Yusufa'nın da yerini almış demekti; ama, gene bu sıra karışıklığı dolayısıyle, yalnız Yusufa'nın ya da yalnız Nurhaklı'nın değil, her ikisinin karşısına dikiliyordu. Böylece, birinci evliliğinde Nurhaklı'nın karşıtıydı; buna karşılık,

yıllarca can düşmanı gibi göreceği Yusufa'nın özdeşi durumundaydı: gecelerini Altındiş'le başbaşa, koyun koyuna geçirirken, gündüzleri evde olup bitenleri bilmiyordu, ya da bilmemeyi yeğ tutuyordu. İkinci ve daha sonraki evliliklerinde ise, Yusufa'nın karşıtı, Nurhaklı'nın özdeşi olmuştu: gecelerini başkalarıyle paylaşmak zorundaydı artık: düzen böyle istiyordu. Bunu ne zaman anladım, biliyor musun? Biraz önce, Yusufa'yı Gariplik'te gördükten sonra. Şimdiye kadar hep yanlış yollara sapmışım.»

Büsbütün şaşırdım: nedenini anlamak istediği olayların geçmişteki köklerini öğrenmeye çalışırdı hep, girdiği sokağın anlamını çıktığı sokaktan sorardı. Yusufa-Altındiş-Topal Durmuş üçlüsünün garip ilişkilerini açıklayabilmek için de aynı yolu denediğini biliyordum. Şimdi tutmuş, bütün o çabaların gereksiz olduğunu söylüyordu.

Memedali'nin yeni uslamlaması uyarınca, Yusufa'nın aylardır ustura görmemiş sakalını kazıtıp da başında tepesi bastırılmamış, tekerlek şapkası, sırtında kocaman yakalı, daracık kara ceketi, bacaklarında çok geniş paçalı, kara pantolonu, ayaklarında sivri burunlu, kara kunduralarıyle dolaşmaya başladığını görünce, kazancında da, yaptığı işlerde de hiç bir değişiklik olmayacağını, gene zengin evlerine su taşıyıp ölü yıkayıcılara yardım edeceğini, gene aynı yerlerde dolaşacağını bile bile, «Tamam, gene düzeltmiş işleri» dememizden yola çıkmamız gerekirdi. Yusufa ilk ne zaman giymişti bu takımı? Kendisi mi diktirtmişti? Bir başkası mı vermişti? Bu başkası kimdi? Altındiş mi? Bu giysi neden hiç eskimezdi,

neden hiç buruşmaz, kirlenmek, solmak bilmezdi? Bir zamanlar birbiri ardından sıralayıp durduğumuz, ama, kendisi sustuğu, kendi yaşında olanlar da kesin bir şey söyleyemedikleri için, nicedir karşılıksız kalan bütün bu soruları gereksiz buluyordu şimdi Memedali. Bu garip giysi konusunda gerçek bir açıklığa varmak istiyorsak, birkaç yılda bir değiştirildikleri için hiç mi hiç önemsemediğimiz öteki giysilerine, örneğin üç dört yıldır giymekte olduğu, gölgeliği kopmuş, boz kaskete, önü tamamıyle kapalı, cepleri körüklü, yakasız, boz cekete, paçaları dizlere kadar düğmeli olmakla birlikte hiç iliklenmediklerinden, bir o yana, bir bu yana yalpalanan, boz pantolona, arkaları terlik gibi ökçeye bastırılmış, her zaman tozlu yemenilere yönelmeliydik. Bu kılığa girdi miydi, her yanı toza, toprağa, çamura batar, saçı, sakalı birbirine karışırdı. «İşleri bozuldu gene» derdik. Yaşlı kadınlar, «Koskoca kadı torunu bu durumlara mı düşecekti?» diye konuşurlardı. Karayı giydiği zamanlarda bir kadı torunu olmanın bilincini sürdürüyorsa, aynı bilinci o asker ya da bekçi giysisinden bozma, boz giysiye büründüğü zaman da sürdürmemesi için bir neden var mıydı? Böyle bir nedeni kuyudan su çeker gibi geçmişinden çekip çıkaramadığımıza göre, öncelikle bu iki giysinin belirttiklerine çevirmeliydik gözlerimizi: kara evlilik, boz bekârlık kılığıydı Yusufa'nın. Yusufa kara takımını giyince, karısı da hep aynı kılıkla, yani o yıllardır gördüğümüz, kahverengi manto ve yeşil başörtüsüyle dolaşmasa, bir de bu kılık değiştirmeler en az yılda iki kere birbirini izlemese, belirtgeler küçümsenebilirdi. Ama böyle oluyordu işte. Kara takımını

her giyişinde Yusufa'nın evine bir başka kadın girse, her çıkarışında da evinden bir başka kadın çıksa, gene koyu bir gölge düşerdi Memedali'nin belbağladığı belirtgelere. Ama gelen de, giden de hep aynı kadındı, Altındiş'ti yani. Yusufa'dan ayrıldıktan sonraki dolaşmalarında, kahverengi mantoyla yeşil başörtüsü yerine bir kara çarşaf kullanmak üzere gittiği ev de hep aynı evdi: boyacı Topal Durmuş'un dört bir yanı kavaklarla çevrili, tek odalı, tek pencereli, küçük evi. «Bildiğimiz bir şey ama bu da önemli» diyordu Memedali.

Öte yandan, Altındiş'in Yusufa'yı bırakarak kendisine dönmesi Topal Durmuş'un kılığında gözle görülür bir değişiklik yaratmasa bile, bu mutlu dönüşün yaşaması ve çalışması üzerindeki etkileri en azından bir kılık değiştirme kadar belirgindi. İzmarit toplamak için yazlık kahvelerde dolaştığımız çocukluk günlerimizden beri bildiğimiz bir şeydi bu: Yusufa'nın karaları çıkardığı günlerde, Durmuş'un üstü başı her zamankinden de kirli olurdu ya gözbebeklerinde tükenmez bir sevinç ışıldardı hep, hiç bir şey bozamazdı bu sevinci. Değneği elinden alınıp uzaklara fırlatılırdı: yakası açılmadık küfürler savuraiak, ama sevincinden hiç bir şey yitirmeden, yerde sürüne sürüne değneğine doğru ilerlerdi. Ayakkabı boyadığı sıralarda, değneği, fırçası, boya kutuları saklanırdı: durumu anladı mı önüne gelene söverdi ya hiç kızmadan, üzülmeden, hep aynı güleç yüzle arardı saklananları. Bir türkü söylemesi istenirdi: elini kulağına atıp başlardı hemen. Biraz öteden geçmekte olan kaymakama, belediye başkanına ya da polis komiserine sövmekten korkup korkmadığı sorulurdu: gö-

zünü bile kırpmadan sıralardı küfürleri. Koca bir bardak dolusu mavi ispirto konulurdu önüne: iki çay şekerinin desteğiyle, bir dikişte mideye indirirdi. Cahan'dan yeni çıkmış, dipdiri bir balık getirilirdi: kedi gibi sesler çıkararak, kıvrandıra kıvrandıra, kaşla göz arasında yiyiverirdi. Ensesine ispirto dökülüp bir kibrit çakılırdı: yüzüne acının gölgesi bile vurmadan, kasketiyle vura vura söndürmeye çalışırdı. Yeter ki, çevresinde yarattığı kahkahalar paraya çevrilsindi.

Buna karşılık, Yusufa karaları giydi miydi bir durgunluk, bir garipliktir çökerdi Topal Durmuş'un üstüne. Dünyanın parasını verseler, Yusufa'dan başkasına sövmezdi artık, bir türkücük olsun söylemez, önüne getirilen, diri balıklara, ispirtolara, hatta rakıya bile tiksintiyle bakar, bir şeyini sakladıkları zaman, sessizce oturup bekler, şakalar şiddetlendiği zaman da küçücük çocuklar gibi, hüngür hüngür ağlardı. «Of, anam, of!» diye inlerdi ikide bir. Yusufa'nın bir kadı torunu olmanın bilincine Altındiş'le bir arada yaşarken vardığı doğruysa, Topal Durmuş'un da ölmüş anasını ancak Altındiş'ten uzak kaldıkça ansıdığı söylenebilirdi. Ama, ne olursa olsun, bu evrelerde kazancını artırmak için fazla çaba harcamamasının anlaşılmayacak bir yanı yoktu: evde kazan kaynamadığına göre, daha fazla kazanıp da ne yapacaktı? Buna karşılık, hele Memedali'nin söz konusu ettiği ilk bulanıklık da göz önüne alınmazsa, böyle birdenbire dünyaya küsmesine, ikide bir hüngür hüngür ağlamasına akıl erdirmek oldukça zordu: her yıl en az iki kere yinelendiğine göre, çoktan alışmış olması gereken bir durum değil miydi bu? Bu iş ömründe birinci kere başına geldiği zaman bile, biraz

gözlerini açmış olsaydı, evliliğinin sona erdiğini düşünerek umutsuzluğa gömülmezdi. Öyle ya, Yusufa'nın ilk ortağı değildi Topal Durmuş, kendisinden önce Nurhaklı vardı.

Şu da var ki, o zamanlar işler biraz daha değişikti. Nurhaklı eli bıçaklının biri olduğu için, Yusufa da ona uymak zorundaydı. Ortakların bu özelliği dolayısıyle, Altındiş kasabanın iki ucundaki iki ev arasında gönlünün dilediği gibi dolaşamazdı, hiç değilse öyle görünürdü: iki erkekten birinin kendisini alıp kaçırmak için bir olanak bulabilmesine, dolayısıyle özgür olmasına bağlıydı her şey. Gerçekten de, o günlerde Altındiş'i alıp kaçıran, bu işi başarmakla rahata ermiş sayılmazdı. Uygun durumu bulur bulmaz, bıçaklarını çekmeleriyle birbirlerinin üzerine yürümeleri bir olur, böylece, Nurhaklı'dan daha iri, daha güçlü, daha bıçkın olduğu için, kavgayı başarıyla sonuçlandıran Yusufa, ikide bir tutukevine dönmek zorunda kalır, buradan çıkar çıkmaz da ilk işi Altındiş'i yeniden ele geçirmeye çalışmak olurdu. Bundan yıllarca önce, karlı bir kış günü, tam altı ay soğuk ve ışıksız bir koğuşta pinekledikten sonra, sırtında yazdan kalma, yırtık pırtık ve incecik bir giysiyle sokağa bırakıldığı zaman da böyle yapmıştı: sabahın alacakaranlığında, Nurhaklı'nın damına çıkıp bacasının kepengini söküvermiş, ayaklarını bacanın deliğinden aşağı sarkıtıp ağır ağır kaymaya başlamıştı: buradan içeriye inerek Nurhaklı'yı sımsıkı bağladıktan sonra, onun yusyuvarlak açılmış gözleri önünde, altı aylık Altındiş özlemini dindirmekti düşüncesi. Ama, başı baca düzeyini aşar aşmaz, sıkışıp kalmıştı içerde, yukarı çıkmak için harcadığı çaba bir karış daha aşa-

ğıya kaymasıyle sonuçlanmış, ondan sonra kılını bile kıpırdatamaz olmuştu, burnunun, dudaklarının çevresinde, sakalının, bıyığının tellerinde, her dakika biraz daha kalınlaşan buzları bile dökememişti. Derken aşağıdan boğucu bir duman yükselmiş, az sonra da, dumanın odaya dağılmasını kepengin kapanmış olmasına yorarak don gömlek dama çıkan Nurhaklı'nın ağzından kurşun gibi fırlayan balgamın alnına yapıştığını duymuştu. Düşmanına ömründe birinci kere boyun eğerek, «Oğlunu öldürdüm, ocağına düştüm, kurtar beni şurdan» diye yalvarmıştı ya Nurhaklı karşılık bile vermeden karakola koşmuş, Yusufa şişeden mantar çıkarılır gibi bacadan alınıp kelepçelenirken de kahkahalarla gülmüştü. Ne var ki, bu işten kimin daha zararlı çıktığını söyleyebilmek güçtü: Yusufa daha dün ayrıldığı koğuşa yeniden dönmüştü ama çoktandır kötü kötü öksürüp duran Nurhaklı da, saatlerce kar altında don gömlek dolaştıktan sonra, korkunç bir titremeyle girdiği yataktan ancak Altındiş'in kolunda, abdest bozmak için çıkmıştı bir daha, bir iki ay sonra da öbür dünyayı boylamıştı.

Topal Durmuş işte bu olaya borçluydu Altındiş'in kocası olmayı. Ama bundan bilinçli olarak yararlanmış değildi elbette. Yıllardır kasabadan uzaktaydı: on, on iki yaşlarında, ele avuca sığmazlığının yarattığı bir kötü rastlantı sonunda, sol bacağı gittikçe şişip kızarmış, acısıyle gece gündüz bağırmaya başlamıştı. Haykırışlarına dayanamayan komşular, anasını da kandırdıktan sonra, Adanalı bir şoförün kamyonuna atmışlardı onu. Aralarında topladıkları beş on kuruşu adamın avcuna koymuşlar, «Adana'-

ya kadar götür şu yoksulu, gerisini sütün bilir» demişlerdi. O da sütünün bildiğini yapmış olacak ki, Topal Durmuş, nice yıllardan sonra, bir ayak, bir değnek ve sedef kakmalı bir boya sandığıyle, kasabanın yolunu tutmuştu. Bindiği kamyon kasabaya yaklaşırken, yolcular arasına yeni katılmış birinden, anasının çoktan öldüğünü, tek odalı, küçücük evlerinin yola gittiğini öğrenmiş, öğrenir öğrenmez de kamyonu durdurup inmiş, bir zamanlar söğüt dallarından atlar koşturduğu, tozlu yollarda, iki gözü iki çeşme, ağır koltuk değneğine dayana dayana, ağır ağır ilerlemeye başlamıştı. Neden sonra, güneş batarken, birlikte yolculuk ettiklerinden biri, Nurhaklı'nın küçücük evini çevreleyen kavakların dibinde, bir ölünün üzerine kapanır gibi sedef kakmalı sandığının üzerine kapanmış bir durumda, hüngür hüngür ağladığını görmüştü. Ne olduysa orada, o akşam olmuştu işte: insanların hiç bir şeyine ilgilenmez görünen Altındiş, sürekli hıçkırıklarına kulak kabartarak kalkıp yanına gelmiş, bir süre tepesine dikilip uzun uzun süzdükten sonra, elinden tutup evine götürmüş, sonra da, hangi düşünceyle, bilinmez, Nurhaklı'nın bıraktığı boşluğu onunla doldurmaya karar vermişti.

«Bir dama taşı gibi» diyordu Memedali.

Dama taşı nasıl dama bilmezse, Topal Durmuş da bu evdeki yaşamının gerçek anlamını bilmiyordu. Bunun için hiç de rahat değildi yeni evinde, hele ilk zamanlarda! İlk yıkılışı ne kadar zorlu olmuşsa, ilk sevinci de o kadar bulanıktı. Altındiş'in ilk ayrılışından dört, beş ay sonra, bir kasım akşamı, kavaklarla çevrili evin kapısını açıp da yüzüne mangalın sıcaklığı vurunca, anlatılmaz bir sevinçle dolmuştu

içi: karısı dönmüştü demek! Dönmüştü, mangalı yakmıştı, sonra da, mangalın sıcaklığıyle yetinememiş gibi, soyunup yatağa girmişti. Ne var ki, yatakta yalnız değildi: gencecik bir adamla, bakılmaması, anlatılmaması daha uygun düşecek bir durumdaydı. Topal Durmuş, ölü doğmuş sevinciyle birlikte bilincini de yitirmişcesine, hiç sesini çıkarmadan, olduğu yerde kalakalmıştı öylece: değneği koltuğunun altında, boya sandığının kayışı omzunda, ağzı açık. Öyle bakmıştı: tek ereği bir zamanlar, aynı yer yatağında, aynı biçimde geçirdiği dakikaları gözlerinin önünde canlandırmakmış gibi, öfkeden uzak. Sonra, böyle uygunsuz bir düşlemeyi daha fazla uzatmanın yakışıksız kaçacağını düşünmüşcesine, yatağa arkasını dönmüş, sandığını omzundan indirerek bir köşeye çökmüştü. Yalnız bir şey duyuyordu: yüreğinin hızlı hızlı vurduğunu. Neden sonra, kulağına pek de yabancı gelmeyen bir ses duymuştu: «Bize yiyecek, içecek bir şeyler getir.» Geriye döndüğü zaman, karısının kımıltısız yüzünden önce, yatakta oturan delikanlının çıplak omuzlarını görmüştü. «Durmuş, şu ceketi uzat bakalım» demişti delikanlı. Topal Durmuş, ellerinin üzerinde sürüklenerek kerevete doğru gitmiş, burada duran ceketi çıplak konuğuna götürmüştü. Konuk da ceketinin cebinden iki onluk çıkarıp avcuna sıkıştırmış, «Bize rakı, sucuk, ekmek, portakal getir» demişti buyurur gibi, kapıdan çıkacağı sırada da, «Bana bak: o kadar acele etme, çok da fazla gecikme» diye seslenmişti.

Topal Durmuş delikanlının bu son buyruğuna uyamayacak kadar şaşkın ve kuşkuluydu: sol koluyle sağ bacağının elverdiğince hızlı gidiyordu. Ama hızlı

gitse bile ne olacaktı: çarşı öylesine uzaktı ki o akşam! Soluk soluğa kalmıştı, üstelik de yürüdükçe bir uğultu büyüyordu beyninde. Kahvelerde ayakkabı boyarken, delikanlıların kendisinden gülerek istedikleri şey geliyordu aklına, Altındiş kendi evindeyken hemen her gece yinelenenler geliyordu: kapının vurulduğunu duyarak yatağında doğrulur, «Kim o?» diye seslenirdi. «Aç, Durmuş, aç, biz geldik, yabancı değiliz, aç şu kapıyı» derlerdi dışardan. Gerçekten de yabancı değildi bu sesler, kahvelerden bildiği seslerdi, gene de korkudan, öfkeden titrerdi Durmuş. Kapı durmamacasına çalındıkça, dışardaki delikanlılar, kimi zaman alttan alarak, kimi zaman öfkeyle bağırarak, açması için dayattıkça, Topal Durmuş söver de söverdi. Bu arada, Altındiş'i, sanki bütün bunların dışındaymış gibi, yatağında sessiz sessiz oturur görürdü. Dışardaki kalabalık umudunu kesip uzaklaştı mı Altındiş yeniden uzanırdı yatağa, Durmuş'a sırtını dönerdi, tek sözcük çıkmazdı artık ağzından. Topal Durmuş bu kesin sessizlikleri yataktaki delikanlının varlığıyla birleştirirken, birdenbire ezici bir soru belirmişti kafasında: «Ya gündüzleri?» Gündüzleri kapıyı çekip giderdi kendisi, karanlık basıncaya kadar da dönmezdi. «O zaman, o zaman...» O zaman, yatağındaki çocuk herkes gibi bir çocuk demekti, üstelik de Yusufa'nın yaptığı kalleşliği yapmıyor, karısını alıp götürmüyordu. Dengesiz adımları yavaşlayıvermişti: ne bir öfke, ne bir üzüntü kalmıştı içinde. Anlıyordu: kahvelerde delikanlıların söyledikleri doğruydu, ama Altındiş'in geri döndüğü de doğruydu. Dönmüştü ya, buna bakardı o! Ay ışığının altında, ıssız yolda, ağır ağır ilerlerken,

sevinçli olduğu bile söylenebilirdi, ama, eve varmaktan çok, Yusufa'yı görmek için sabırsızlanıyordu. Üç gün sonra görebilmişti ancak, görür görmez, kahkahalarla güldükten sonra ana avrat sövmüş, sonra da, bütün bunlar yetmiyormuş gibi, kalçasının dibinden kesilmiş sol bacağının budaklı ucunu göstermişti ona.

Yusufa'ysa, gölgeliği kopmuş, boz kasketinin altında, alabildiğine çökmüş ve küçülmüş bir durumda, dalgın dalgın bakmakla yetinmiş, bir zamanların o bıçkın Yusufa'sı kendisi değilmiş gibi, ağzını açıp da tek sözcük söylememişti. İsteseydi, tam üç gündür karısına kocalık etmekte olan bu yarım, bu tek ayaklı, bu kendini savunma olanağından bile yoksun adamı bir vuruşta yere devirebilirdi. Bu sorunu kökünden çözmek için, Nurhaklı'nın eski evinin kapısını kırarak Altındiş'i kahverengi mantosu ve yeşil başörtüsüyle donatıp kendi evine getirmesi de işten değildi. Öyleyse neden yapmıyordu bunu? Neden yılın yarısına yakın bir süreyi Altındiş'in bu topal çocukla geçirmesine boyun eğiyordu? «Bunun baş nedeni Altındiş'ti.» diyordu şimdi Memedali. Yusufa bu işi kolayca yapardı yapmasına ya bakalım Altındiş böyle tekli bir gidişe boyun eğer miydi? Altındiş iki koca arasında serbestçe gidip gelebildiğine göre, hiç şüphesiz Yusufa da bilincindeydi dizgenin. Şimdi, Nurhaklı'nın ölümünden sonra, ayrıntı düzleminde kalan bir yöntem değişikliği olmuştu, buydu hepsi. Öte yandan, gene Memedali'ye göre, Altındiş'in bu iki adam arasında gidip gelmekten çok, iki ev arasında gidip geldiğini söylemek daha doğru olurdu: kocalar değişiyor, evler değişmiyordu.

Bu evlerin her birinde sürdürülen, farklı düzenler de öyle. Öyle ya, o bulanık geçiş evresi bir yana bırakılırsa, birbirinden farklı olmakla birlikte hiç değişmeyen birer düzen sürdürülürdü evlerin her birinde. Altındiş'in iki ev arasında gidiş gelişleri belki yirminci, belki otuzuncu seferini tamamladıktan sonra, Memedali her iki eve de en sık uğrayanlardan biri olmuştu. Yusufa'nın kara ya da boz giysilerle dolaşması, Topal Durmuş'un durgun ya da sevinçli olması Altındiş'in hangi evde bulunduğunu göstermekle kalmaz, Altındiş'in yanına varma zamanı ile yanına varma yordamında da değişiklik olduğunu gösterirdi.

Yusufa kara giysilerini giymiş de Topal Dursun'un ağzını bıçak açmaz olmuşsa, Altındiş'i görmek için, kuşluk zamanı ile gün batımı arası, kasabanın batı ucundaki ıssız, küçük evin yolunu tutmak gerekirdi. Kapıdan içeri girme yordamı, şapkanın yerini sürgüye verirsek, kasabada bolşevik yaşayışı konusunda anlatılanlara benzerdi: kapı sürgülenmemişse, Altındiş içerde, yanında da kimsecikler yok demekti. Kapıyı itip giren konuk kendi eliyle sürgüyü sürer sonra, dizlerinin üzerinde kapağı yaldız işlemeli, kocaman bir albüm, bir köşede dalgın dalgın oturan Altındiş'in karşısına dikilir, cebinden çıkardığı paraları kerevetin üzerine yayardı. Altındiş, uzaktan, gözleriyle, paraları sayar, yeterli bulmuşsa, albümünü özenle bırakıp kalkar, yatağın içine oturup soyunduktan sonra, yorganı üzerine çekerek uzanırdı. Hiç bir zaman en ufak bir konuşma olmazdı konukla ağırlayıcı arasında. Konuğun sözlü bir ilişki kurma yolunda harcadığı bütün çabalar boşa giderdi. «Bugün

hava güzel» gibilerden beylik bir söz edildiği zaman bile, Altındiş, «Her şey orda yazılı» dercesine, az önce elinden bıraktığı albüme dikerdi gözlerini. Ama gerek kendisi, gerek kimi konuklarca taşıdığı önem ne olursa olsun, her sözün karşılığını bu albümde aramak da saçma olurdu: dolaysız karşılıklardan yoksundu hiç değilse. Doğru mu, yalan mı oldukları kesinlikle bilinemese bile, gerçeklikleri konusunda hiç kimsenin kuşkuya düşmediği gölge-olayların zaman içinde sıralanışlarına göre düzenlenmiş, kalın bir albümdü bu. Altındiş'i önce bebek sepetlerinde, sonra süslü çocuk karyolalarında, kucağında oyuncaklarla, sonra, oymalı bir konsol önünde, hepsi birbirinden süslü, türlü genç kız kılıklarında, sonra, aynı konsolun önünde, elinde çiçekler, etekleri yerlerde, ak bir gelinlik içinde, saçları ortadan taralı, yakası karanfilli, kocaman kravatlı bir genç adamla kol kola, sonra, gene aynı konsolun önünde, kimi zaman kravatlı erkekler, güzel ve garip giyimli, yürek dudaklı genç kadınlar, kimi zaman biri oğlan, biri kız, çok süslü iki çocuk arasında, ama hep ortada, hep o saçları ortadan taralı adamla yan yana gösteren, sararmış resimlerle doluydu; en son resimde, bizim bildiğimiz Altındiş'e çok benzeyen bir Altındiş, bir tren penceresinden, yapayalnız, dalgın dalgın dışarıya bakardı. Konuklar, yüzüncü gelişleri de olsa, Altındiş'in yatağından çıkıp giyindikten sonra, en az bir kere, baştan sona ağır ağır çevirirlerdi bu eski albümün yapraklarını. Nedeni güç anlaşılır bir saygıdan mı? Herkesçe benimsenmiş bir töreyi sürdürmek kaygısından mı? Bu albüm bu ıssız evin soğuk loşluğunda bir konuşma yerini tutarak Altındiş'

in insan-dışı suskunluğundan gelen, ezici ağırlığı biraz olsun hafiflettiğinden mi? Ömürlerinde gördükleri tek albüm olduğundan mı? Bu sararmış resimlerde, o saçları ortadan taralı, güzel giyimli kocanın çoktan sona ermiş mutluluğunda kendi mutluluklarını görmek istediklerinden mi? Ne olursa olsun, Altındiş bilinmeyen bir yüzden bildik bir yüze, kocadan sevgiliye, yabandan yurda doğru gelirdi bu resimlerde; yanında da oymalı konsollu evi, yani bunca değişiklik, bunca devinim içinde hiç değişmeyeni getirirdi; son resim bir kopmayı daha da kötüsü, bir tersine dönüşü kesinler görünse bile, oymalı konsollu ev, kendisini yitirenle birlikte, hep sürdürürdü geçerliğini; bu kadarla da kalmazdı: gene kendisini yitirenle birlikte, karşılıksız sorunların gizemsel boyutlarını kazanırdı. Altındiş'e ilk gelenler, onun donuk gözlerinde, gülmeyi unutmuş dudaklarında, kımıltısız ve duygusuz bedeninde, bir türlü biçimlendiremedikleri, bulanık bir sorunun karşılığını bulmaya gelirlerdi. Altındiş'se, kımıltısız bedenin devinen bedene verdiği karşılık hep yetersiz kalacağına göre, «Her şey burda yazılı» dercesine, konuğuna albümünü, en büyük, en vazgeçilmez zenginliğini sunardı: albüm sorulara bir karşılık getirmese bile, daha bir derinlik, daha bir acılık kazandırırdı; bu da bir tür karşılıktı, daha çok sormayı, dolayısıyle daha çok gelmeyi gerektiren bir karşılık. «Belki de hiç biri değil» diyordu Memedali: «Bütün bunlar doğru olsa bile, Altındiş'in aklına bile gelmemiştir belki. Onun için önemli olan yalnızca varlığıydı albümün. Altındiş kendi türünden kadınların bir albümü, yani «efendice» bir geçmişi bulunması gerektiğine inan-

dırmıştı herkesi. Albümsüzler, daha genç, daha güzel, daha candan olmakla birlikte, onunla aşık atamıyorlardı.» Doğrusunu söylemek gerekirse, hiç de yabana atılamazdı Memedali'nin açıklaması: içerde işini bitirip çıkan konuklar, hemen her zaman, kapının önüne çömelip sabırla sıra bekleyen iki, üç kişiyle karşılaşırlardı.

Yusufa'nın asker ya da bekçi giysisinden bozma kılığıyle dolaştığı evrelerde, Altındiş'in ve albümün özlemini çekenler, ancak yatsıdan sonra, kasabanın doğusuna düşen, dört bir yanı kavaklarla çevrili, küçük eve giderlerdi. Burada sıra beklenmez, içeriye hep birlikte girilirdi. Dizgeyi iyiden iyiye benimseyememiş görünen Topal Durmuş çoktan eve dönmüş olur, gelenlere ana avrat söverdi. «Yeter artık, kalkın, gidin evimden» derdi ikide bir. Ama bu da dizgede bir öğeydi artık: gelenler alttan alarak dostluktan, arkadaşlıktan söz açar, yalnız iyi düşüncelerle, yani şöyle hep bir arada, hoş bir gece geçirmeye geldiklerini söylerlerdi. Kerevete yerleşip şundan bundan konuşur, hep birlikte, hem de büyük bir ağırbaşlılıkla, ünlü albümü birkaç kere gözden geçirir, sonra, dumanlı gözlerle, derin derin göğüs geçirerek Topal Durmuş'a dönerlerdi. «Böyle de eğlence mi olur: ne içki var, ne meze» diye söylenirdi biri, ikisi, «hadi bakalım, koca Durmuş, göster şimdi erkekliğini: parası bizden, getirmesi senden.»

Topal Durmuş, paraları cebe indirdikten sonra, sövüp sayarak kapıdan çıkarken, konukları, bütün bu olup bitenleri yüzünde en ufak bir çizgi bile oynamadan izlemiş olan Altındiş'e dikerlerdi gözlerini. Daha önce bir tek kişinin cebinde toplanmış olan paralar yastığın üstüne yığılırdı. Altındiş bunları da

aynı soğuk bakışlarla değerlendirir, yatağın içine oturur, bir yandan soyunurken, bir yandan da paralarını yastığın üstünden altına kaydırır, sonra yorganı burnuna kadar çekerek sırtüstü uzanır, yatağını ilk paylaşacak olanı beklemeye başlardı. Hiçbir zaman da fazla bekletilmezdi elbette. Elini çabuk tutmasını bilenlerden biri, kaşla göz arasında yatağa dalar, sonra, herkesin gözü önünde, coşkunluğu tekdüzeliğini hiç bir zaman yokedemeyen bir devinmedir başlardı. Ama yalnız konukta görülürdü bu devinme: Altındiş'in esmer, çopur yüzünde de, tombul bedeninde de kendi içgüdülerinden doğma hiç bir kımıltı görülmezdi, taş gibi yatardı hep. Böylece, her seferinde, insandan başka bir varlıkmış gibi bir izlenim uyandırırdı: yıllar yılı, canlılardan uzaklarda, hep yağmurda, karda kalmış, sellerde sürüklenmiş, her doğa olayından bir başka iz alarak kabuklandıkça kabuklanmış bir biçimsiz nesneydi sanki, hafiften aralık duran, yayvan ağzında parlayan, sıra sıra altın dişler de bu izlenimi azaltacak yerde artırırlardı. Böylece bir «son gün» havasını yansıtırdı her şey: ortak yatakta kendisine yapışan insan da doğanın herhangi bir nesnesine sarılarak bir akıntı ya da bir yıkıntıdan sağlam çıkmaya çalışan bir canlıyı andırırdı. Memedali, hem üzerine çöken bu izlenimi biraz olsun silebilmek, hem de Altındiş'in boyutsuz bir görünüş mü, yoksa gerçek mi olduğu bilinmeyen duymazlığının derecesini ölçebilmek umuduyle, gıdıklayıp çimdiklemedikyerini bırakmamıştı, gene de gözle görülür bir haz ya da acı belirtisi yakalayabildiği söylenemezdi: Altındiş hep aynı Altındiş olarak kalırdı: uzak, kımıltısız, soğuk. Üstelik, bütün bu

denemelerden sonra, Memedali daha derin bir ürpertiyle giriyordu Altındiş'in koynuna: onun şaşmaz kımıltısızlığında, belki kendi içinden, belki başka bir yerlerden gelen, ama insan duygularıyle algılanamayan bir devinim, insanı amansızca sürükleyip götüren, kör bir doğa gücü sezinler gibiydi.

«İki evde de böyleydi» diyordu Memedali.

Elbette, Yusufa evresinde, gündüzleri, o her zaman loş ve soğuk odadaki başbaşalıklar, her şeyin bitmiş göründüğü bir anda ünlü albümün açılmasıyle acıklı bir oyunu düşündürürdü. Bunlarla karşılaştırılınca, geceleri, Topal Durmuş'un evinde, oldukça parlak bir ışık veren gaz lambasının tanıklığında gerçekleşen, toplu buluşmalar bir tür güldürü gibi görülebilirdi: Altındiş'te bir değişiklik olmasa bile, yenilir, içilir, konuşulup gülünürdü hiç değilse, ışık ile kalabalık havanın ağırlığını dağıtır, Yusufa'nın evinde olduğu gibi yataktan çıkıldıktan sonra değil, yatağa girilmeden önce bakılan albüm de bir ölçüde istekleri kamçılardı. Ama, ne olursa olsun, bedenin bedene verdiği karşılık, orada da, burada da aynıydı: yokluk ile varlık arasında bir kımıltısızlık. Kısacası, değişik evlerde sürdürülen değişik düzenler, en eskiye her evrede bir başka kılıf geçirerek azalan konuk sayısını yeniden çoğaltmak içindi. Konukları gibi kocaları da boyun eğmekzorundaydı. Kocalarının biricik üstünlükleri, yalnız oldukları sıralarda, onunla konuşabilmekti belki. Ama kendilerine fazla bir yakınlık gösterdiği, güç durumlarında destek olduğu söylenemezdi. Örneğin kazandığı paraların birazını olsun onlarla paylaştığını gösteren en ufak bir belirti yoktu. Altındiş'in kazandığı paralardan

yararlanmış olsalardı, yalnız onunla aynı çatı altında yaşadıkları sıralarda değil, ondan ayrıldıktan sonra da sırtüstü yatmaları gerekirdi. Oysa, gerek Yusufa'nın, gerekse Topal Durmuş'un, onunla oturmaya başlayınca daha çok çalıştıkları, daha çok para harcadıkları herkesin bildiği bir şeydi. Yusufa bozlara bürünür bürünmez, Durmuş'un bülbül kesilmesi biraz da bundandı. Birer dama taşıydılar kısacası. Altındiş onlara değil, onlar Altındiş'e çalışıyorlardı.

Daha uzun zaman süreceğe benzeyen bu düzenin birdenbire sona ermesi de bu yüzden olmuştu: Altındiş'in dişlerini yenilemek gerektiğini söyleyerek parasızlıktan dert yanan, bunun için de bir yerine beş çalışan Topal Durmuş, bir ağustos günü, öğleden sonra, önceden cebe indirdiği iki buçukluk karşılığında, kendisi için hazırlanan sofraya oturup tam iki çiğ sazan yiyip yarım şişe mavi ispirto içmiş, türküler söylemiş, başında, sırtında, kesikbacağının ucunda, birbiri ardından çıkarılan yangınları kimsenin yardımı olmadan, kendi olanaklarıyle söndürmüş, avcuyle su içmek için Cahan'ın kıyısına cömeldiği bir sırada, beklenmedik bir tekmenin etkisiyle kendini suda bulunca da sapasağlam bir adam gibi, kahkahalarla gülerek yüzmeye başlamıştı. Böyle terli terli suya atılmasının karşılığı olarak bir iki buçukluk daha koparınca, sevinci büsbütün artmış, yazlık kahvenin güneşli bir yerinde, yeşil çimenlere uzanıp bir oynak türkü tutturmuştu. Ne var ki, türkünün sonuna doğru, birdenbire başında biterek ıslak pantolonunu çıkarmaya yeltenen küçük çocukların elinden kurtulmaya çalışırken, alışılmadık sesler çıkarmaya, kesilmiş bir horoz gibi çırpınarak

kendini oradan oraya atmaya başladığını görmüştük. Çocuklar korkuyla geri çekildikten sonra da uzun süreçırpınmıştıTopal Durmuş, kahvedeki delikanlılar, çaylarını kahvelerini yudumlarken, kahkahalarla gülmüşlerdi. Evet, Topal Durmuş, hiç bir zaman böylesine güldürmemişti belki çevresindekileri, ama neden sonra, çırpınmalar seğrimeye, seğrimeler de kımıltısızlığa dönüşünce, kalabalıktan bir adam, Durmuş'un üzerine eğilmiş, şimdi heykel gözlerine benzeyen, karaları silinmiş gözleri özenle kapatarak doğrulmuş, «Gülünecek bir şey yok» demişti.

Bu adamın Yusufa olduğunu farkedince, Memedali şaşkınlıkla karışık bir ürpertiyle titremişti. Akşamın alacakaranlığında, sırtında Altındiş'li günlerinin kara giysisi, başında tepesi hiç bastırılmayan, kara tekerlek şapkasıyle, dört bir yanı kavaklarla çevrili, küçük evin kapısında belirdiğini görünce de aynı ürpertiyi duymuştu içinde. Sessizce kalkıp yanına gelmiş, «Altındiş bohçasını alıp gitti» diye fısıldamıştı, «kahverengi mantosunu giymişti, yeşil başörtüsü de başındaydı. Ama senin eve doğru gitmedi: yanında bir adam vardı.» Yusufa hiç de şaşmamıştı buna: Altındiş'in yanındaki adamın kim olduğunu sorup karşılığını aldıktan sonra, her şeyi bildiğini göstermek istercesine başını sallayarak içeriye doğru yürümüş, şimdi, o herkesin bildiği yatakta, gözleri yumulu, çenesi bağlı olarak upuzun yatmakta olan Topal Durmuş'un başucuna oturmuştu: yoksul evin konuklarının en yaşlısı, en efendisi olarak, sabaha kadar hiç kalkmamıştı buradan, eski bir düşmanın değil, kendisiyle yıllar boyu aynı alınyazısını, aynı ekmeği, aynı çabayı paylaşmış, ömürlük bir

arkadaşın ölüsünü bekler gibi beklemiş, gözlerinde en ufak bir uyku belirtisi sezilmemişti. Ertesi gün, Durmuş'un yıkanması, kefenlenip Garipliğe götürülmesi sırasında da geceyi uykusuz geçirmiş bir yaşlı adam gibi değildi: en çok çabayı o harcamıştı, ilk toprağı da o atmıştı üzerine. Mezarın kapanmak üzere olduğu bir sırada, Memedali kolumu sıkınca, ona bakmamı istediğini hemen anlamıştım: kara takım toza toprağa batmıştı. «Kahverengi manto da kirlenmiştir şimdi» diye fısıldamıştı Memedali. «Kirlenmemiş olsa bile onun için giyilmiyor: her şey bitti.»

Ama kendisi her şeyi bundan başlatıyordu şimdi.

BENLEM

Memedali'nin o hiç atılmaz sanılan, şaşırtıcı adımı atmasından önce, İdiris'in evi de, evinin çevresi de Ötegeçe'den kesinlikle kopmuş yerlerdi bizim için: bu evin önünden geçmek şöyle dursun, yakınına gelmek bile düşünemeyeceğimiz bir şeydi. Alt kattaki büyük odanın pencere demirlerinin son derece sağlam, kapısının her zaman kilitli olduğunu bilirdik ama pencereden dalga dalga ortalığa yayılan, katlanılmaz kokuyu, ta nerelerden duyulan, insan-dışı sesleri, ikide bir pencerede beliren, tüyler ürpertici görüntüyü de bilirdik. Ürüstem gibi düşüp bayılmasak da bir an olsun kendimizi tutabilsek bile, bu kokunun, bu sesin, bu görüntünün gecelerce uykularımızı kaçıracağı kuşku götürmezdi. En iyisi, İdiris'i ve evini yoksaymaktı bu durumda, biz de böyle yapardık. Bunun için, bir öğle üzeri, dostumuzu Cahan'ın karşı kıyısında, korkunç pencerenin önünde, rahat rahat oturur görünce, tepeden tırnağa titremiştik hepimiz, acıyarak bakmıştık ona: tıpkı şimdi bulunduğu

yer gibi onun da bizlerden koptuğunu, bizlere yabancı bir evrene göçtüğünü düşünmüştük. Bizlerden kopmak şöyle dursun, bütün çevresiyle birlikte İdiris'i yeniden Ötegeçe'ye getirmek, böylelikle, orta yerde kocaman bir yara gibi duran, taş kesilmiş bir boşluğu doldurmak üzere olduğunu nerden bilecektik? Kaçarcasına uzaklaşmıştık oradan.

Birkaç saat sonra, birdenbire karşımda beliriverince, ben bile kaçmak istemiştim bu yeni Memedali'den, ama her zamanki gibi gülümsemiş, hem de yolumu keserek ellerini omuzlarıma bastırmıştı:

«Biliyorum, benden kaçmak istiyorsun» demişti. «İdiris'le konuştum diye. Bunda ne var ki?»

Büsbütün ürkmüştüm o zaman:

«Nasıl? Konuştun mu?» diye kekelemiştim, «İdiris'le mi?»

Yüzümde sözlerinden doğmuş, ürpertili şaşkınlığı izlercesine, öyle durup uzun uzun bana bakmıştı Memedali, sonra da dünyanın en doğal sözünü söyler gibi karşılık vermişti:

«Evet, konuştum...»

Hiç birimize açmamıştı ama çoktandır kurduğu bir şeydi bu.

Elbette, Memedali de çekiniyordu bu donmuş evin önünden geçmekten, donmuş ve yaklaşıldıkça yoğunlaşıp ağırlaşan, korkunç koku, insan-dışı, anlaşılmaz, zehir gibi acı sesler onu da tepeden tırnağa sarsmıştı her zaman. Ne var ki, düşünüp taşındıkça, bir türlü kendine yakıştıramıyordu bunu: ağamın, yıllardan beri, aşağı yukarı ayda bir kere, İdiris'in hep kilitli kapısını kendi eliyle açarak korkusuzca odasına girdiğini biliyordu; İdiris'in, ağam

içeriye girer girmez, gece gündüz hiç durmadan bağırıp çağıran, eline geleni parçalayan, önüne gelene saldıran bir İdiris olmaktan çıkarak kuzu gibi bir adam oluverdiğini de biliyordu: «Demek ki, buralara yaklaşmak pek de öyle olmayacak bir şey değil» diyordu kendi kendine. Başkasının kolaylıkla yaptığını kendisi neden yapamayacaktı? «Yapacağım: ölümden öteye yol yok» demişti sonunda. İşte yapmıştı da: aşılmaz sınırın ötesindeydi. Katlanılmaz kokulara, katlanılmaz çığlıklara meydan okurcasına, elleri ceplerinde, gözleri yerde, ağır ağır yürüyüp gelmiş, tam pencerenin dibine, İdiris'in, parmaklıklar arasından şöyle bir elini uzatınca, ensesine yapışıvermesinin işten bile olmadığı bir yere oturup duvara belini vermekten de çekinmemişti.

Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, Memedali sanki İdiris'e değil de kendi kendine ulaşmaya çabalıyordu burada: başka bir çocuğu izlercesine, kimi zaman var gücüyle bağırarak fırlayıp gitmek, kimi zaman bir daha kalkmamasıya yığılıp kalmak üzere olduğunu seziyor, kimi zaman da yer ve gök bile silinip gidiyordu: hep burada, bu boşlukta yalpalanıp duracakmış gibi geliyordu Memedali'ye. Neden sonra, bir mucize olmuş gibi, yüreği alışılmış vuruşlarına kavuşunca, burnunun direğini sızlatan kokunun da, sonu gelmez çığlıkların, anlatılmaz homurtuların da pek öyle katlanılmaz şeyler olmadığını düşünmüştü: «Nerdeyse alıştım» demişti içinden. Sonra, birdenbire, yaptığının sonucunu hiç düşünmeden, bütün gücüyle, «İdiris!» diye seslenmişti. Seslenişi içeride hiç bir değişiklik yaratmamıştı ama Memedali yılmamıştı: bağırıp durmuştu öyle, dayattıkça ka-

lınlaşan, güçlenen, İdiris'in çığlıklarını bile bastıran bir sesle, başka bir şey bilmezmiş gibi: «İdiris! İdiris! İdiris!...»

En sonunda, İdiris'in bu dayatma karşısında yavaş yavaş zayıflayan sesinin büsbütün kesildiğini sezinlemişti. Şimdi, büyük bir olasılıkla, İdiris'in kendisini dinlemeye başladığını, daha başka şeyler söylemek, daha başka bir şeyler yapmak gerektiği düşünmüştü Memedali. Ama, aynı anda, döşemeyi süpüre süpüre yaklaşan, ağır ayak seslerinin ardından, burnunda daha da keskinleşmiş bir koku, alnında yaz güneşinin sıcağını bile bastıran bir soluk duymuş, yüreği göğsünden kurtulmaya çabalarcasına çarpmaya başlamıştı. Memedali bütün bedeninin, belki de bütün bilincinin, köz gibi bir tere dönüştüğünü duyar gibi olmuş, sonra, umutsuz bir çabayla, yani sırf bir korkuyu dağıtmak, sırf bir şeyler söylemiş olmak için,

«İdiris, nerden geliyorsun?» diye sormuştu, «Söylesen e hadi, şimdi nerdesin?»

Hiç beklemediği bir şey olmuştu o zaman: İdiris, yıllardır içinde yürüdüğü, koyu karanlığı yararak bilinç düzeyine gelmek, böylece nerde bulunduğunu kendisi de anlamak istercesine, apak gözleri boşlukta, kocaman elleri pencere demirlerinin üzerinde, uzun süre, kımıldamadan durmuştu öyle. Memedali kendini tutup beklemiş, sonra, gene sırf bir şeyler söylemiş olmak için, eski sorusunu yinelemişti:

«Sana soruyorum, nerdesin şimdi?»

İdiris kirpiklerini bile oynatmamıştı ama sanki ağzından değil de bütün bedeninden yayılan, sonu gelmez bir inilti, bir ıhlama tutturmuştu. Anlamsız

seslerdi bunlar, herkesin yüzde yüz dilsiz, yüzde yüz deli bildiği bir adamın ağzından anlamlı sözler çıkmasını beklemek de çocukluk olurdu. Gene de can kulağıyle dinlemişti Memedali; sonra, başka hiç kimseninkine benzemeyen homurtular, iniltiler arasında, ikide bir yinelenen, anlamlı bir insan sözü seçer gibi olmuştu: «Cehennem.» Fırsatı kaçırmamıştı elbette:

«Cehennem mi? Cehennemde işin ne?» diye sormuştu.

Aldığı bütün karşılık, boğucu kokularla birlikte, boğucu kokular geri, dalga dalga yayılan o anlamsız, katlanılmaz sesler olmuştu gene. Ama Memedali bu kadarının bile insansı bir karşılık sayılabileceğini düşünüyordu: hiç değilse kendisine saldırmıyordu İdiris; öte yandan, iyice dinlenince, varlığından yayılan seslerin de hep aynı kalmadığı, durmadan değiştiği seziliyordu: işte şimdi, son sorudan sonra, yaralı bir hayvan gibi inlemeye başlamıştı; evet, yalnız inliyordu, sönük sönük, alçacıktan, «Bir köpek gibi» diyordu Memedali, «geri gelmiş bir köpek gibi.» Alıştıkları yerlerden koparılıp götürülmüş, itilmiş, kakılmış, dövülmüş köpekler de, neden sonra bir yolunu bularak eski yurtlarına döndükleri zaman, eşiklerde böyle inlerlerdi. Ne var ki, benzerlik yalnız sesteydi: İdiris hep kendi evindeydi ama yurduna dönmüş bir İdiris olduğu söylenemezdi.

«Belki gene döner» diyordu Memedali.

Fazla fazla bir sözcüğünü anladığı, daha doğrusu anladığını sandığı bu garip dertleşmeden önce, belki yalnız bir korkuyu, bir tiksintiyi yenmekti dostumun istediği, tamamıyle yüzeysel bir merakı

gidermekti, ama şimdi, yüzeye dokunduktan sonra, bu kadarıyle yetinmiyordu. Ötegeçe'nin Ötegeçe'den alabildiğine uzaklaşmış parçasına yeniden girdiği, böylelikle, hiç değilse kendi bakımından, kopmuş bir bağı yeniden düğümlediği bu günlerde, İdiris'i de nicedir uzak kaldığı yere, yaşayan, duyan, konuşan, susmayı ve uyumayı bilen insanların yurduna getirmek istiyordu, ne desek boştu: en azından günde iki, üç kere, İdiris'in penceresinin önüne çökerek insanın iliklerini donduran o çetrefil dertleşmeyi bir kere daha başlatmak onun için kaçınılmaz bir dostluk göreviydi artık, yenilmez bir gereksemeydi. Bazı bazı, oyunların, şakaların en gergin yerlerinde bile, birdenbire aramızdan ayrılarak donmuş eve doğru koşmaya başladığını görenler: «İdiris'in pis kokusu burnunda tüttü gene!» diyorlar, kahkahalarla gülüyorlardı. Bir ağam gülmüyordu bu işe: «En sonunda oynatacak bu çocuk, yazık olacak!» diyordu. Bir yıl önce, İdiris'e gittiği bir sırada, Memedali kendisiyle gelmek istediği zaman da aynı şeyi söylemişti aşağı yukarı: «Deli misin? Delirmek mi istiyorsun?»

Ağamın da bir bildiği vardı elbette.

Ne zamandır İdiris'le iyi kötü bir yeryüzü bağıntısı kurabilen tek insandı ama bu üstünlük kendisini ezerdi: nerede olursa olsun, İdiris'in karısının sarı yüzü karşısında belirdi mi tepeden tırnağa titrerdi ağam. Gene de, çağırdığı zaman, hiç mi hiç nazlanmazdı nedense: kasketini gözlerinin önüne indirir, hiç bir şeyi görmeden, hiç bir şeyle ilgilenmeden, ağır ağır, bir uyurgezer gibi giderdi ardından. Bizler için aşılması olanaksız sınırı geçtikleri sırada, kadın derin derin içini çeker, «Ölmedi gitti!» diye söyle-

nirdi. Ağam karşılık vermezdi. Yoldaşının bu sözleri kendisine böyle tatsız bir iş yüklediğinden dolayı üzgün olduğunu belirtmek için mi, yoksa içten gelen bir isteği dile getirmek gereksemesiyle mi söylediğini anlamaya çalışmazdı. Nasıl olsa, saçma sözlerdi bunlar: zemherinin azgın soğuklarında bile, açık duran bir pencerenin ardında, gece gündüz, durup dinlenmeden bağıran, kendi pislikleri içinde yatan, pencereye bırakılan yiyecekleri bile çoğu kere bu pisliklere karıştıran, gene de hep böyle dinç kalan bu adam, Azrail'e kolay kolay yenilmezdi. Bu korkunç işkenceden hiç bir zaman kurtulamayacağını düşünerek, anlatılmaz bir sıkıntıyla kapıyı iterdi ağam, sonra çabucak içeriye girer, var gücüyle bağırmaya başlardı: «Kes sesini! Ben adamı ne yaparım, bilirsin!»

Çok eskiden, İdiris'i bağlamak için dakikalarca didinip de bu işi bir türlü beceremeyen bir sürü adama, «Çekilin hepiniz, bana bırakın!» diye bağırdığı zaman gerçekleştirdiği mucizeyi bir kere daha gerçekleştirirdi böylece: İdiris'le kişilik değiştirirdi: kendisi kapının önüne dikilerek, sesinin bütün gücüyle, öfkeli öfkeli bağırıp durur, İdiris birdenbire sus pus olarak geri geri gidip duvara yapışır, bomboş gözlerini önüne dikerdi, suçlu bir çocuk gibi büzülüp kalırdı olduğu yerde. Yakınları ancak bundan sonra gelirlerdi: büyük kızı döşemeye sıvanmış pislikleri kazır, küçük kızı bunları süpürür, karısı da İdiris'in yanına gider, kolaylıkla giydirilip çıkarılabilecek bir biçimde hazırlanmış olmakla birlikte, ne zamandır üzerinde kayışlaşmış oldukları için, çıkarılmaları giydirilmelerinden çok daha zor olan giysilerini çıkarır, onu çırılçıplak soyardı. Sonra, baş döndürücü bir çabuklukla, başından aşağı

sıcak sular dökülürdü altı elden, aynı çabuklukla killenir, keselenir, sabunlanır, derken, yavaş yavaş, donuk ve acayip bir kahverenginin altından, pembemsi bir insan derisi, artık yalnız iriliği, çıplaklığı, bir de ayak bileklerindeki bukağıyle sarsıcı olan bir insan görüntüsü çıkardı ortaya. Bir yandan döşemede göllenmiş sular süpürülüp yerler silinirken, bir yandan da İdiris bir çocuk gibi giydirilir, o ayın en güzel, en temiz, en zengin yemekleriyle doyurulurdu. Ağamın çetin görevi sonuna yaklaşmış olurdu böylece: üç kadının ardından çıkarak kapıyı kilitler, sonra, gülümsemeye çalışarak, «Hadi, bana Allahaısmarladık» diye kekelerdi. Ama kadınlar bırakmazlar, hiç değilse bir yorgunluk kahvesi içmesini isterlerdi. Bu da aşağıdaki iş kadar tatsız gelirdi ağama: yeryüzünde İdiris adında bir adam yokmuşcasına, rahat rahat kahvelerini içerek havadan, sudan konuştukları sırada, bu kadınla bu kızların yüzlerinin sapsarı solgunluğunda, gözlerinin isli cam donukluğunda, İdiris'in çığlıklarının en korkuncunu görürdü. Yanlarından ayrıldıktan sonra bile, kolay kolay üzerinden atamazdı bu izlenimi. Koşarcasına bize gelip köşedeki mindere oturur, «Makineyi getirin» derdi. Getirirdik. Bir çocuğu sever gibi okşardı makinemizi, büyük bir özenle tozunu olır, inceden inceye temizler, yağlar, kolunu çevirip işleyişini dinler, sonra duvara yaslanır, gözlerini üzerine dikerdi, uzun sürmüş bir özlemi dindirir gibi, kımıldamadan bakardı bir süre.

Memedali buna da bir kulp takıyordu şimdi: ağamın, makinemizde, karısı ve kızlarıyle, bugünü ve geçmişiyle birlikte, bütün İdiris'i yoketmeye, hiç değilse biraz olsun köreltmeye çalıştığını ileri sürüyordu.

«Nedenini bilirsin elbette, olanları en iyi sen görmüştün; bir düşün» diyordu.

Düşünüyordum: insanların, nesnelerin, oldukları yerde, oldukları gibi taşlaştıkları bir anda, bir sonsuz sessizlik içinde, kucağında anamın tek tutamağı, Ötegeçe çocuklarının en büyük merak ve övünç kaynağı olan dikiş makinemizle, parlak çizmelerinin sesini evrenin donmuşluğunda yankılandıra yankılandıra, İdiris evimizin içinden çatal kapımıza doğru yürüyordu. Eşiğimizi aşar aşmaz sonrasızlığa atacaktı sanki adımını; sonrasızlığa ayak basmasından sonra da her şey bitecekti, hiç değilse bizim için; nesneler ve insanlar, bu arada anamla ben, yeniden canlansak bile, dünya artık eski dünya olmayacaktı: ters yüz olmuş bir ortamda yaşayacaktık. Ama, tam sınır aşılırken, beklenmedik bir ışık patlamıştı birdenbire: sırtında rengini yitirmiş asker giysisi, elinde dalga dalga sarı ve kahverengi boyalı, tahta çantasıyle, ağam askerden dönmüştü. Çantasını atmasıyle makineyi çekip alması bir olmuştu, yeni baştan dördürmüştü dünyamızı. İdiris makineyi geri almaya kalkınca, büsbütün hızlanmıştı dönüş: anam şimdi yerde duran makinenin üzerine kapanarak, bir ölüye ağlar gibi, çığlık çığlığa ağlarken, ağamla İdiris kavgaların en korkuncuna başlamışlardı. Taşlar gibi indirilen, karşılıklı ve sayılmaz yumrukların korkunç sesini kulaklarımdan çok, etimde, kanımda duyuyor, dev adamın kara-kuru ağamı çok geçmeden cansız bir yığın olarak bırakıp gideceğini düşünüyordum. Ama, umutsuzluğumun en son noktasında, birdenbire, ağamın o kocaman adamı bir kaya gibi devirip sırtına oturduğunu, başını kaldırıp kal-

dırıp yere vurduğunu, düşmanının, zorlu bir çabayla, kendisini, kapımıza doğru savurarak doğrulmasından sonra, ağamın kaşla göz arasında kılıfından çıkarılmış tabancaya bağlanan, dondurucu umudu da sildiğini görmüştüm: alıcı bir kuş gibi üstüne dikilmişti İdiris'in. Hemen sonra, bir tekmenin etkisiyle, üç dört adım geriye fırlamıştı ama, tam yere kapaklanacağı sırada, şimdi kendi elinde bulunan tabancayı İdiris'in başına doğru fırlatmıştı. Kara demir İdiris'in alnında şaklarken, ikisi de yıkılmıştı. Ama ağam hemen sonra sıçrayıp kalkmış, İdiris öylece kalmıştı. Ne var ki, kocaman gövdenin kımıltısızlığı bile ürpertiyordu insanı. Bu ürperti kendisini de sardığından olacak, ağam düşmanını kollarından çekerek Cahan'a doğru sürüklemiş, kanlı başını bir süre suya daldırmış, sonra, titremeye, kımıldamaya başladığını görünce, gene sürükleye sürükleye eski yerine getirmiş, arkasına bakmadan, ağır ağır yürüyerek kapımıza gelmiş. anamın elini öpmüştü. Buydu bütün gördüğü.

İdiris'in bu olaydan sonra bir türlü eski İdiris olamadığı herkesin bildiği bir şeydi ama bu olayla görme ve konuşma yeteneğini yitirerek çıldırması arasında en azından bir buçuk yıllık bir süre bulunduğu da herkesin bildiği bir şeydi. Memedali böyle uzun bir süreyi göz önüne almak istemiyordu: ona göre, makinemiz iki İdiris'i birbirinden ayıran en kesin çizgiydi: o eski ve korkunç kavgayla, Cahan'ın bulanık sularına daldırılan kanlı başla açıklamak istiyordu her şeyi. Şaşıyordum: Nasıl bilebilirdi ki? Altüst olmuş bir beyinde, titrek, sarımavi bir parıltının amansız gümbürtüsünden söz edebilmek için,

hiç değilse İdiris'in sonu gelmez konuşmalarında anlamlı bir iki söz belirmesi gerekirdi. «Belirmiyor, ama biliyorum» diyordu Memedali. En tuhafı, ağamın da böyle düşündüğünü, ama, bilerek ya da bilmeyerek, bunu bizden gizlediğini ileri sürüyordu.: «Görmüyor musun?» diyordu, «İdiris'in yanından çıkınca, makinesiz edemiyor fıkara!» Bu kanıt da yetersizdi bence; ağam bizim makineye bu kavgadan sonra bağlanmıştı ama her şey bu kadarla kalmamıştı ki! Ağam, bu kavgadan sonra, hasta bir çocuk taşır gibi, dükkân dükkân dolaştırmıştı makinemizi; dükkânlarda sökülüp takılırken hep başında beklemiş, tek çivi artmasın diye gözlerini dört açmıştı. Ustalar tek çivi artırmamışlardı gerçekten; ne var ki, en eskileri bile günlerce uğraştıktan sonra, «Ölmüş artık, adam olmaz bu makine» demişlerdi. İnanmak istememişti ağam: yıllar öncesinden kalmış, bütün yazıları silinmiş olsa bile, her bir parçası pırıl pırıl ışıldayan bir aygıtın bir düşmede işe yaramaz bir demir yığınına dönüşmesini usuna sığdıramamıştı bir türlü; alıp Antep'e götürmüştü. Orada da ustalardan aynı sözleri duyunca, şaşırtıcı bir inat ve sabırla bizim evin yaz odasına kapanmış, önünde ölü makine, elinde yetersiz bir iki araç, hiç kimseyi içeri almadan, sabahlardan akşamlara, akşamlardan gece yarılarına kadar, soluk almamasıya çalışmış, sökmüş, takmış, eğriltmiş, doğrultmuş, belki kırk, belki elli gün sonra, kucağında tıkır tıkır işlemeye başlamış bir dikiş makinesi, alabildiğine incelip sararmış yüzünde anlatılmaz bir sevinçle, kapının önüne çıkmış, bütün Ötegeçe'yi bir baştan bir başa inletmek istercesine, «Oldu: işliyor!» diye haykırmıştı. Ağamın makinemize bağlılığı bununla da açıklana-

bilirdi. Ama tutturdu mu tuttururdu Memedali: İdiris'in sözsüz konuşmalarına, tutarsız davranışlarına daha çok değer veriyordu.

«Gözlerimle gördüm, biliyorum: ağan bileğinin zoruyle susturmuyor İdiris'i, sesiyle susturuyor» diyordu. «İdiris benim sesime de alıştı hemen. Ama üç sese hiç alışamıyor: karısıyle kızlarının seslerine. Onların yukarda yürümeleri bile kudurtuyor adamı. Bundan da hiç bir şey çıkaramıyor musun? Ne kadar severdi onları, bilmiyor musun?»

Biliyordum elbette; akşamları, pencerelerinin altından geçenler, dışarıda hiç gülmeyen bu adamın, karısının her sözüne gevrek gevrek güldüğünü, başında boz tekerlek şapkası, sırtında mendil cebi parlak kalemlerle dolu, lâcivert ceketi, elinde körüklü çantası, bacaklarında yanık toprak rengi binici pantolonu, ayaklarında kavuniçi çizmeleriyle bastığı yerleri sarsa sarsa yaklaştığı sezilir sezilmez, ya içerden, ya dışardan, sıkı sıkı kapatılıp susturulmuş yoksul kapıları önünde, yeri, göğü gümbürdeten bir İdiris'in sesine hiç mi hiç benzemeyen, sımsıcak bir sesle, kızlarına türkü ya da ninni söylediğini duyarlar, bir adda bütün kinlerini, bütün ilençlerini yoğunlaştırmak istercesine, dişlerinin arasından, «İdiris!» diye söylenirlerdi. Bu adamda bu sıcak ses çok aykırı gelirdi onlara, onda insan yaratılışının beylik bir çelişkisinden çok, ürkütücü bir şeytanlık sezerlerdi: hemen sıvışıverirlerdi oradan.

«Şimdi de en sevdikleri bozuyor kafasını» diyordu Memedali, «en sevdiklerini sevmiyor, başkalarını seviyor.»

Ona göre, şimdi İdiris, görmeyen gözleri, tutuk

dili, bukağılı ayaklarıyle, yeni bir İdiris olarak, yok olmuş bir İdiris'in ezdiklerine varmaya çabalıyordu. Memedali'nin sesini duyunca, hemen koşup pencereye geldiğine, ağamın sesini duyunca, boynunu büküp sustuğuna göre, büsbütün bilinçsiz olduğu söylenemezdi: İdiris anımsıyordu, bundan hiç kuşkusu yoktu Memedali'nin. Ne var ki, yalnızca uğultusunu ve sızısını, dayanılmaz bir ağırlık olmuş özlemini duyduğu, zifir gibi karanlık bir alandaydı anımsadıkları. İşte bu karanlık alana doğru sürüklenip duruyordu odasının içinde, bir iki tekmede kırdığı kapıların, yeni gelinlerin üstünden çektiği yorganların, ak saçlı hastaların altından aldığı döşeklerin, acımadan alıp götürdüğü sinilerin, leğenlerin, kazanların, kilimlerin, kendisini görür görmez taylar gibi kaçan, yalınayak çocukların, ağlayarak ayaklarına kapanan, koca koca adamların yanlarına varmak, onların sıcaklığına sokulup terini koklamak, geri dönmüş bir emektar köpek gibi, ellerini yalamak istiyordu. Böyle söylüyordu Memedali.

İkide bir İdiris'le konuşmaya gitmesi bundandı: bukağılı ayaklarına, kör gözlerine, tutulmuş diline getiriyordu özlediklerini, hem de çok kolay getiriyordu: Kabak Hacı oluyordu örneğin. «İdiris, Kabak Hacı'yı bildin mi?» diyordu pencereden. «Borcumun yarısını, daha ilk gelişinde, tıkır tıkır saymıştım avcuna, öbür yarısını ertesi gün verecektim; satıp savdım, bulup buluşturup getirdim, tam dediğin saatte. Ama tuttun, tamamını istedin benden, daha önce bir kuruş para almadığını söyledin. 'Ayaklarını öpeyim, etme, eyleme, bunu bana yapma ' diye yalvardım. Kılın bile kıpırdamadı, İdiris! 'Makbuzunu gös-

ter! Makbuzun hani?' diye bağırdın. Üstelik herkesin içinde tokatladın beni. Aklında mı?» İşte böyle. Ama bu kadarla kalmıyordu Memedali, bir «döküm»ü bitirir bitirmez bir başkasına başlayarak İdiris'e yeni bir sesle sesleniyordu: «İdiris, ben geldim, Yavan Osman, beni iyi bilirsin. Altı liracık borcumu iki aycık geciktirmeme göz yumacaksın diye en güzel tavuklarımı kendi elimle keserek kapına getirdim her cuma. Bir haftacık daha beklemeni söylediğim zaman barut kesildin gene de. Kızın çeyiz sandığını alıp götürdün. Gelinim çocuk düşürdü, nerdeyse ölecekti körpecik. Aklında mı acaba?...» Memedali'ye sorarsan, her şey aklındaydı İdiris'in, ya da kolaylıkla anımsıyordu. İniltilerde sezilen değişmelerden anlıyordu bunu, ya da anladığını sanıyordu: İdiris'in, bu sancılı iniltilerle, eksik ve bulanık bir biçimde olsa, ortamını birdenbire değiştiriverdiğini, en tam, en geniş, en aydınlık dünyaya döndüğünü duyuyordu. İnsan özünün en sonunda onda da beliren, tükenmez gücü mü hazırlıyordu bu dönüşü? Yoksa başka bir şey mi? Memedali bu konuda kesin bir şey söylemiyordu ama dönüşün gerçekliği konusuna hiç mi hiç kuşkusu yoktu: her sızıyı bir başka türlü belirleyen, uzun inlemelerden sonra, sıkı sıkı yapıştığı demirleri bırakarak, yaralı bir hayvan gibi, odanın en karanlık köşesine doğru sürüklenip oraya kıvrılmasından, kıvrılır kıvrılmaz derin bir uykuya dalmasından çıkarıyordu bu şaşırtıcı sonucu. «Deliyse de başka türlü bir deli o» diyordu.

İnanmak istemiyordum.

Aylardan sonra, kendisiyle birlikte, aşılmaz sınırı geçerken de aynı inançsızlık vardı içimde. Ama,

pencereye geldiğimiz zaman, birdenbire benliğimi saran, büyük şaşkınlık, yalnızca korkumu değil, kuşkumu da tuzla buz etmişti:

«Peki, koku?...» diye kekelemiştim.

«Koku moku yok artık» demişti dostum.

Sonra kolumdan çekerek yanına oturtmuştu beni. Elim yüreğimin üstünde, omzumu duvara verip gözlerimi yummuştum. Belki hemen, belki çok sonra, Memedali, dost bir sesle, «İdiris, ben geldim!» diye seslendiği zaman açmıştım gözlerimi. Bir daha seslenmesine ya da bana bir açıklamada bulunmasına zaman kalmadan, delinin kocaman ellerinin demirlere yapıştığını görmüştüm. Sonra dostluk birdenbire bitivermişti sanki. Memedali konuşmaya başlamıştı: «Minever bacını iyi bilirsin; kızlarının fistanlarını dikerdim bayramlarda, bir kuruş almadan, komşuluk hatırına. Gene de götürmek istedin makinemi. Hem de ne için? O sırada damadım gelmese...» Sözlerinin burasında, birdenbire duruvermişti Memedali. İdiris'in karşılığı başlamıştı: bitmeyecek gibi gelen bir inilti; en uzun, en acı, en açık karşılık. Öyle ya, sessizliği döven çizme gıcırtıları duyuyordum bu iniltilerde, anamın çığlıklarını, ağamın yumruklarını, İdiris'in tekmelerini görüyordum, iliklerim donuyordu. Belki de hiç biri gerçek değildi bunların; Memedali usa sığmaz bir şeytanlık daha bulmuş olabilirdi. Ama, o sırada, İdiris'in kır saçlarla gölgelenen alnından, kara, çatık ve çok kalın kaşlarına doğru inen, damla damla terlere bakarken, gördüğümden, duyduğumdan nasıl şüphe ederdim? «Evet, o türküyü söylüyor!» diyordum kendi kendime. Çok eskiden, uzun ve sıkıcı bulduğum, kısacık bir ayrılıktan sonra, anamın yardımıyle eşekten inip de

kapımızın eşiğine dikildiğim zaman, hiç işitmediğim bir ses çınlamıştı kulaklarımda: bulanık, belli belirsiz, gene de bildik bir ses. Cahan'ın, terpiç evlerin, sokakların, çocukların, büyüklerin, tavukların, köpeklerin, ineklerin, görünen ve görünmeyen, konuşan ve konuşmayan bütün dostvarlıkların birbirinde erimiş sesi: Ötegeçe'nin türküsü. O gün bugün, arada bir işitirdim bu türküyü. «Durun bir dakika, dinleyin» derdim çocuklara, «Ötegeçe türkü söylüyor.» Gülerlerdi sözlerime: «Delisin sen» derlerdi. Şimdi, İdiris'i dinlerken, çocukların bana haksızlık ettiklerini daha iyi anlıyordum, çünkü o da böyle bir türkü söylüyordu. Ama daha güçlü bir şey vardı onun türküsünde: hiç bir insan sözüne yer vermemekle birlikte, katışıksız bir insan sesiyle katılıyordu evrene, uzadıkça enginleşen bir acıyı, en çoğumuza yönelen bir özlemi somutlaştırıyor, sonra, pencereyi aşar aşmaz, Ötegeçe'nin türküsüne katılıyordu, daha da yoğunlaştırıyordu onu. Kim olsa anlardı artık. Ürüstem bile. Korkunç kavgaya gelince, gerisini görmek istemiyordum:

«Gidelim» diyordum Memedali'ye.

Başlarımız önümüzüde, konuşmadan uzaklaştığımız sırada, İdiris'in incecik karısı arkamızdan dua ediyordu bize: «Toprak diye avuçladıklarınız altın olsun» diyordu. Bense, neden bilmem, gözlerini doğup büyüdükleri topraklarda yummak isteyenlerin yerden göğe kadar haklı olduklarını düşünüyordum.

YÜRÜMEK

«Bu havada yürünmezdi» diyordu Memedali. Bulutlar çok alçaklardaydı, çok karaydı; toprağa basmıyordun da kapkara bir suya gömülüyordun, daha çok gömülmeyeyim diye duruveriyordun. Kâtiba da bunu yaptı işte: durdu, ama yalnız bir an için» diyordu. Hakkı vardı Memedali'nin; öyle kesin ve dönüşsüz bir duruş olarak değil, dıştan gelme bir baskı altında, bir kısacık mola olarak nitelemek gerekirdi Kâtiba'nın davranışını. Yaşaması sonu gelmez bir yürüyüş olmuştu, durmayı düşünemezdi. Yıllardır hep yürür görürdük onu; çarşıda, Köprübaşı'nda, Cahan kıyılarında, Ötegeçe'nin daracık sokaklarında, kasabanın uçlarında, sessiz, kısa adımlarla yürür dururdu sabah akşam, ağır ağır, yerden bir toz kaldırmaktan korkarcasına, gözleri uzak bir boşlukta. Hiç yorulmaz mıydı? Neden yorulmazdı? Çoklarının söylediği gibi, kafayı üşüttükten sonra, tabanlarındaki ateşi duymaz mı olmuştu? Yoksa böyle usul usul, böyle yere basmaz gibi yürüyerek yorgunluğu uyutuyor muydu? Gel de anla!

Memedali saçma buluyordu böyle soruları. «Kâtiba da yorulurdu elbet. Neden böyle hiç bıkmadan yürüyordu? Kime doğru, neye doğru yürüyordu? İş bunu bilmede» diyordu. Biliyordu da; Kâtiba durmamacasına Zöhre bacıya doğru yürüyordu ona göre, Zöhre bacı ister önüne, ister arkasına düşsündü, gittiği yön ne olursa olsundu, ona doğru bir yürüyüştü her yürüyüşü. Yüremek ille de ilerlemek, ille de varmak değildi elbette. Kendisi de bilirdi bunu, çocukluğunda da böylece aya doğru, güneşe doğru yürüdüğünü düşünürdü. O zaman da böyle olurdu işte: ne açılır, ne kapanırdı araları. Ama ister yaklaş, ister yaklaşma, varılmak istenen şeye doğru yürümek hoştu, durmakla bir tutulamazdı. Bir bakıma durmakla bir olsa da. Bunun için Adana'da, Elaziz'de bile, hep Zöhre bacıya doğru yürür dururdu Kâtiba.

Bununla birlikte, aya doğru yürüyen bir çocuk gibi, bir kadına doğru gelmenin altmışını aşmış bir adama yetmediği zamanlar da olmaz değildi. Kâtiba bizim burdan uzaklarda duramazdı o zaman, kalkar, ıssız evine gelirdi, gene Cahan kıyılarında, çarşıda, Köprübaşı'nda, Ötegeçe'de sürdürürdü yürümesini. Komşular işin içyüzünü bilmezlerdi. «Gene kovulmuş fıkara!» derlerdi. Oysa iki oğlu da, iki gelini de, beş torunu da hep el üstünde tutardı Kâtiba'yı, büyük oğlu Elaziz gibi bir yerde posta müdürü olmasını, küçük oğlu Adana gibi bir yerde yargıçlık yapmasını Kâtiba'nın küçücük bir dükkânda yıllar yılı çalışmasına borçlu olduğunu bilirdi. Bir bunak da saymazlardı onu, çok çalışmış, çok yıpranmış, saygıdeğer bir ihtiyar olarak görürlerdi. Bunun için, anaları öldükten sonra, yüçük dükkânını sattırarak alıp götürmüşlerdi

onu; yanlarında rahat etsin istiyorlardı. Rahattı da, gelinleri güzel yemek yapıyorlardı, cebinde harçlığı eksik değildi, çocuklarını, gelinlerini, torunlarını seviyordu. Yürümesine gelince, nerede olursa olsun, ay gibi hiç değişmeyen, ay gibi eski bir Zöhre bacıya yöneldiğine göre, her zaman aynı yürümeydi, anlatılmaz bir büyüme, sonsuzluğa doğru bir gelişmeydi, her zaman, her yerde güzeldi. Gene de bir an geliyor, her şey eksik, her şey güdük görünüyordu gözlerine, ya da her şey yolunda bir engel oluyordu.

Diyelim ki, Elaziz'de, postacı oğlunun yanındaydı, yürümeye çıkmıştı; elinde olmadan çevresine bakıyordu: «İşte topal bir adam, bir ayağı kısa» diyordu içinden. «İşte tam üç katlı bir ev, kapısını yeşile boyamışlar» diyordu. Sonra, birdenbire, eski bir türkü geliyordu aklına: «Elaziz uzun çarşı, Dükkânlar karşı karşı.» Olduğu yerde durarak çevresine bakıyor, «Olur şey değil!» diye söyleniyordu. Elaziz çarşısının gerçekten de uzun olmasına, dükkânların gerçekten de karşı karşıya bulunmasına, eski türkünün gerçekten de doğru konuşmasına şaşıyordu. «Evet, hepsi doğru 'dükkânlar karşı karşı'» diyordu içinden. Ama bu kesinlik rahatını kaçırıyordu: tek gerçeği bir değişmez Zöhre bacı olduğundan mıdır, nedir, her zaman gördüğü nesnelere bile, kuramsal olarak bilip de gerçekliklerine pek o kadar inanmadığı şeyler gibi bakardı hep; o sırada, Elaziz'in dükkânlarının kendisini yalancı çıkardıklarını seziyordu: kendi dünyasında olmadığını. Hiç bir yerde kendi dünyasında değildi belki, ama burda, kendi varlığından daha gerçek gibi görünen bu el dükkânlarının önünde, uzaklığı kurşun gibi ağır geliyordu birdenbire, Ötegeçe'yi özlüyordu.

Diyelim ki, Adana'da, yargıç oğlunun evindeydi; oğlunu da, gelinini de, torunlarını da çok sevdiğini düşünüyordu, gülerek bakıyordu onlara: «İlhami Zeloş'u kucağına aldı işte, yanağını öpüyor» diyordu içinden. Kendisi de yanına çağırıyordu Zeloş'u, kucağına oturtup yanağını öpüyordu. Ama, birdenbire, ayakları yere sağlam sağlam basmıyormuş gibi, yapılanlar, yaptıkları boşuna bir devinmeymiş gibi bir duygu uyanıyordu içinde. Oğlunun karısıyle konuşmasına, çocuklarını sevmesine bakarken, kendisi de torunlarını severken, bütün bunları yaşanmamış bir anıyle, erişilmez bir Zöhre bacıyle birlikte geçirilebilecek bir ömrün anısıyle karşılaştırıyordu ister istemez, kendine de, çevresindekilere de acıyordu. Öyle ya, gerçeği gerçek-dışı bir şey yapıyordu bu karşılaştırma: Kâtiba birer özenti, birer öykünme gibi görmeye başlıyordu bu yaşananları: oğlu, gelini ve torunları, hiç bilmedikleri, görmedikleri, hiç bir zaman yaşamadıkları, yaşayamayacakları bir gerçeğe öykünüyorlardı durmadan. Tekkelerde hu çekerek dönenler de böylece, bilinçle ya da bilinçsizlikle, şöyle bir sezinlemekle kaldıkları bir özlemi dile getirmezler miydi? Kâtiba'nın yürümesi gibi. Evet, doğru, yürümek de dönüp durmaktı bir bakıma. Ne var ki, bu türlü karşılaştırmalardan, bu türlü acımlardan sonra, bir başka yürüyüş düşü kuruyordu o: Ötegeçe gözünde tütüyordu. Ötegeçe başkaydı! Ötegeçe'yi düşünmek bile, herkese yukardan bakmasına yol açıyordu.

Hepimiz bilirdik; Kâtiba alçakgönüllü adamdı, hiç kimseden üstün bulmazdı kendini. Ama, iş bu konulara dökülünce, belediye çavuşu Hacela'dan başka herkesten ilerde bulunduğunu düşünürdü. Memedali'ye

sorarsan, haksız da sayılmazdı bunda: özlemini gerçekten tanıyan adamdı Kâtiba, ona hiç bir zaman ulaşamamış bile olsa, yürümüş, yaklaşmış adamdı, ermişliğin eşiğinden dönmüş adamdı. Geri dönmek acı olsa bile, ta eşiğe kadar geldiğini unutamazdı.

Kendisinin kendi çocuklarını okutup adam ettiği gibi, babası da Köprübaşı'ndaki o küçücük dükkânı açmıştı Kâtiba'ya. Küçüktü ya çok güzeldi. Kızların, delikanlıların ellerinde, başlarında, ceplerinde, koyunlarında taşıdıkları, küçük, parlak nesnelerle donanmıştı: taraklar, aynalar, tokalar, kremler, çakılar, çakmaklar, çekecekler, tespihler, sigara tabakaları, cep fenerleri. Küçük dükkândaki küçük iskemleye oturduğu gün de her zamanki gibi, ama her zamankinden çok daha hızlı bir biçimde, Zöhre bacıya doğru yürümüştü gene. Gelenlerle konuşmuştu, şakalara gülmüştü; taraklar, çakmaklar vermiş, para almıştı; gene de hiç ara vermemişti yürümesine. Ama, akşam üstü, dükkânı kapadıktan sonra, kuru kuru yürümeyi bırakarak daha gerçek, daha dolu bir yürüyüşe başlamıştı: cebine bir ayna, bir tarak, bir de krem kutusu koymuş, Ötegeçe'ye, yani Zöhre bacıya doğru gelmişti. Akşamdı, kendisine doğru geldiğinden başka kimsecikler yoktu ortalıkta, biraz uzağına oturmuş, o her zamanki, o sonsuz ve değişmez hayranlıkla yüzüne bakmaya başlamıştı. Zöhre bacı da hep kendisine bakıyor, o her zamanki, o tatlı ve değişmez gülümsemesiyle gülümsüyordu.

«Dükkânı açtın mı?» diye sormuştu.

«Açtım» demişti Kâtiba.

«Ya, açtın demek!»

«Açtım.»

Zöhre bacı başını önüne eğmişti.

O böyle önüne bakarken, Kâtiba sabırsızlanıyordu: hep böyle gelirdi Zöhre bacının yanına, ta çocukluğundan beri, döner, dolaşır, gelirdi, ama bugün başka türlü gelmişti gene de, bu gelişi en çok beklediği gelişti, Zöhre bacıya anlatmak istiyordu bunu, «Ben iyice varım artık» demek istiyordu. Bu da zor bir şey değildi; komşular kendisini biraz bön, biraz beceriksiz bulurlardı ya Kâtiba anlatmak istediğini nasıl anlatacağını çok iyi biliyordu. İşte cebindeki aynayı çıkarmıştı, işte Zöhre bacının önüne atmıştı usulca! O da başını kaldırıp yüzüne bakmıştı, gülümseyerek, ama sorar gibi. Sorulacak ne vardı ki? Kâtiba, «Ben varım artık» diyordu işte. Ama, nedendir, bilinmez, aynayı attıktan sonra, Zöhre bacıyle göz göze gelince, «Varım» diyememişti bir türlü, «Yok mu sandın?» diye kekelemişti. Zöhre bacı koynundan kendi aynasını çıkarmıştı o zaman, bir eliyle ona kendi aynasını gösterirken, bir eliyle de Kâtiba'nın aynasını Kâtiba'ya doğru atmıştı. Sonra kendi sözleriyle karşılık vermişti ona: «Yok mu sandın?» Kâtiba sarsılmıştı ama yılmamıştı; bu kere de tarağı atmıştı Zöhre bacının önüne, bu kere de aynı sözler çıkmıştı ağızından. Amasanki bir engele çarpmış da yankılanmıştı sesi: «Yok mu sandın? – Yok mu sandın?» Evet, böyle: Zöhre bacı, kendi tarağını gösterdikten sonra, Kâtiba'nın Kâtiba adına, «Ben iyice varım artık» demek için ayaklarının dibine gelen tarağını da geri yollamıştı. Kremini de geri yollamıştı; kremi de vardı! Kâtiba, aynanın, tarağın, krem kutusunun ayakları dibinde, öksüz öksüz duruşuna bakmıştı bir zaman, tıpkı Zöhre bacı gibi gülümseyerek.

Sonra, böyle öksüz öksüz durmaları yüreğini sızlatmışçasına, ama hep gülümseyerek, toplayıp cebine koymuştu onları. Sonra kalkmış, hiç bir şey söylemeden uzaklaşmaya başlamıştı, ikide bir arkaya dönerek, her arkaya dönüşünde, Zöhre bacının hep öyle gülümsediğini görüp kendisi de gülümseyerek.

Kâtiba umutlarının bu korkunç yıkılışında nasıl gülümseyebiliyordu? Birdenbire açılmış yaralar ilk anda sızlamadıklarından mı? Anlamsız bir erkeklik gururundan mı? Gülümsemelerin en güzeline bir surat asmayla karşılık verip de onu silivermekten korktuğundan mı? Yoksa, pek farkında olmadan, benliğinin derinliklerinde, bir yanlış anlamanın ağırlığını mı duyuyordu o sırada? Doğrusu bu olmalıydı. Öyle ya, aynı şeyleri yapmışlardı aşağı yukarı, aynı şeyleri söylemişlerdi. Kâtiba ayna göstermişti, Zöhre bacı da ayna göstermişti; Kâtiba tarak göstermişti, Zöhre bacı da tarak göstermişti; Kâtiba krem göstermişti, Zöhre bacı da krem göstermişti. Bütün bunlar karanlıkta bir ışık yakmaksa, ikisi de yakmıştı ışığını. Zöhre bacı belki belirtgeyi görmüştü yalnızca, nesnelere aldırmamıştı: nasıl olsa kendisinde de bulunan şeyler oldukları için almamıştı attıklarını. Öte yandan, Kâtiba, «Yok mu sandın?» derken, «Ben iyice varım artık» demek istediyse, Zöhre bacının da aynı sözle aynı şeyi belirtmek istemediği nerden belliydi? Bu «Yok mu sandın» da bütün varlıklarıyle kucaklaşmışlardı da Kâtiba anlamamıştı belki. Anlaşılan, boyu gibi sevgisi de aşıyordu Zöhre bacıyı: böylece, bu kucaklaşmada, kollarında duran Zöhre bacının yüzünü değil de gözleri düzeyindeki boşluğun yüzünü görüyordu Kâtiba. Bir günlük dükkâncıydı daha, yaşamanın

eşiğindeydi: şöyle biraz eğilip de, şöyle biraz gerileyip de bakmayı akıl edememişti.

Bunun için, babası, artık evlenmesi gerektiğini anlattıktan sonra, kulağına hiç mi hiç ilgisini çekmeyen bir ad fısıldadığı zaman, Kâtiba boynunu bükmekle yetinmiş, «Sen kimi istersen o olsun» demişti: ermişliğin, yani olağanüstünün, yani en yücenin eşiğinden geri dönüp yeryüzüne çivilenmesinden sonra, hiç bir kadın bir başka kadından daha iyi ya da daha kötü olamazdı Kâtiba için. Gene de sevmişti karısını, çocuklarını da sevmişti. Çocukları kesinlikle söyleyebilirlerdi bunu; yaşasaydı, karısı da söyleyebilirdi: candan bağlıydı hepsine de, bir dediklerini iki etmezdi. Karısıyle konuştuğu, seviştiği sıralarda, bazı bazı koca bulut gölgeleri gibi görüntüler düşerdi aklına, ama hızı kesilmezdi: bir benzerlik yoktu ki arada! Karısıyle sevişirken, konuşurken, doğal birşey yapardı, oysa Zöhre bacıyla konuşmak, Zöhre bacıyla sevişmek, doğaüstü bir serüvene katılmak, bir mucize yaratmaktı. Mucizeyi başka bir Ötegeçelinin, belediye çavuşu Hacela'nın yaşaması da rahatını kaçırmazdı; o kıskançlık duymazdı. Fazla fazla imrenerek bakardı Zöhre bacının kocasına; kendisinin erişemediği bir noktada, insan evrenini aşan bir alandaydı; nasıl kıskanırdı onu?

Nice yıllardan sonra, Adana'da, yargıç oğlunun evinde, bizim burdan gelmiş biri, «Belediye çavuşumuz Hacela da sizlere ömür; çoluk çocuk bırakmadan gitti fıkara» dediği zaman da her şeyden çok, Zöhre bacının artık mucize yaratamayacak bir duruma düşmüş olması üzmüştü Kâtiba'yı. Hacela'nın boş bırak-

tığı yeri şimdi kendisinin doldurabileceğini düşünmemişti bile. Artık çok fazla kalmıştı yeryüzünde; öte yandan, ayaklarındaki bağlar, hiç durmadan bir değişmez Zöhre bacıya doğru yürümesine engel olmadıklarından, hiç bir zaman fazla duyurmamışlardı varlıklarını; şimdi de yokluklarını duyurmuyorlardı. Bir tek istek büyüyordu içinde: Zöhre bacının o her zaman aralık duran çatal kapısından içeri girmek, ona başsağlığı dilemek, yarım saat karşı karşıya oturup dertleşmek onunla.

Bir hafta sonra Ötegeçe'deydi.

Bavulunu yere koyup kapısının kilidini açtı, içeriye girdi, katlı duran kilimi yaydı, üstüne bir minder attı, minderde biraz oturdu, sonra kalktı, üstünü değiştirdi, kapının önüne çıktı. Birkaç komşu geldi yanına. Onlarla konuştu, Hacela'nın Gariplik'e göçüşünü bir de onlardan dinledi, dertli dertli içini çekti. Zöhre bacının evinin yolunu tuttu: üç ev ötedeydi. Çatal kapıdan avluya girdi, dik merdivenden yukarıya çıktı, Zöhre bacının oturduğu odanın kapısını tıkırdattı. Zöhre bacı karşısında belirdi hemen, tatlı ve değişmez gülümsemesiyle gülümsedi: «Hoşgeldin, Kâtiba» dedi. Kâtiba, Zöhre bacının gözlerinde bir alaylı şüphe görmekten mi korkuyordu, nedir, «Hoş bulduk» diyemedi, «Başın sağ olsun» diye kekeledi. Zöhre bacı tatlı ve değişmez gülümsemesini bir lamba gibi söndürdü o zaman, gözlerini yere dikti, «Başım kesilsin» dedi. Gariplik'e bir eş ya da bir oğul yollamış olan her kadının karşılığıydı bu karşılık, ama Kâtiba Zöhre bacının her şeyini bambaşka, her şeyini yepyeni bulurdu. Bunun için, «Zöhre çok dertli» diye düşündü, bir bulanık ağrıdır yayıldı

içine. İçinde bu ağrıyla konuştu hep: Zöhre bacının Adana ve Elaziz konusunda, çocukları, gelinleri, torunları konusunda sorduklarına kısa kısa karşılıklar verdi. Kendisi hiç bir şey sormadı. Bir şey sormak şöyle dursun, yüzüne de doğru dürüst bakmadı Zöhre bacının. Zöhre bacı rahat rahat, tatlı tatlı konuşurken, o hep içini çekiyor, gözlerini önüne dikiyordu. Aynasını, tarağını, kremini yeniden cebine koyduğu sıradaki delikanlı utangaçlığı çökmüştü üzerine. Arada bir, zorlu bir çaba sonunda, başını şöyle kaldırıp baktığı zaman da Zöhre bacının gözlerinin hep kendisine dikili olduğunu görüyor, çok keskin bir ışıkla karşılaşmış gibi, gözlerini kırpa kırpa, başını yeniden önüne eğiyordu. Nicedir düşünü kurduğu, bulunmaz yarım saati çok zor doldurdu böylece, doldurur doldurmaz ayağa kalktı, Zöhre bacı biraz daha oturmasını, yemeğe kalmasını söyledi, hem de birkaç kere, içtenlikle. Ama Kâtiba yaslı bir kadını rahatsız etmek istemezdi, dul bir kadın hakkında dedikodu çıkmasına yol açmak da istemezdi, kalmadı.

Kâtiba'nın sonu gelmez yürüyüşleri bu günden sonra büsbütün sıklaştı: gecenin iyice ilerlemiş saatlerinde bile, kapısından bir gölge gibi kayarak sokaklara daldığını, çarşıda, Köprübaşı'nda, Cahan kıyılarında, Ötegeçe'nin daracık sokaklarında, o bildik ve sessiz adımlarla, toprağa basmazcasına, ağır ağır yürüdüğünü görüyorduk. Şaşıyorduk, bayağı ürperiyorduk. Ama Memedali hiç şaşmıyordu: «Elbette böyle olacaktı» diyordu. Kâtiba yürümelerde daha diri bir mutluluk bulmaya başlamıştı ona göre, çünkü artık daha yakın olmasa bile, daha gerçek, daha canlı bir Zöhre bacıya doğru yürüyordu. Ama bunun bilin-

cinde değildi elbette: sonu gelmez yürümenin birdenbire nitelik değiştirerek Zöhre bacının Hacela'ya varmasından önceki yürümeye dönüştüğünü bir türlü sezemediği için, Elaziz'den, Adana'dan mektup üstüne mektup yazarak burda tek başına zayıf düşeceğini, artık geri dönmesi gerektiğini söyleyen oğullarına verilecek, tutarlı bir karşılık bulamadığı gibi, gitmemeye bir neden de göremiyordu: ister kasabanın uçlarında, isterse Köprübaşı'nda bulunsun, Zöhre bacıya doğru yürüdüğüne göre, Adana'da, Elaziz'de de yürüyebilirdi gene, yaşadığından biliyordu. Nasıl olsa, hiç bir zaman, hiç bir yere götürmüyordu yolu, bir yönü şöyle bir belirtmekle kalıyordu. Hepsi buydu. Elaziz'e gitti. Yanılmamıştı, burada da Zöhre bacıya doğru yürüyordu. Ne var ki, bu kere, şimdiye kadar hiç duymadığı bir sıkıntı büyüyordu içinde. Elaziz'de iki aydan fazla duramadı. Adana'ya gitti. Adana'da yürümek de Zöhre bacıya doğru yürümekti elbette, başka türlüsü düşünülemezdi. Ama Elaziz'deki sıkıntı burada da yakasını bırakmıyordu. Birkaç ay da Adana'da yürüdükten sonra, Ötegeçe'den, yani Zöhre bacıdan bu kadar uzakta yaşayamayacağını anladı. Çocuklarına bunu açık açık söyleyemiyordu elbette, «Beni su, toprak çekiyor, gitmemek olmaz» diyordu.

En sonunda kalkıp geldi.

Geldikten sonra, Adana'da, Elaziz'de Zöhre bacıya doğru yürümekle bizim burda, en çok da Ötegeçe'de Zöhre bacıya doğru yürümenin neden farklı olduğunu iyice anladı. Hay Allah! Zöhre bacıya burda da kavuşamıyordu ama hiç değilse karşılaşıyordu

onunla! Kendisi Zöhre bacıyı görüyordu, Zöhre bacı da kendisini. Nasıl da düşünmemişti! Zöhre bacı kaşlarının altından kendisine bakıyor, kendisini görüyordu, basbayağı, olduğu gibi! İşte öyle, karşılaşıyorlardı onunla! Nasıl da düşünmemişti! Kimi zaman günde bir, kimi zaman günde iki, kimi zaman günde üç kere karşılaşıyorlardı Ötegeçe'de, çok kısa bir süre için de olsa, köksüz ve çiçeksiz bir biçimde de olsa, birbirlerine doğru yürüyorlardı. Kâtiba başka bir tanıdıkla karşılaştığı zaman kullanmayı aklından bile geçirmediği, ama Elaziz'i, Malatya'yı, Maraş'ı, Antep'i, Adana'yı görmüş bir adam olarak, bir posta müdürü, bir de yargıç oğul yetiştirmiş bir baba olarak, kullanmaya fazlasıyle hak kazandığı bir üstünlüğü kullanıyordu her seferinde: Zöhre bacının elini sıkıyordu. Sonra çocuksu çocuksu gülerek bakmaya başlıyordu ona, konuşmasını bekliyordu.

«Nasılsın?»

«İyiyim. Ya sen?»

«Ben de. Sağol.»

«Şükürler olsun.»

«Çocuklardan haber alıyor musun?»

«Alıyorum, hepsi iyi.»

«Haydi!»

«Haydi!»

Sonra biri bir yana gidiyordu, öteki başka bir yana. Bir zamanlar «Yok mu sandın?» sözlerinin belki de bir kaynaşma çağrısı olmakla birlikte ereğe varamayışları gibi, daha çok bir çağrı, bir yüreklendirme belirtisi olan bu «Haydi!» sözü de istenmeyen bir ayrılışın noktasını koyuyordu her seferinde. Gene de hiç yoktan iyiydi. Bir gün, sabahtan akşama kadar,

Ötegeçe'de bir aşağı bir yukarı dolaşıp da Zöhre bacıyla bir kerecik bile karşılaşamayınca, bunu daha iyi anladı. «İnsanlar büyüdükten sonra ne kadar az karşılaşıyorlar! Kapı bir komşu da olsalar ne kadar az karşılaşıyorlar!» diye düşündü. Karşılaşmamak kötüydü, Elaziz'in dükkânları arasında yolunu şaşırmakla birdi, boşlukta bomboş bırakıyordu adamı: hiç bir şey bilemiyordun. Her şeyi bilmek gerekirdi oysa, en ufak ayrıntılara kadar, her şeyi bilmek gerekirdi. Zöhre bacı bugün hiç çıkmadığı bu evde ne yapardı? Nasıl otururdu? Nasıl kalkardı? Gözleri nelere takılırdı? Neler düşünürdü? Zöhre bacıdan ayrı yaşamanın en kötü yanı buydu işte, görememek, bilememekti, Zöhre bacıyla bir arada yaşamanın en güzel yanı da bunun tersi: istediğin dakikada öğrenebilirdin ne yaptığını: çatal kapıdan girerdin, dik merdivenden çıkardın, görürdün, istersen, gördüğün yetmiyormuş gibi sorardın bir de: «Ne yapıyorsun?» Evet, buydu en güzeli, mutluluk buydu, bundan daha güzel, bundan daha büyük bir şey istenemezdi. Bu noktaya kadar geldikten sonra, «Öyleyse neden?» diye de soracaktı elbette.

Ama, bu soruyu sorduktan sonra, karşılıklı «Yok mu sandın»ları düşünmemesi de kolay değildi, Hacela'nın kırmızı şeritli şapkasının, lâcivert urbasının, parlak kemerinin görüntüsü karşısında ezilmemesi de kolay değildi. Büyük sevgisinin, yani sonu gelmez yürüyüşünün tek yönlülüğü bütün ayrımları, bütün değişmeleri gizliyordu gözlerinden: iş bilir komşuların aracılığıyle, bir dediğini iki etmeyen oğullarının yardımıyle, her şeyi kolayca yoluna koyabileceğini düşünmüyordu da kırmızı şeritli şapkanın yanında Köp-

rübaşı'ndaki küçük dükkân gibi sönüp gitmeyecek bir görüntü arıyordu. Boş gezmekle yaratamazdı böyle bir görüntüyü, Elaziz'de, Adana'da dikilmiş urbalarla da yaratamazdı. Hiç değilse oğulları gibi kâğıtlı kalemli bir iş bulmalıydı Zöhre bacıya varabilmek için? Ama nasıl? Rakamların birdenbire bozuluvermiş dilini beyninde yeniden işletmeye çalışan, çok yorgun bir çocuk gibi, kurumuş dudaklarını ısıra ısıra, kendine bir iş arıyordu. Günlerce, haftalarca aradı. Buldu da: küçük bir kâğıda bir iki rakam yazarak bir insanı bir yolculuğa başlatırdı; eline uzatılan bir küçük kâğıdı ortasından bölüp bir insanla paylaşarak bu insana bir başka dünyanın kapısını açardı. Kolaylıkla yapabilirdi bunları.

Ama sinemacı güldü bu düşüncesine. Otobüsçüler de güldüler. Gülünecek bir şey yoktu aslında, açıklıkla, ağırbaşlılıkla ortaya koyuyordu düşüncesini: evlenmek istiyordu da onun için iş arıyordu. Gene gülüyorlardı ona, oğullarının para yollayıp yollamadığını soruyorlardı. Kâtiba'nın karşılığı gene açıktı: elbette yolluyorlardı, o istese daha fazlasını da yollarlardı, bu değildi önemli olan. Arkasından, «Oğul parasıyle evlendi!» denilmesini istemiyordu da onun için iş arıyordu. Ne var ki, parasız olmasa bile, çok az bir paraya, en az paraya, ayda beş, on liraya çalışabilirdi. Gene gülüyorlardı, ne diye oğullarının yanına gitmediğini, gidince de çok geçmeden geri döndüğünü soruyorlardı. Kâtiba terliyordu, ama altta kalmıyordu: evet oğulları da, gelinleri de çok seviyorlardı kendisini, evet, yanlarında rahat ediyordu, ama o da herkes gibi kendi evi, kendi karısı olsun istiyordu, işte bunun için gelmişti yanlarına. Otobüs-

çüler de, sinemacılar da yarım anlıyorlardı her şeyi, Kâtiba'nın herhangi bir kadınla baş göz olmak istediğini sanıyorlardı. Bunun için, gene gülüyorlardı ona. «Kusura bakma, Kâtiba, şimdilik boş değil bu yer, boşalırsa çağırırız» diyorlardı. Kâtiba boynunu büküp çıkıyordu. «Kâtiba iyice bunadı» diyorlardı.

Kâtiba bunamamıştı elbette, ama bunalıyordu. Bir zamanlar, nerede olursa olsun, hep Zöhre bacıya doğru yürümek bayağı içini serinletirdi, anlatılmaz bir mutluluk verirdi ona. Şimdi durum tamamıyle değişmişti: görülmüşe, uzaktan uzağa yaşamışa, değişmeze doğru yürümüyordu artık, yaşanmak, görülmek istenene, değişmiş olana doğru yürüyordu; o eski, o her zamanki, o sonsuz Zöhre bacıya doğru yürümüyordu artık, Hacela'dan kalarak çatal kapılı evde yalnız oturan, yaşlı Zöhre bacıya doğru yürüyordu. Hem de kesinlikle varmak istiyordu bu kere, varmak ve kalmak istiyordu. Bunun için, yürürken de bunalıyordu. Son günlerde, yürüdüğü alan da çok daralmıştı: yalnızca Ötegeçe'de, daracık sokaklarda yürüyordu. Gene de çok az karşılaşıyordu Zöhre bacıyla. «Allahım! Büyük insanlar ne kadar az karşılaşıyorlar!» diyordu içinden, bunalıyordu. Kara bulutların çok alçaklara indiği o güz gününde daha çok bunaldı, alanını daha da daralttı her yana duvarlar çekilmiş gibi, Zöhre bacının eviyle kendi evi arasında gidip geldi saatlerce. Zöhre bacı karşısında belirmedi. Zöhre bacının belirmesi geciktikçe, bir gömülme duygusudur büyüdü Kâtiba'nın içinde. «Dünyanın sonu mu geldi?» diye söylendi. Dünyanın sonu gelmemişti elbette: insanlar, Kâtiba'dan uzakta, biraz daha güç, biraz daha sıkıntılı bir biçimde bile olsa, gene eski

günlerdeki gibi götürüyorlardı ömürlerini: kimi eller kimi küçük kâğıtları ortadan ikiye bölerek kimi insanlara bulutların böylesine alçaklara inmediği bir dünyanın kapısını açıyordu, kimi eller kimi küçük kâğıtlara bir iki harf, bir iki rakam yazarak kimi insanları gökyüzünün böylesine kararmadığı yerlere götürecek bir yolculuğa başlatıyordu. Gene de her şeyin yolunda olduğu söylenemezdi; bütün eylemler Yarımdı: Kâtiba'nın Zöhre bacıya varmasını, çatal kapıdan girip dik merdivenden çıktıktan sonra,Zöhre bacının kapısını iterek, «Nasılsın ?» diyebilmesini, her gün, her yerde Kâtiba'nın Zöhre bacıyı, Zöhre bacının Kâtiba'yı görebilmesini belirlemiyordu hiç biri. Kâtiba gittikça daha çok gömüldüğünü duyuyordu. Büsbütün gömülmektense, acızcık durmak istedi, evine girdi.

Evinde, bükük boynuyle, mosmor yüzüyle, bütün ömrünü simgelercesine, yerden bir karış yukarda, ağır ağır sallanan ayaklarıyle, duruşunun çok kısa sürdüğünü, gene yürüdüğünü söylüyordu. Evet, gene yürüyordu Kâtiba, yalnız hem dar, hem de sonsuz bir alanda, Zöhre bacı da yürüyordu. Ama göremiyorlardı bunu, bambaşka şeyler anlatıyorlardı.

Herkes Memedali değildi ki!

GİZ

Ölümünden üç gün sonra, bacısının oğlu leblebici Hacosman'ın, yani kasabadaki biricik akrabasının ardından, Dudu bacının eşiğinden içeriye girdiğimiz sırada, Memedali kolumu sıkmıştı. «Aç gözünü, kapalı bir kapıdan geçiyorsun» demişti. Durum pek de elverişli değildi ama ister istemez gülümsemiştim: «kapalı» bir kapıdan geçiyorduk gerçekten: toplamı yirmiyi bile bulmayan bir mutlu azınlık bir yana bırakılırsa, herkese kapalı kalmıştı Dudu bacının kapısı. En yakın komşularıydık, biz bile ancak şimdi, ölümünden üç gün sonra girebiliyorduk evine.

Ama kapıdan içeri girmemizle kendimizi karanlıkta bulmamız bir olmuştu. Sonra, iki kişinin yan yana yürümesine bile elvermeyecek kadar dar ve eğri büğrü bir koridorda, minare merdiveni çıkar gibi, döne döne ilerlemek zorunda kalmıştık. Bu da yetmiyormuş gibi, her üç adımda bir, üç dört karış yüksekliğinde engeller çıkıyordu karşımıza, tökezleyip yere kapaklanıyorduk. Nice güçlükler içinde bir süre iler-

ledikten sonra, içinde bulunduğumuz bu kıvrıntılı koridorun evin tek koridoru olmadığını anlamıştık: hepsi birbirine benzeyen ve her biri bir başka koridora açılan, basık kapılar çıkıyordu karşımıza. Bu kapılardan girip de birkaç adım ilerledik mi küf kokan bir toprak duvarla burun buruna geliyorduk. Neden sonra, iki büklüm olarak, daracık bir kapıdan geçmiş, tavana yakın bir yerde, irice bir kitap büyüklüğünde bir küçük pencereden başka hiç bir yerden ışık almayan bir düzlüğe, evin biricik odasına ulaşmıştık.

Birbiri ardından yanıp sönen kibritlerin ışığında, öylesine karanlık yerlerden gelmiştik ki, bu azıcık aydınlık bile gözlerimizi kamaştırmıştı: üzerinde olup bitenleri, açık açık görmemekle birlikte, ses olarak doğrudan doğruya, yorum olarak Dudu bacının ağzından dinlediğimiz ünlü yatağı bile neden sonra seçebilmişti gözlerimiz. Pencerenin bir iki karış aşağısındaydı yatak, yani yerden bir adam boyu yukardaydı, bir yanına dört beş basamaklı bir tahta merdiven dayanmıştı. Daha kapıda başlayan bir sürü engelden, bir sürü tuzaktan sonra, yatağın böyle bir yere konulmasına akıl erdirmek kolay değildi, hele arkadaki avlu duvarından atlayıp gelenlerin dışardan hiç de yüksek olmayan pencereden başlarını uzatınca içeride olup bitenleri rahatça görmelerinin işten bile olmadığı düşünülürse. Ama Dudu bacının ilk kocası Halil Efe, nereden geldiği bilinmeyen bir esintiyle, İngiliz gâvuruyle Yunun gâvurunun sıkı bir işbirliği kurarak kendisine saldırmaya karar verdiklerine bir Tanrı'ya inanırcasına inanıp da belki aylar, belki yıllar boyunca, tek başına didinerek bu şaşırtıcı savunma düzenini kurarken, saldırıların yalnızca

kapıdan gelebilecğini düşünmüştü. Ölünceye kadar da değiştirmemişti kanısını. Elinde çakaralmaz av tüfeği, sabahtan akşama kadar kapının önünde oturur, düşmanı orda beklerdi. «Düşman yalnız burdan mı gelir, Halil Efe? Başka yerden gelemez mi?» diye soruldu mu üşenmeden ayağa kalkar, ön duvarın bir başından bir başına tüfeğinin dipçiğiyle bir çizgi çekerdi: «Sınır burasıdır» derdi güvenle. Bu bakımdan, yatağının o küçük penceresinin dibinde bulunmasında anlaşılmayacak bir şey yoktu: sınıra en uzak noktadaydı, üstelik, başka bir çıkar yol kalmayacak olursa, düşmandan kaçmak için de burdan daha iyi bir yer bulunamazdı.

Ne olursa olsun, Halil Efe'nin ölümünden sonra, Dudu bacının anlattıklarıyle yaşadıklarını karşılaştırarak aralarındaki tutarsızlıklara yerlerde debelene debelene gülmek konusunda çok işimize yaramıştı bu durum. Son kocasıyle evlendiği güne kadar, Dudu bacının gizi gizemi yoktu bizim için: her şeyini anlatırdı. Ufacık bir kusuru vardı yalnız: kimi olayları atlardı konuşmalarında, kimi olayları da fazlasıyle büyütürdü. Bunun da hiç mi hiç önemi yoktu: hep yatakla ilgili yaşantılarını anlattığı için işin aslını anlamak fazla fazla üç dört saatlik bir uykusuzluğa malolurdu bizlere: arkadaki avlu duvarından usulca atlayıp küçük pencerenin dibine çömeldik mi, konuşmalardan olsun, konuşmalar kadar anlamlı soluklardan olsun, yeterince anlardık her şeyi.

İşimiz gücümüz buydu o yıllarda: kapılardan, bacalardan, pencerelerden, duvar kovuklarından, Ötegeçe'nin kocamış gelinleriyle kocamış güveylerinin gerdek seslerini dinlerdik. Ne var ki, Dudu

bacının ikinci kere gerdeğe girdiği geceden sonra, bizim için öteki gerdeklerin fazla bir önemi kalmamıştı. Örneğin Emiş bacının yetmişinden sonra yeni bir koca daha denediği gece, Dudu bacı kim bilir kaçıncı kocasını eve alalı bir haftayı geçiyordu. Gene de hiç birimiz Emiş bacıyı dinlemeye gitmemiş, Dudu bacıyı izlemeyi yeğ tutmuştuk. Alışkanlıklarımıza yüzde yüz ters tüşen bir tutumdu bu: dediğim gibi, Ötegeçe'de pek sık rastlanan kocamış gelinlerle kocamış güveylerin ilk gecelerini dinlemek en büyük eğlencelerimizdendi bizim. Üstelik oldukça ilginç bir durum vardı ortada: Emiş bacı, Dudu bacıdan en az on beş yaş büyük olması bir yana, tam beş yıldır kocasız yaşıyordu; ayrıca, bu beş yıl boyunca, «Bir daha evlenmeye kalkarsan, seni delik deşik ederim» deyip durmuş olan torunu Hacı'nın askere gidişinin haftasına rastlıyordu gerdek gecesi. Biz gene de Dudu bacıyla o zamanki kocasını bir kere daha dinlemeyi yeğlemiştik. Biliyorduk çünkü: isli gaz lambası üflenir üflenmez bir körpe cilvedir tutturacaktı Dudu bacı, çatlak bir çocuk sesiyle, ama hiç bir çocuğun akıl edip söyleyemeyecgği, bizim bile çoklarını ilk kendisinden öğrendiğimiz, bir başka çağdan, bir başka dilden gelmişe benzeyen, ter kokulu sözcükler sıralayacaktı art arda. Ama bütün bu yabanıl sözcüklerin en büyük etkiyi sağladıkları durumlarda bile, oyun arkadaşı eninde sonunda horlamaya başlayacak, Dudu bacı yerinden doğrulup zavallı adamı öfkeyle sarsacak, homurdanacak, inleyecek, aralıklı oflar çekecek, sonra da umutsuzca uyuyacaktı. Uyuyacaktı ya, ertesi gün, kapı önlerinde, birbirlerinin başında bit ayıklayan gelinlere doğru

yürürken, sağ eli dimdik havada olacak, başparmağıyle serçe parmağı avcunun üstünde birbiriyle birleşirken, ortada kalan parmaklar yukarıyı gösterecek, Dudu bacı gelinlerin alay dolu yüzlerine küçümsercesine bakarak, «Üç!» diyecekti. Sonra aralarına oturup ayrıntıların uzun öyküsüne girişecekti. Aynı şeyleri bir başkası anlatsa, çabucak sıkılırdı insan, ama Dudu bacının hep aynı konu çevresinde dönen, sonu gelmez öykülerinden hiç kimse bıkmamıştı.

İşin şaşırtıcı yanı, Dudu bacı yıllar yılı sustuktan sonra başlamıştı bu tatlı öykülerine. İlk kocasının soğuk savaş yaşamını paylaştığı yıllarda, ondan sessiz kadın yoktu Ötegeçe'de: bir gölge gibi gidip gelirdi hep. Halil Efe görevi başında, yani elinde tüfek, kapının önünde düşman beklerken, birdenbire yere yığılarak kaşla göz arasında ruhunu teslim ettikten sonra da Dudu bacı tam iki yıl süresince aynı sessiz yaşamayı sürdürmüştü, bütün bütün sessizleştiği bile söylenebilirdi: gittikçe eriyip ufalıyor diyeceği gelirdi insanın. Kara kuru bir kadındı oldum olası, kocasının ölümünden sonra daha da incelmiş, bir deri, bir kemik kalmıştı. Evinin savunmasından başka hiç bir şeyi dert etmeyen kocasının zamanında olduğugibi, gene herişe koşuyor, hiç bir zaman yorgunluktan ya da başka bir şeyden dert yandığı olmuyordu. Ötegeçe'nin yaşlı dullarının iyilik meleği Urup Fadime ak kanatlarını onun da üzerine gerinceye kadar sürmüştü bu durum. Aslına bakılırsa, Dudu bacıyı ikinci kere baş göz etmek çok daha önce söz konusu olmuştu, Dudu bacının Urup Fadime'den kaç kere yardım istediği de herkesin bildiği bir şeydi. Ama, her seferinde, Urup Fadime umutsuz-

ca başını sallamış, «Arıyorum aramasına ya çok zayıfsın, kimse istemiyor» demişti. Yüzde yüz doğruydu söylediği: yaşlı dul isteklileri daha çok köylülerdi, işlerini yoluna koyduktan sonra, ömürlerinin son evresinde bir kasaba kadını sarmak isterlerdi. Ama alacağı kentli kadının etli butlu, akça pakça olmasını şart koşardı hepsi de.

En sonunda bir zayıf kadın isteklisi çıkıp da hepimizi şaşkınlığa gömdüğü zaman, Dudu bacı iki buçuk yıllık duldu. Gene de epeyce direnmişti görünüşte. Urup Fadime en azından on kere kapısına gelmişti. Dudu bacı dudaklarını öne çıkarıp çenesini yukarı doğru kaldırarak, «Olmaz» diyor, istemiyordu. Nedenini sonradan öğrenmiştik: Dudu bacı ikinci bir evlenmeye karşı değildi; tam tersine, kendisi istemişti bunu: küflü yalnızlığı gevşerdi biraz, biraz dinlenirdi de, ama, o da Halil Efe gibi İngiliz ile Yunan'ın evine göz diktiklerine mi inanıyordu, nedir, bunca yıldır bekçiliğini paylaştığı köstebek yuvasını bırakıp gitmeye gönlü elvermiyor, «Evimde ölmek istiyorum» diyordu. Bu durumda, köylünün ağzından girip burnundan çıkarak burada oturmalarının daha iyi olacağına inandırmak düştü Urup Fadime'ye; adam da, bereket versin, çocuklarıyle kavgalıydı, üstelik evliliğin ilk günlerini kasabada geçirmesi her bakımdan daha rahat, daha uygun olacaktı. bunun için, fazla bir güçlük çıkarmamıştı. Böylece, yağmurlu bir ekim günü, tahıl yüklü bir kağnının üstünde, tepeden tırnağa suya batmış, iriyarı, kır sakallı bir köylünün, Halil Efe'nin yıllar boyunca, canla başla koruduğu kapıya dayandığını görmüştük. Sabahtan beri hiç ortalarda görünmeyen Dudu bacı,

sırtında pembe çiçekli yepyeni bir basma, başında oyalı bir bürgüyle eşiğe çıkmıştı. Biz de tam bu sırada kağnının çevresinde halkalanıvermiştik. Memedali daha da ileri giderek kağnının üstüne çıkmıştı, çuvalları bir bir yokluyor, içlerinde neler bulunduğunu kestirmeye çalışıyordu. Sonra kağnıdan inmiş, usul usul bir şeyler konuşan gelinle damadın arasına girerek, «Çuvalları içeriye taşıyalım mı Dudu bacı?» demişti. Dudu bacı, beklenmedik bir öfkeyle, hem de bir köpek kovar gibi, «Hoşt!» demişti Memedali'ye. Sonra bizlere dönerek, «Dağılın, lan, it dölleri!» diye bağırmıştı. «Hiç mi kağnı görmediniz?» Yumruklarını beline koymuş, çatık kaşlarının altından sert sert süzüyordu hepimizi. O da, niceleri gibi, tam yurdunu başkalarına bıraktığı sırada, dövüşken, kahraman kesiliyordu; bir saniye daha dursak, üstümüze saldıracağı açıktı. Beş altı adım gerilemiştik ister istemez. Kır saçlı adam da getirdiği bütün çuvalları kendi sırtında taşımıştı.

Anlamıştık: Dudu bacının kapısı kocasından başka herkese kapalı kalacaktı gene.

Ne var ki, aynı günün gecesi, büyük bir sessizlik içinde küçük pencerenin altında toplanmıştık hepimiz. Kısık petrol lambasının soluk ışığı dökülüyordu pencereden. Arada bir, bu ışık sert bir üflemeyle sönüyor, ama hemen arkasından bir kibrit çakılıyor ve lamba yeniden yanıyordu. Başımızı kaldırıp bakmayı göze alamıyorduk ya her şeyi görür gibiydik: adam sabırsızlanıyordu, ama daha bir gün önce nikâhı altına aldığı kasabalı kadına sabırsızlığını açık açık söyleyemediği için, içindeki gerilimin belirtgesi olarak lambayı üflemekten başka çıkar yol bulamıyordu.

Dudu bacıya, gelince, daha dün karşılaştığı bir adamla karanlıkta kalmaktan çok, karanlıkla birlikte gelecek şeylerden çekiniyor, adamın lambayı üflemesiyle onun da avcunda hep sıkı sıkı tuttuğu kibriti çakarak, elleri yana yana, lambayı yeniden yakması bir oluyordu. Aynı edim on kere yinelenmişti belki de, bizi bile sıkmaya başlamıştı. Neden sonra, lamba bir kere daha sönmüş, arkasından kısa süren bir boğuşma olmuştu. Çocuklardan birinin başına bir kibrit kutusu gelmişti. Sonra bir boğuşma daha duymuştuk, sonra Dudu bacının titrek ve güçsüz birkaç çığlığını. Sonra her şey başka pencere diplerinde dinlediklerimize benzemişti.

Ama, ertesi sabah, hiç mi hiç beklemediğimiz bir durumla karşılaşmıştık.

Dudu bacı, kapısının önünden geçen ırmakta yüzünü yıkamak için dışarı çıktığı zaman, sırtı yıllarca taşınmış, ağır bir yükten kurtulmuş, yeni giysiler içinde beli doğrulmuş gibiydi, yüzündeki oldukça derin kırışıklarda bile yeni bir gençlik izlenimi uyandıran bir ışıltı vardı. Keklik gibi seke seke girmişti içeri. Aradan beş dakika geçmeden, başında gene yepyeni, alacalı bir örtüyle dışarı çıktığını görmüştük. Yepyeni bir yürüyüşle, hızlı hızlı gidiyordu, toprağa basmıyordu da parmaklarının ucuyle şöyle bir sıyırıyordu sanki. Koltuğunun altında sarı çizgili bir yatak çarşafı vardı, bu çarşafın görülmesine özen gösterir gibiydi. İlkin hiç birimiz anlayamamıştık bunun nedenini. Öyle ya, üzerinde kızlığının sona erdiği çarşafı taşıdığı nerden gelecekti usumuza? Bizim orda gerdek çarşafları gelinin anasına babasına

götürülürdü, onlarda namuslarının en büyükbelirtgesi olarak, övünçle saklarlardı bunları. Dudu bacının ne anası babası vardı, ne de onların yerini tutabilecek bir akrabası. Ama böylesine değerli bir kanıtı evde bulundurma onurunu kendisine saklayacak değildi ya: Urup Fadime'ye götürüyordu. Bütün bu işleri o pişirip kotardığına göre, Urup Fadime kız anası sayılırdı bir bakıma. Dudu bacının gerçek kadınlık niteliğini ancak ikinci evliliğinde kazanmasına gelince, buna da o kadar şaşmamak gerekirdi: ilk kocası her şeyden önce bir kahramandı: tek başına iki devlete birden karşı koymakla geçirmişti ömrünü.

Ama neden sonra anlaşılıyordu ki, kocasına çok bağlı olmakla, başkalarıyle evlendikten sonra bile belli bir ölçüde ona bağlı kalmakla birlikte, bir kahramanla yaşamak Dudu bacıya pek yaramamıştı: ancak ellisinden sonra, ikinci evliliğinin eşiğinde buluyordu gerçek benliğini. Yeni kocasının durumu iyiydi, şunun bunun işine koşarak ömür çürütmüyordu artık. Bütün gününü kapı önlerinde, komşu kadınlarla gevezelik etmekle, geceki yatak serüvenlerini ballandıra ballandıra anlatmakla geçiriyordu. Ama, sonradan görmüşlükten midir, nedir, biraz fazla büyütüyordu her şeyi: parmaklarının kimi zaman biri göstermesi, kimi zaman da hiç bir şeyi göstermemesi gerekirken, her sabah üçü gösteriyordu. Ne olursa olsun, hiç diyecek yoktu keyfine. Ama ikinci kocası, ilk karısını, çocuklarını, torunlarını, evini, tarlalarını özleyip de köyüne gidince («Bilemedin on beş gün», demişti), Dudu bacı gene eski Dudu bacı oluvermişti: yağmurdan çıkmış bir tavuk. Adam

giderken bol para bırakmıştı, kağnıya yükleyip getirdiği un, bulgur, mercimek, fasulye, nohut ve gendime de en azından iki yıl beslerdi Dudu bacıyı: hiç bir eksiği yoktu. Gene de kadınlar arasında otururken somurtup duruyor, dudakları birbirinden ayrılmıyordu. Kocasının gitmesinin üzerinden bir ay bile geçmeden, yeni bir koca getirmişti eve. Yeni koca bir önceki gibi kağnı dolusu tahılla gelmemişti ama bir öncekinden daha iri, daha gençti.

Anlaşılan, ya kısmeti açılmış, ya da artık yaman bir ün kazanmıştı; çünkü bu üçüncüyle de kalmamıştı Dudu bacı; şöyle böyle bir ay da onunla oturduktan sonra, bir başkasına açmıştı kapıyı. Böylece, Halil Efe'nin garip kalesinde kocalar kocaları kovalamaya başlamıştı. Dudu bacının hiç bir evliliği uzun sürmüyordu artık: ya adamlar ondan bıkıp gidiyorlar, ya da yetersiz oldukları gerekçesiyle, Dudu bacı onlara yol veriyordu. Gene de uzun süre boş kaldığı olmuyordu hiç. Bizlere de iş çıkmıştı böylece: her gece, sıra mıra gözetmeden, penceresinin altında nöbet tutuyorduk. Penceresinin altında dinlediklerimizle ağzından dinlediklerimizi karşılaştırıyor, Memedali'nin bu konuda yaptığı sonu gelmez yorumları dinleyerek katıla katıla gülüyorduk. Gülmemek de elde değildi doğrusu. Ama Dudu bacının gecelerinin gülünçlüğün en son sınırında anlatılmaz bir acılık kazandığı evrelerde olmadı değil. Örneğin, o adamdan önceki son kocası Ömer ağayla geçirdiği ilk geceyi çok iyi izlemiştik. Ömer ağa, Dudu bacının art arda sıraladığı öbür kocalardan farklı olarak, köylü değil, kasabalıydı, ayrıca çapkınlığıyle ün salmış bir adamdı, ta ilk gençlik günlerinden

daha birkaç yıl öncesine kadar sürdürmüştü bu ününü, gel gör ki, o gece daha ilk dakikada gevşeyivermişti nedense. Dudu bacı, birinciden bile hiç bir şey anlamadığını unutmuş gibi, «Ömer ağam, Tanrı hakkı üçdür» diye dayattıkça, Ömer ağa, «Peki, peki» diye karşılık vermekten geri durmamakla birlikte, Tanrı'nın tanıdığı hakkı gençliğinde fazlasıyle kullanıp tüketmiş olması bir yana, Tanrı'nın da, kulunun da hakkını veremeyecek kadar uykuluydu, soluyup duruyor, bunca yıllık ünüyle birlikte kendisi de ağır ağır eriyip ufalıyordu sanki. Şıpır şıpır terleyişini yalnız içimizde değil bedenimizde de duyuyorduk. Öyle ya, biz de terliyorduk gerçekten: birbirinden daha büyük konuşan iki ünlü kişinin bir arada geçirdiği ilk geceyi dinlediğimizi unutmuştuk, eğlenmekten çok, sıkılıyorduk. Sıkılmadan da başka bir şeydi, basbayağı bir bunalımdı üzerimizdeki: Ömer ağanın bunalımı. Ömer ağa durmadan küfrediyordu. Ama küfürleri de, kendisi de hep aynı noktada kalıyordu: bozuk plak gibi demenin tam yeriydi. Dudu bacının, o çok iyi bildiğimiz gece sesiyle, «De hele, kurban olduğum, de hele!» türünden yalvarmaları da, türlü cilveleri de, «Ömer ağam, bu ne biçim Ömer ağalık?» türünden kışkırtmaları da hiç bir sonuç vermemişti.

Vermemişti vermesine ama ertesi sabah, Dudu bacının her zamanki gibi bol bol övünmesini engellememişti. Üstelik havaya dikilmiş sağ elinin beş parmağının beşini birden göstermişti komşu kadınlara. Minever bacı, «Bu avrat kudurmuş,» diye homurdanmıştı: «İşi gücü bir meret. Hem de bu yaşta! Ben bu yaştan sonra, İsmet Paşa'ya bile varmam.» Kapı-

sını kapayıvermişti. Kel Hacı'nın gelini oturduğu yerden kalkıp birkaç adım ileri çıkarak, «Yalan!» diye atılmıştı: «bacım, biz ilk yılda bile görmedik böylesini.» Dudu bacı istifini bozmadan, «Ne yalanı, kele?» demişti, ellerini beline koymuştu meydan okur gibi: «Ömer ağam boşuna mı nam salmış memlekete? Ömer ağam senin sümüklünle bir mi? Gelmiş, kadınların arasına oturmuştu. Mahalleye yeni gelmiş bir gelinin kulağına eğilmiş, ama herkesin duyabileceği kadar yüksek bir sesle, «Benim huyum da çok kötü», fısıldamıştı: «on beş gün erkeksiz kaldım şunun şurasında: yeni baştan kız olmuşum.» Az ötede bir duvar dibine oturmuştuk, konuşmaları dinliyorduk: içimizden birkaç kişi kahkahayı koyvermişti. Dudu bacı pek ters bakmıştı bize: «Ne gülüyorsunuz itler?» demişti pişkinlikle, «hiç biriniz Ömer ağamın kesip attığı tırnak bile olamazsınız.»

Bundan sonra, Dudu bacı sabahları kadınların arasına gelirken, parmakları hiç bir zaman üçten aşağısını göstermemişti ama Ömer ağayla yaşadığı sözde mutluluk da on günü geçmemişti. Ömer ağanın kim bilir kaçıncı başarısızlığında bir tartışma çıkmıştı aralarında. Dudu bacı bu durumun böyle sürüp gidemeyeceğini, Ömer ağa da bu yaştan sonra Tanrı'nın her gecesi yaratılışı zorlamanın çılgınlık olduğunu, tatlı tatlı yaşayıp gitmekten, yani yiyip içip uyumaktan başka bir şey düşünmemek gerektiğini söylemişti. Dudu bacı çok sert bir karşılık vermişti o zaman: onun bildiği kadınlardan değildi, olamazdı da, Ömer ağa mışıl mışıl uyumak istiyorsa, pılını pırtısını toplayıp gitsin, gönlünün dilediği yerde, gönlünün dilediği kimselere kıçını dönüp uyusundu. Ömer ağa

oyun bozanlık kendisinden gelmesin diye bunu bekliyordu anlaşılan: isli gaz lambasının ışığında öteberilerini toplayıp dışarı çıkması çeyrek saat bile sürmemişti.

Ara sokaktan dolaşıp yolunu kesmiştik.

«Merhaba, Ömera, nereye böyle?» demişti Memedali.

«Ben de bilmiyorum,» diye karşılık vermişti Ömer ağa. «Kovdu bizi allahsız karı. Nereye gideceğimi bilmiyorum. Evi de geçen hafta kiraya vermiştim.»

«Neden kovdu, Ömera?» demiştik. «Senden iyisini mi bulacakmış?»

«Ne bileyim, oğlum» demişti Ömer ağa. «Kadın değil, bir canavar: ayıdan beter.»

Yanımızdan ayrıldıktan sonra, bir o yana, bir bu yana dolaşıp durmuş, sonra, ağır ağır, mezarlığa doğru yürümüştü. Şaşırıp kalmıştık hepimiz de; artık ölmek mi istiyordu, yoksa hiç bir serseriliğine ses çıkarmamış olan ölmüş karısını mı özlemişti. Birdenbire, bilinmez, o geceyi ay ışığında, karısının mezarı üstünde geçirmişti. Yanına yaklaşamamıştık ama başını bohçasının üzerine koyar koymaz uyuduğu konusunda en ufak kuşkumuz olmamıştı. Nicedir böyle rahat bir uykuya can attığını çok iyi biliyorduk.

Bundan sonra, Dudu bacının yeni kocasının kim olacağını, evine ne zaman geleceğini araştırmak kalıyordu bizlere. Ama Dudu bacı da tam bu olaydan sonra atlatmaya başlamıştı bizi.

O güne kadar, ilk kocasının ölümünden sonraki bütün nikâhlarında bulunup şerbetini içmiştik. Bu kere hiç de öyle olmamıştı. Biz daha, «Ömera kapı dışarı edileli nerdeyse bir haftayı geçti, nerde kaldı Dudu bacının yeni kısmeti?» diye konuşurken,

bir akşam kapısının önünde, arkasını ırmağa verip abdest bozan bir adam görerek işkillenivermiştik hemen. Adam, kendisine doğru yaklaştığımızı görünce, kalkıp toparlanmış, işini yarıda bırakarak şalvarını çeke çeke Dudu bacının kapısından içeri girmişti.

«Bu işin içinde bir iş var» demişti Memedali.

Belliydi: Dudu bacı yeni kocasını izlemekle umulmadık bir oyun oynuyordu bize. Ama biz de kurnazlıkta ondan aşağı kalmazdık. Adamın varlığından habersizmiş gibi uzaklaşmıştık oradan. Ne var ki, yarım saat sonra, eski akşamlardakinden de büyük bir sessizlik içinde varmıştık penceresinin altına. İlk yenilgiyi de o zaman tatmıştık işte: geç kalmıştık. Her şey çoktan başlamışa benziyor, üstelik de bir makine düzenliliğiyle sürüp gidiyordu. Dudu bacının keyfine diyecek olmadığı çıkardığı seslerden, ağzından dökülen yarı bilinçli, yarı bilinçsiz sözcüklerden belliydi. Bir ara, da, kağnıyla gelen köylünün karşısında, elinde kibritle bekleyen Dudu bacı olmaktan çıktığını kanıtlamak istercesine, «Dur hele, kurban olduğum, şu ışığı yakayım da doya doya görelim birbirimizi» dediğini duymuştuk. Lamba yandıktan bir süre sonra, durum aynı coşkunluğunu, aynı düzenliliğini sürdürdüğüne göre ışıktan bizim de yararlanabileceğimizi düşünmüş, sıra ile, usul usul doğrulup boynumuzu uzatarak seyretmiştik sevgilileri. Ne var ki, adamın kocaman, çıplak gövdesinden başka bir şey görünmüyordu, Dudu bacının cilveli sesleri olmasa, adamın kendi başına, anlamsız ve düzenli bir devinimi sürdürdüğü düşünülebilirdi. Memedali'nin bir ara kendini tutamayarak varlığını belli etmesine yol açan da buydu belki:

yalnız mı, yoksa Dudu bacıyla birlikte mi devindiğini anlamak.

Elindeki sopayı pencereden uzatarak adamın çıplak kalçasına dürtüvermişti.

Önceden bilseydik, elbette engel olurduk, ama kaşla göz arasında yapıvermişti bu densizliği. Memedali'nin sopayı dürtmesiyle adamın yerinden sıçraması bir olmuştu: insanın içini ürperten, gene de şaşkın ve korkak bir yüz belirmişti pencerede. Memedali hiç değilse bu kere kendisi tutsaydı, adamın sesini duyacaktık belki. Ama altından kalkamayacağı bir söz işitmekten mi korkmuştu nedir, pek çocuksu, pek de doğal bir sesle, «Ne yapıyorsun öyle Dudu bacıya? Ayıp değil mi, utanmıyor musun?» demişti adama. Adamın ürkek yüzü gözlerinin içine kadar donuvermişti o zaman. En azından iki üç dakika süzmüştü öyle bizleri. Dudu bacı lambayı söndürmeyi akıl etmese, belki daha uzun süre kendine gelemeyecekti. Ama, lamba söndükten sonra, hemen pencereden çekilmiş, az sonra duyduğumuz seslerden, yatağın yerini değiştirmeye çalıştıklarını anlamıştık. Varlığımıza aldırmıyorlardı artık. Ne diye aldıracaklardı? Halil Efe onlara öyle bir yuva hazırlamıştı ki, pencereden birkaç adım uzaklaştılar mı, içerde kırk adam birden boğazlasalar, hiç kimsenin kılı bile duymazdı.

Pencere diplerinde geçirilen geceler bu olaydan sonra sona ermişti.

Ötegeçe'nin yaşlıları arasında evlenen yoktu o sıralarda. Yaşını başını almış eşleri dinlemek de, işin içindeki Dudu bacı olmayınca, hiç de çekici değildi bizim için: İlk geceler geçti miydi birbirlerine düşmanca

karşılık veren horultularından başka bir şeyleri duyulmazdı. Dudu bacıyla yeni kocasını dinlemeye gelince, geçmiş ola! Adam evin penceresine demirler oturtmuş, demirlerin ardına da bir tahta kepenk takmıştı. Yatakları da pencereden uzak bir yerde olsa gerekti. Şimdi yalnız Dudu bacının anlattıklarıyle yetinmek zorundaydık. Ama o da çok değişmişti artık; komşu kadınların arasına katıldığı yoktu pek, birkaç dakikalığına uğrasa bile, bir zamanlar çok sevdiği konuların açılmasından hiç hoşlanmıyor. «Konuşacak şey mi kalmadı?» diye kestirip atıyordu. Uyuklayıp duruyordu artık. Uykuya kaçta varıyordu geceleri, bilemiyorduk. Ne var ki, çok geç uyuduğu kuşkusuzdu: Öğle ezanı okunmadıkça açılmıyordu kapısı.

Bütün bu değişikliklerin nedenini hiç değilse bir dereceye kadar anlarız diye kocasının yaşayışını izlemeyi düşünmüştük. Ama adam ancak günde bir kere çıkıyordu evden, aradan yarım saat geçmeden dönüyordu. Sırtında, içinde bulunduğumuz mevsime de, kendisinin boyuna posuna da hiç mi hiç uymayan bir palto, başında kasketle bere arası bir garip şapka, evinden şöyle böyle iki yüz metre ötedeki caminin apteshanesine gidiyor, bir süre içerde kaldıktan sonra, rahatlamış bir yüzle çıkıyor, ağır adımlarla evin yolunu tutuyordu. Başka bir yere gittiğini görenimiz olmamıştı.

Bir ipucu olabilecek başka bir şey daha vardı: Dudu bacı yeni kocasını eve aldıktan bir hafta, on gün sonra, eskiden beri sürdüregeldiği, şaşmaz alışkanlığın tersine, birtakım adamlar, kadınlar, çocuklar girip çıkar olmuştu evine. Hepsi de köylüydü bunların, yüzleri yabancıydı. Kimi bir bakraç tereyağı,

kimi bir horoz, kimi bir oğlak, kimi bir sepet yumurta, kimi bir torba bulgurla geliyordu. Dudu bacının sonradan anlattığına göre, kapıdan girdikten sonra beş karıştan daha öteye geçmelerine hiç bir zaman izin verilmemişti. Ama kimi zaman bir iki saat kalıkları oluyordu içerde. Onlar içeri girince, Dudu bacı kapının önüne çıkıyor, bir zamanlar Halil Efe'nin nöbet tuttuğu yere oturup bekliyor, içerde neler olup bittiğini soracak olursak, «Size ne, boyu devrilesiceler?» diye kestirip atıyordu. Eve girip çıkanları sorguya çekmeyi düşünmüştük. Ama aldığımız karşılıklar çok kısa oluyordu: kimi yarım başağrısı için muska yazdırttığını, kimi çocuğunun sıtmasını bağlattırdığını, kimi kısır karısını okutturduğunu, kimi de ölmüşlerine hatim indirttiğini söylüyordu.

Ama burada da işler çatallaşıyordu: hatim indirebilecek kadar okumuş bir kimsenin hiç değilse cuma namazlarını camide kılması gerekmez miydi? Oysa Dudu bacının yeni kocasının camiyle bütün ilişkisi, caminin apteshanesinden yararlanmaktı. Ayrıca bu garip adamın bizim Ömer ağa gibi her gece horul horul uyuduğu da düşünülemezdi. Oysa, önceki evliliklerinde bile, her sabah kapının önüne koca bir leğen su döken Dudu bacının eşiği sürekli olarak kuru kalıyordu şimdi. Adamın soluğunun etkenliği konusunda da hiç bir bilgimiz yoktu. Gelenler yabancılardı hep, üstelik bir gelenin bir daha geldiği olmuyordu. Sonunda merakımız öylesine tutkulaşmıştı ki, Memedali'nin aklına uymuştuk gene: adam apteshaneden dönerken, on on iki kişi birden yolunu kesmiştik. Ne var ki, yalnızca yolunu kesmeyi, gerekirse suratına birkaç tokat indir-

meyi kararlaştırmış olduğumuz için, çok daha uygun düşecek sorular varken, sora sora adını sormuştuk heriften, sonra da çevresinde halka olup beklemeye başlamıştık. Ama adam bizleri aydınlatmak şöyle dursun, adını söylemeye bile gönül indirmemişti. Nerdeyse bütün yüzünü kaplayan, kırmızı sakallarının her bir kılının birer diken kesildiğini görür gibi olmuştuk birdenbire. Kaşlarını çatıp derin bir soluk almış, sonra, hiç beklemediğimiz bir anda, hepimizi bir iki itişte dağıtıvermiş, sonra da o hiç değişmeyen, ağır, sallantılı yürüyüşle, gözleri önünde, evine doğru yürümüştü. Bütün öğrenebildiğimiz, adamın korkunç gücü olmuştu böylece.

«Bu herifin kolu bir demir parçası,» diyordu Memedali.

Bu olayın üzerinden bir hafta bile geçmeden, bir acayip dedikodu çıkmıştı. Ötegeçe'den. Dedikodu önce kadınlar arasında yayılmıştı ama kimden çıktığı bilinmiyordu. «Dudu bacının kocası casusmuş» diyorlardı. Hepsi bu. Bir güz günü, sabahtan akşama kadar yalnızca bu konu tartışılmıştı kapı önlerinde. Memedali de adamın bundan sonraki ilk apteshane seferinde, arkasından, «Casus! Casus!» diye bağırmıştı. Ama hiç oralı olmamıştı adam, duymamış gibi, başkasına bağrılıyormuş gibi yürüyüp geçmişti. Kadınlar, bunu görünce, «Ne casusu, kele anam! herkes gibi bir adam işte, üstelik de Allah adamı garip» diye kesip atmışlardı, «Allah adamı olmasa, Dudu'nun dilini keser miydi hiç?» Doğrusunu söylemek gerekirse, biz de fazla önemsememiştik bu söylentiyi: böylesine uzak, ıssız bir kasabada casus ne arayacaktı? Üstelik adamcağızın orda burda do-

laştığı da yoktu. Ne olursa olsun, ertesi gün, yüzünden bir anlam çıkarabilmek için, günlük seferine çıkmasını bekleyenler boşuna beklemişlerdi: bir daha hiç görünmeyecekti Dudu bacının erkeği. Gecenin karanlığında çıkıp gitmişti anlaşılan. Bir zaman sonra, omzunda, ağzına kadar dolu, kocaman bir heybeyle bilmem hangi köye doğru gittiğini görenler olduğu söylenmişti. Daha sonra da, elinde bir bavul dolusu harita, taslak ve Rus yapısı bir küçücük telsizle, Sivas'ta yakalandığını, asılmak üzere Ankara'ya götürüldüğünü söyleyenler çıkmıştı. Ama kasabada gazete okuyanlar vardı: onlar böyle bir habere rastlamamışlardı.

İster istemez Dudu bacıya yönelmek gerekiyordu gene. Bu da umutsuz bir çırpınıştan başka bir şey değildi: bir sürü istekliyi en ufak bir duralamaya düşmeden geri çevirdiğine bakılırsa, o kadar yıl birlikte yaşadığı ilk kocasına bile göstermediği bir bağlılığı bu adama göstermek kararındaydı, adamın birtakım gizleri varsa, bunları da açığa vurmak istemezdi elbet. Üzüntüsü biraz hafifleyip de yeniden kadınlar arasına karışmaya başladığı ilk günlerde, «Ben uyurken kalkıp gitmiş, ama hakkım helâl olsun» demiş, bundan sonra hiç açık vermemişti. Daha sonra da değiştirmemişti tutumunu. Biz gene de sıkıştırıp duruyorduk:

«Doğru söyle, Dudu bacı, sence adam casus muydu, değil miydi?»

«Ne bileyim, yavrum» diyordu. «Casus muydu, değil miydi, ben nerden bileyim? Allah adamıydı.»

«Gece gündüz içerde ne yapardı?»

«Kitabını okurdu, yazısını yazardı.»

Bizler casusluk mesleğinin her şeyden önce taslak çizmek olduğunu düşünüyorduk.

«Resim de yapar mıydı?» diye soruyorduk.

«Her şeyi bilirdi» diyordu.

«Ama resim yapar mıydı, yapmaz mıydı, Dudu bacı?»

«Dedik ya, güzel oğlum, Allah adamıydı: her iş gelirdi elinden.»

Ne kadar sıkıştırsak boşunaydı, hiç bir sonuç alamıyorduk: Dudu bacı hep sonsuzun, hep genelin içindeydi: iki anlama da çekilemeyecek tek söz çıkmıyordu ağzından. Bir gün Memedali her birimizden birer lira toplamış, sonra gitmiş, Dudu bacının karşısına dikilmişti:

«Dudu bacı, yirmi lira nasıl para?» demişti.

«İyi para.»

«Sana versem?»

«Dua oderim.»

«Duan senin olsun. Sözüme doğru karşılık verecek misin?»

«Neden vermeyeyim?»

«Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın mı?»

«Kırılsın.»

«Dinsiz imansız gide misin?

«Dinsiz imansız gideyim.»

Memedali yirmi lirayı Dudu bacının avcuna koymuş, sonra, büyük bir umut içinde, o pek güvendiğimiz soruyu sormuştu:

«Dudu bacı, Allah'ını seversen doğru söyle: sünnetli miydi, sünnetsiz miydi?»

Dudu bacı istifini bile bozmamıştı:

«Kim?» diye sormuştu.

«Kim olacak, Dudu bacı, kocan işte.»

«Hangi kocam?»

«Hangi kocan olacak! Son kocan. Bak, gene oyuna getirme bizi.»

«Sorduğun şeye bak, deli Memet» diye karşılık vermişti Dudu bacı, şeytan şeytan gülümsemişti, «sünnetli olsa ne olacak, sünnetsiz olsa ne olacak?»

«Öyle deme, Dudu bacı.»

Dudu bacı yaslandığı duvar gibi kımıltısız, yaslandığı duvar gibi duygusuzdu.

«Hepsi bir, deli Memed'im» diye söylenmişti.

«Sünnetsiz miydi yani?»

«Öyle bir şey demedim ki ben, hepsi bir dedim» diye karşılık vermişti Dudu bacı, yürüyüp evine girmişti.

Gene böğrümüzde kalmıştı ellerimiz.

O kadar umutsuzduk ki, ilk çıktığımız noktaya dönmüştük gene: adamın adını öğrenmeye çalışmıştık. Onu bile söylememişti Dudu bacı. Şöyle iyiden iyiye kocasa da her şeyi boşlasaydı, belki de birkaç söz alırdık ağzından. Buna da ömrü elvermemişti: kocasının gidişinden birkaç ay sonra, karlı bir kış günü, bir çamaşır dönüşünde, kilitli kapısının önüne devrilivermişti. Ömer ağanın aldığı kefenle Halil Efe'nin yanına gömmek üzere Gariplik'e götürmüştük Dudu bacıyı. Hepimiz üzgündük, ama ne yalan söylemeli, tabutunu omuzlarımızda taşırken, kendisinden çok, kendisiyle birlikte toprağa götürdüğü gize yanıyorduk.

«Ölmedi, kaçtı» diyordu Memedali, «kocası gibi.»

İKİLEM

Doğru söylüyordu Memedali: Beşira'nın geceleriyle gündüzleri arasında bir kopma vardı yıllardır, hem de kesin, tartışma götürmez bir kopma: ortalığı akşam karanlığı sarar sarmaz, o astığı astık, kestiği kestik, o barut gibi erkek niteliğinden sıyrılarak çocuksu, çekingen, nerdeyse korkak bir adam oluverdiğini bütün Ötegeçe bilirdi. Kesin bir kopmayı değil de neyi gösterirdi bu? Bugün bile dilden dile dolaşan şu ünlü gençlik öyküsü de bunun başka bir kanıtı değil miydi? Kendisinin de, Seyyar bacının da söylediğine göre, ilk çocukları Mustafa'nın bebekliği çevresine bir işkenceydi: gece de sekiz on kere uyanır, her uyanışında en azından çeyrek saat, var gücüyle, soluk almadan ağlardı. Bereket versin, Beşira hiç kızmazdı uykusunun bölünmesine, erkekliğini unutarak Mustafa'nın kundağını çözüp altına baktığı, kucağına alıp sallaya sallaya, pışpışlaya pışpışlaya dolaştırdığı bile olurdu. Ama, bir bayram günü, soğuk bir şubat öğlesi, birkaç konukla birlikte sofraya otur-

duğu sırada, bebek bütün yatıştırma çabalarını boşa çıkararak çığlıklarını sürdürünce, Beşira beşiği kaptığı gibi dışarı fırlamış, birkaç adım koştuktan sonra, var gücüyle Cahan'a atmıştı.

Böyle işte: gündüz başka, gece daha başka bir adamdı Beşira. Bununla birlikte, geceki Beşira'nın gündüzki Beşira'yı, gündüzki Beşira'nın geceki Beşira'yı hiç mi hiç bilmediği de söylenemezdi. Böyle olmasa, o soğukta, hem de bayramlık giysileriyle, gırtlağına kadar suya girmez, kendi attığı beşiği kendi eliyle kurtarmazdı herhalde. Beşira'nın geceleriyle gündüzleri arasındaki bilinç bağlarının bütün bütün kopmadığını gösteren, başka kanıtlar da yok değildi. Örneğin, beş altı yıl önce, Seyyar bacı, kocasına can sıkıcı bir şey söyleyeceği her seferde yaptığı gibi, alacakaranlık koyulaşırken, yani iki Beşira'nın kesiştiği bir sırada, ağır ağır gelip karşısına oturmuş, «Sana bir şey diyeceğim ama kızacaksın diye korkuyorum» demişti. «Hemen hazırlığa girişmek gerek: on beş, yirmi güne kadar Şerife'nin düğününü tutacağız.» Beşira'nın o sıradaki umutsuz görüntüsü usuna vurdukça güler, yeni baştan anlatırdı Mustafa. Birdenbire irkilerek doğrulmak, ayağa fırlamak istemiş, sonra, omuzlarının üstünde kaldırılması olanaksız bir yük varmış gibi, olduğu yere çöküvermiş, titreyen çenesiyle pencereyi, yel önünde döne döne inen karları göstermişti: «Aklını mı kaçırdın sen?» demişti. «Zemheride düğün mü olur?» Olmasına olurdu ya karda kışta düğün tutuldu mu işin içinde bir bityeniği var demekti. Bu bityeniği de hep aynı noktada çıkardı ortaya: kasabanın köklü bir geleneği uyarınca, nişanlılar kız evinde sık sık gece yatısına kalır,

üstelik bu geceleri nişanlılarıyle koyun koyuna geçirirlerdi. Çoğu kız babaları gibi Beşira da bu geleneği bozmak istemişti ama Seyyar bacı gene baskın çıkmıştı. Şimdi de karşısına geçmiş, canlı bir arılık görüntüsü gibi boynunu büküyor, utanmadan, yüzü kızarmadan, «Kız beş aylık gebe» diyordu. Bu kadarla kalsa, gene iyi. «Bak, karanlık çöktü artık; kılımıza bile dokunamazsın!» dercesine gözlerinin içine bakarak arsız arsız gülümsüyordu. Haksız da sayılmazdı doğrusu. Şerife içerde lambayı çoktan yaktığına göre, «Desen e ki Beşir gene kuru tahtada yatacak!» diye inlemekten başka bir şey kalmıyordu Beşira'ya.

Korkunç gerçeği gündüz gözüyle öğrenmiş olsaydı, kızını da, karısını da çatlatıncaya kadar döverdi şüphesiz, sırtlarında odunlar kırardı. Sağlam işleri severdi o, bu işin de sağlam olması için elinden geleni yapmıştı. Damadın Orman Okulu'ndan aldığı kapı gibi diplomayı bile günlerce incelemeden, en azından on bilene göstermeden, «Evet» dememesi bir yana, belediye nikâhından hemen sonra, oğlanın anasıyle babasını karşısına almış, «Bakın, ben bir sözü bir kere söylerim: bundan böyle ancak gordekte görüşürler bir daha, içlerinden daha önce görüşmeye kalkan olursa, her şey biter, ömürlerinde görüşemezler, bunu böyle bilin» demiş, aynı şeyi daha kesin, daha sert bir dille, karısına da yinelemişti. Ama açıktan açığa aldatılmıştı işte; kim bilir, kendisinin belki de kuru tahtada yattığı bir gece, bir odalık bir uzaklıkta, yani birkaç metre ötesinde, Şerife gebe kalmıştı. Gene de herkesçe bilinen gece tepkisinden öte bir tepki göstermiyor, kilimi toplayıp bir yana iterek kuru tahta da yatmakla yetiniyordu.

Ama, söylediğim gibi, Beşira'nın geceleriyle gündüzleri arasındaki kopmanın tam ve bilinçsiz olmadığını gösterirdi bu tutumu: «Desen eki Beşir gene kuru tahtada yatacak» demesi bir bilinçlilik, ertesi gün başka tepki göstermemesiyse bulanık da olsa bir süreklilik belirtisiydi. Kısacası, o kadar da büyütülecek bir şey yoktu ortada, dualar, nuskalar boşunaydı. Memedali'ye sorarsanız, isteseydi, Seyyar bacı bile bulabilirdi tutarsızlığın kaynağını, bir kere bulduktan sonra da işleri yoluna koymak kendi elindeydi, ama, bunu yapabilmek için, önce kendi üzerine eğilmesi, önce kendi söküğünü dikmesi gerekirdi.

Bütün Ötegeçe bilir ki, Seyyar bacı sıcak bir kadın değildi oldum olası: körpe gelinliğinde bile, gündüzleri sessiz bir köşede pinekler, geceleri horul horul uyumakla geçirirdi. Çamaşır değiştirmek bile oldukça ağır bir işti onun için. Beşira'ysa, gene böyle herkesin söylediği, herkesin bildiğiyle yetinmeyip her şeyin altını kurcalayan, her işte bityeniği arayan bir adam olmakla birlikte, konuşup konuşturmasını, gülüp güldürmesini severdi. Hiç değilse eskiden. Karısıyla gülüşmesi için de en uygun zaman geceydi. Bunun için, akşam oldu muydu bülbül kesilirdi Beşira, bütün tatlılığını takınırak dil döker dururdu Seyyar bacıya. Gene de çok zor geciktirebilirdi uyumasını: her anlamda gülmesini sağlayabildiği geceler enderdi. İster minderde olsun, ister döşekte, Seyyar bacı, bir kere başını yastığa koydu muydu, bir yandan bir yana dönmesini sağlamak bile deveye hendek atlatmak kadar zordu. Beşira genellikle çabuk öfkelenen bir adamdı ya bunca yaltaklanmadan sonra birdenbire

parlayıvermek aykırı kaçar diye midir, nedir, öfkesini içine atmayı yeğ tutardı hep. Ama, ertesi gün, gene o uykulu gözlerle karşılaşınca barut kesilir, kızgınlığını çoğu kere alacakaranlığa kadar sürdürür, alacakaranlıkta ise, eksiksiz bir evli adam gecesi geçirmek umuduyle gevşerdi.

Ne var ki, Seyyar bacı böyle incelikler üzerinde kafa çalıştıracak kadınlardan değildi, şaşardı yalnızca. Beşira da bunu anlamazdı işte: karısının uyuşukluğuyle kalın kafalılığını bir tür derinlik gibi görerek altında gizli bir neden arar, bunun için de davranışlarını bir türlü usuna sığdıramaz, kızmakla, küsmekle kalırdı. Benzetmek gibi olmasın ama Tanrı'ya da böyle küsmüştü bir zamanlar: kimseciklerzorlamadan, kendi gönlüyle, dokuz yaşında namaza, oruca başlamış, sonra, tam sekiz yıl süresince, dindarlığın bütün gereklerini yerine getirmişti. Kusursuz bir Müslümandı: Tanrı ve peygamber konusunda, Azrail, sorgu melekleri, cennet ve cehennem konusunda, hocalar ne söylemişlerse, hepsine inanmıştı. Ama, gençlik ramazanlarından birinde, korkunç bir cehennem öyküsü dinlediği bir akşamın gecesinde, yatağına girince, birdenbire içine düşen bir kuşku uykusunu kaçırmış, sonra, tam dalacağı sırada, Tanrı'dan cennete gideceği konusunda kesin bir kanıt istemek gelmişti usuna. Bütün oruçlarını tutmuş, bütün namazlarını kılmış, kusursuz bir kul olduğuna göre, bunu istemek hakkıydı. Tanrı da, söyledikleri gibi, bütün evrenin yaratıcısıysa, her şeyi yapabilecek güçteyse, kusursuz kulunun bu küçücük isteğini yerine getirmek zorundaydı. Beşira bir gün, iki gün, üç gün beklemişti inançla. Ama Tanrı istediği kanıtı vermemişti.

Beşira dördüncü gün camiye gitmemiş, Tanrı'yı kafasından iyice silmek için çaba harcamaya başlamıştı. Bununla da kalmayarak karşıtlığı daha kesin bir biçimde belirlemek istemiş, evlendiği güne kadar rakıya vermişti kendini. İşte böyle, şimdi de karısı geri çeviriyordu dileğini. Ne var ki Beşira'ya göre, rakıyla geçiştirilemeyecek kadar büyük bir ayrım vardı ortada: Tanrı'nın varlığı tartışılabilirdi, karısından istediğinin varlığı tartışılamazdı; Tanrı'yı unutabilirdi, Tanrı'nın evine uğramayabilirdi, karısı kendi evinde gözlerinin önündeydi, çocuklarının anasıydı: küsmezdi de ne yapardı?

Güler yüz-küskünlük-öfke döngüsü böyle başlamıştı işte.

Önceleri, istediği olmayınca arkasını dönerdi Beşira. Bir zaman sonra, yatağın en ucunda yatmaya başladı. Daha sonra, aslan payını karısına bıraktığını, başka bir deyişle, suçluyu ödüllendirdiğini düşünerek bunun acısını çıkarmak istedi: kafası bozuldukça ayak uçlu, baş uçlu yatma yolunu seçerek terli ayaklarını gecelerce Seyyar bacının burnunda dolaştırdı durdu. Bu yöntem de hiç bir değişiklik getirmeyince, öç alma tutkusunu kendine yönelterek yorganı attı üstünden. Sonra, yavaş yavaş karyoladan yer yatağına, yer yatağından mindere, minderden kilime, kilimden döşemeye, yani, kendi deyimiyle, «kuru tahta»ya kadar indi. Gündüz kavgalarının sertliği bu inişlerle oranlı olarak arttığı için, Seyyar bacı gittikçe kötüye giden bu tatsız durumu düzeltmeyi düşünmedi bile. Düzeltmek şöyle dursun, kocasının kuru tahta üzerinde inleyerek bir o yana bir bu yana dönmesi bayağı hoşuna gidi-

yordu: «Ömrümü yedi bitirdi, canı cehenneme!» diyordu komşulara.

Ama iş buraya, yani her birinin gerçekleşmesi birer ikişer yıllık bir süreyi kapsayan bütün bu evrimlerden sonra, kuru tahtada yatmaya gelinceye kadar, en azından on, on iki yıl geçmişti aradan, davranışının gerçek nedenini Beşira'nın kendisi de unutmuştu. Şimdi bir tek olgu kalmıştı ortada: gündüz kavga, gece küsme nedeniydi her şey. Beşira her akşam, alacakaranlıkla birlikte, bir melek yumşaklığına bürünüyor, gündüzkü gerginliğin acısını çıkarmak istercesine, hep alttan alarak tatlı tatlı konuşmaya başlıyordu. Gel gör ki, her yumuşaklık bir küskünlük tohumu taşıyordu içinde. En ufak şeylerden bile başsız sonsuz tartışmalar doğuyordu çoğu kere, Beşira yumşak ve inandırıcı, karısı sert ve kesin bir sesle, konuşuyor da konuşuyorlardı artık. En sonunda, Beşira boynunu bükerek, «Öyle mi?» diye sorup da Seyyar bacı, «Evet öyle! Var mı daha bir diyeceğin?» diye kestirip attı mı bir kere daha kopuyordu bağlar. Beşira, hemen o anda, oracıkta, kilimi toplayıp duvarın dibine bırakarak döşemeye kıvrılıveriyordu. Yer yerinden oynasa, bir daha ağzını açmıyordu artık, bir kaldırmak isteyen oldu mu inatçı bir çocuk gibi döşemeye yapışmaya çalışıyordu. Gerçekten kötüydü durumu, üstelik, çocukları büyüdükten sonra, küskün geceleri daha sıklaşmıştı. Seyyar bacı, arada bir domuzluğu tutsa bile, çoğu kere hiç istemeden küstürürdü kocasını, oğlanlarsa zavallı adamı nerdeyse her gece kuru tahtada yatırmak için fırsat kolluyorlardı. Beşira gün boyunca hiç birine rahat bir soluk aldırtmadığı, sık sık, hemde dördünü birden duvarın

dibine dizip sıra dayağına çektiği, en sonunda elinden sıyrılıp kaçtıkları zaman da arkalarından koşarak, «Komşular, bakın, komşular! bakın, ortaokul öğrencilerine bakın; nasıl kaçıyorlar!» diye bağırdığı için diş biliyorlardı ona, bütün bunların acısını çıkarmak için de hiç bir fırsatı kaçırmıyorlardı. Beşira'ya sorarsanız, bir kızı severdi kendisini, bir o sıkmazdı canını. İşte o da küstürmüştü babasını, hem de nasıl küstürmüştü!

Ama yıllarca süren bu kuru tahta serüvenine son veren de o oldu.

Kızının beş aylık gebe olduğunu öğrenince, Beşira yemek bile yemeden kilimi itip uzanmıştı döşemeye. Çok geçmeden omuzları, beli, kalçaları ağrımış, bu yüzden de sık sık uyanmıştı ama belli etmemeye çalışmış, düzenli uyku soluğunu sürdürmek istemişti. Derken, belki gece yarısı, belki çok daha sonra, alışkın olmadığı bir ses duyarak kulak kabartmıştı: Allah, Allah! baş ucunda biri ağlıyordu. Gözlerini açmadan, soluma düzenini de değiştirmeden, biraz daha dinlemişti: Şerife'ydi bu ağlayan. Bir küstü mü yer yerinden oynasa da çevresiyle ilgilenmeyen, ağzından çeyrek sözcük alınamayan Beşira, bir mucize olmuş gibi, birdenbire doğruluverdi:

«Ne var? Neden ağlıyorsun?» diye sordu.

Şerife yerinden fırlayarak boynuna sarıldı hemen, başını göğsüne yasladı, bir süre de öyle ağladı. Sonra kalktı, elinden tutup çekerek babasını da kaldırdı. Bir çocuk götürür gibi, eli avcunda, odasına, kendi yatağının başına kadar götürdü onu, eğildi, yorganını kaldırdı:

«Baba, hadi, yat» diye yalvardı en yumuşak sesiyle. «Bu benim yatağım, hadi yat, sevdiklerinin başı için!»

Beşira büyülenmiş gibiydi, bir süre öylece, suçlu bir cocuk gibi dikilip bekledikten sonra, sessizce uzandı yatağına. Ama kızı bu kadarla yetinmek düşüncesinde değildi: «Söz mü, baba? Söyle! söz mü?» diye yalvarıp duruyordu baş ucunda: «Bir daha kuru tahtada yatmayacaksın, değil mi? söz mü?» Beşira daha uyumamıştı ama Şerife'nin yumuşacık yatağının ılıklığında, bir düş denizinde yüzer gibiydi. En En kötüsü, belki de en iyisi, bu yumşaklık varlığını, bilincini, buyrultusunu da sarmıştı. Bir kızını, bir bu yumşaklığı, bir de geri geri, yani uykuya doğru çekildiğini duyuyordu. En güçlüsü de uykuydu: uyumasa eriyecekti sanki: «Peki, söz» diye mırıldandı, yorganı başına çekti. Ertesi gün, gözlerini açtığı zaman kızı hâlâ baş ucunda oturuyordu.

Böylece beklenmedik bir değişiklik girdi Beşira'nın yaşayışına: gece - gündüz uçurumu bütün evce paylaşılan, güleç bir düzlükteeriyip gitti. Bunun sonucu olarak, bütün düğün hazırlıkları bir hafta gibi kısa bir sürede tamamlandıktan başka, Beşira, tam üç gün süresince, düğün alayının en başında, uğuldayan yelin, yüzlere kamçılar gibi çarpan karın altında sesi pek kısık çıkan aptal davulunun hemen arkasından yürümekten çekinmedi. Bir de çeyiz verdi ki, düğünün zamansızlığıyle alay etmeyi bile unuttu herkes. Düğünün zamansızlığına çeyizin zenginliğini de ekleyerek alayı büsbütün koyulaştırmak, «Zemheride düğün olunca, çeyiz evlere sığ-

maz», diyebilmek için, bir Memedali olmak gerekirdi.

Memedali, Beşira'nın beklenmedik cömertliğini de açıklamış oluyordu böylece: «Anasına çekmemiş olduğunu görünce, daha da çok sevmeye başladı Şerife'yi, bu kadar çeyizi bu yüzden verdi, kalıbımı basarım!» diyordu. Ama, ne olursa olsun, kızının düğünü kısacık bir duruştan öte bir şey değildi Beşira'nın yaşamında; kız gidince daha bir karanlık gördü ortalığı. Küsmeden yaşıyamazdı; eski döngü gene başladı. Tükürdüğünü yalayanlardan değildi, bir daha kuru tahtada yatmadı elbette. Ama, kuru tahtada yatamamak yüzünden, büsbütün ileri götürdü küskünlük gösterilerini. Gecenin ilerlemiş saatlerinde, tabanca patlar gibi kapanan bir kapı gürültüsü duyarak pencereye çıkan komşular, yıllardır eskimek bilmeyen tekerlek şapkasının altında, sinirinden tir tir titreyen Beşira'yı görüyorlardı: «Hey Allahım, sen bilirsin!» diye söyleniyordu: «Şimdi, bu saatte, hangi otelin kapısını çalayım?» Sonra, bastonuna dayana dayana, ağzının tadını kaçıranlardan uzakta, adamca bir uyku çekmek umuduyle, Köprübaşı'ndaki otelin yolunu tutuyordu.

İlk bakışta, Beşira'nın yeni küskünlük gösterisinin bir türlü tersine dönüş olduğu, başka bir deyişle, rahatsızlıktan rahatlığa dönüştüğü düşünülebilirdi. Ne var ki, tahtakurularının azgınlığıyle ün salmış kasaba otellerinin her zaman kirli yataklarının evdeki kuru tahtalardan daha rahat olup olmadıkları konusunda kesin bir şey söylenemeyeceği gibi, sabahı otelde ettikten sonra, karısının yanına gönül rahatlığıyle döndüğü de söylenemezdi. Örneğin bir sabah, gürül-

tülü bir otel odasında geçmiş, tatsız bir geceden sonra, elinde koca bir butla eve dönüyordu. Uykusuzlukta yitirdiğini ette bulmak istiyordu anlaşılan. Seyyar bacı penceredeydi, güçlükle yaklaştığını gördü, içi burkuldu birdenbire: «Allahım, Beşira ne kadar yaşlanmış!» dedi içinden. «Yaşlanmış, bayağı çökmüş Beşira!» Ömründe birinci kere acımıştı kocasına. Merdivenlerden hızla indi, evin epeyce ötesinde, koşarak karşıladı onu, yükünü elinden aldı. Ama, sabah güneşi gözüne mi vurmuştu, neydi, Beşira, hafifler hafiflemez, karısına sövmeye başladı. Sonra, hiç kızmadan gülümsediğini görünce, daha da ileri götürdü işi: şanıyle şerefiyle, bütün komşuların gözleri önünde, bir temiz dövmek istedi onu. Seyyar bacı, bastonu beynine yiyeceği sırada, hızla uzaklaştı yanından. Beşira ardından koşmak istedi ya çok bitkindi, yetişemezdi. Eğildi, kocaman bir taş aldı yerden, var gücüyle fırlattı ardından. Taş nerdeyse düşmanının başını sıyırarak geçti, biraz ilerisine düştü. İğilip bir taş daha aldı Beşira. Ama şimdi pencerelerden başlar sarkıyordu. Seyyar bacı kaşlarını çatıp duruverdi birdenbire:

«O taşı hemen bırakmazsan, getirdiğin eti yerde bil» dedi.

Beşira, bütün gücü tükenmiş gibi, usulca yere bıraktı elindeki taşı:

«Atma, lan!» diye bağırdı, «atma, lan, dinini, imanını...»

«Tövbe, tövbe!» diye homurdandı bir yaşlı kadın. «Bir de utanmadan camiye gidiyor!»

Memedali orada da bitivermişti:

«Ne olacak, Emiş bacı» dedi, «altmışından sonra

namaza başlamak gâvurun oruç tutmasına benzer.»

Benzetmesi pek bir anlam taşımıyordu ama söylemek istediğiyle haklıydı Memedali: namazla rakıya aynı günde başlamasının da gösterdiği gibi, Beşira herkes gibi gitmiyordu camiye, tıpkı hiç bir köşesinde rahat yüzü görmediği evine gelir gibi, yani nice yıllardan beri istediğini vermeyen varlığa, sorusunu karşılıksız bırakarak kendisini boşluğa, dayanılmaz, bunaltıcı bir boşluğa yuvarlayan güce balta olmak için gidiyordu.

Buna da Mustafa yol açmıştı.

Mustafa komşu kasabalardan birinde oturuyordu o sıralarda, kurban bayramını baba ocağında geçirmek üzere, karısıyle iki çocuğunu da alıp bir gün öncesinden Ötegeçe'ye gelmişti. Akşam yemeğinden sonra, hiç yeri yokken, Beşira'nın damarına bastı: Beşira kendi yetiştirdiği hıyarlardan daha üstün hıyar gösterilemeyeceğini söyleyince, Mustafa, bu bahçıvan bolluğunda, böyle bir savın kolay kolay kanıtlanamayacağını ileri sürerek dedesini örnek gösterdi. Beşira kahkahalarla güldü:

«Hadi canım! deden bostana adımını bile atmazdı» dedi, «bütün gün caminin örtmesinde pineklemekti işi gücü.»

Bu kere de Mustafa kopardı kahkahayı:

«Etme, eyleme, baba» dedi, «ölmüş ebeme, ölmüş dedeme kara çalma böyle durduğun yerde.»

«Ne kara çalması, oğlum!» dedi Beşira. «Ben doğruyu söylüyorum: onlar böyle hıyar yetiştirmek şöyle dursun, yüzünü bile görmediler.»

Sonra, tartışmayı kesin kanıtlarla beslemek için, karısını mutfağa yollayarak o akşam topladığı bü-

tün hıyarları sofraya getirtti: «Hıyarı gör de öyle konuş» dedi. Gene de düşüncesinde dayattı Mustafa, tartışma uzadıkça uzadı, sabahın dördüne kadar sürdü şöyle böyle, üstelik de Beşira'nın Mustafa'ya kapıyı göstermesiyle sonuçlandı. Ne var ki, daha ortalık iyiden iyiye aydınlanmamış olduğu için, Beşira bu isteğini çok yumuşak bir dille belirtti, Mustafa hiç oralı olmayınca da gitmek gene kendisine düştü:

«Anlaşıldı» dedi inler gibi, «Beşir gene otelde yatacak.»

Tekerlek şapkasını başına geçirdi, bastonunu alıp çıktı.

Hava ağarmak üzereydi, bir de hoş serinlik vardı ortalıkta. Beşira, sıkıntısını dağıtmak için, Cahan kıyısında biraz dolaşmayı düşündü. Az sonra bir ezan sesi geldi kulağına, durdu, dinlemeye başladı. Ezanın uzaktan uzağa içli bir türküyü andırdığını, üstelik hiç değilse şu dakikada, herhangi bir türküden çok daha güzel, çok daha anlamlı olduğunu düşündü. Camiye, daha doğrusu ezana doğru yürüdü. «Otele gitmem artık» dedi kendi kendine, «bayram namazına giderim, bir güzel namaz kılarım.» Nedenini anlamıyordu ama bayağı sevinçli buluyordu kendini. Aptest almak üzere Cahan'ın kıyısına çömelince, «Namaza engel bir durumumuz yok, çok şükür! Olmaz da: karı karı değil ki» diye düşündü, biraz gölgelendi sevinci, ama, hemen sonra, hem de daha gür bir biçimde, yeniden belirdi: çocukluğunda öğrendiği duaların hiç birini unutmamıştı; akıllı adamdı. Ömrünün ilk namazını kılan bir tıfıl çocuk gibi kıldı bayram namazını. Sonra, kalkıp gideceği sırada, yanındaki ak sakallı adam, biraz daha bekle-

mesini, şimdi çok derin bir Ankara hocasının vaaz vereceğini söyleyerek on altı, on yedi yaşlarında bir çocuğu gösterdi ona: incecik, ufacık tefecik, saz benizli bir çocuktu, duru bakıyordu adama. Beşira çok hoşlandı, gene yerine oturup kulak kesildi.

Çok geçmeden, sazbenizli çocuk bir öyküyle söze başladı: İsa peygamberimizin daha göğe süzülmediği, develerini güttüğü sıralarda, Mekke kadısı bir şiir yarışması düzenlemişti; sürü sürü papazların, yezitlerin, çıfıtların, Musevî, Yahudi, Esrafil, siyonist, komünist, komprador ve keşişlerin altı ay boyunca çalışıp didindikten sonra katıldıkları bu yarışmaya, yedi dakika yedi saniyede yazdığı bir şiirle Muhammed efendimiz (S.A.) de katılmıştı; elbette ki, herkesi geride bırakarak kazanmıştı yarışmayı; ama kendisine verilen parayı almaya yanaşmamış, buna karşılık «Mal sahibi mülk sahibi hani bunun ilk sahibi» diye başlayan bu şiirinin Kâbe'nin yeşil taşına yazılmasını istemişti; bilginlerin Haçlı Seferi adını verdikler, yirmi dokuz yıl, altı ay on üç günlük savaş bu yüzden başlamıştı işte: Napoléon adında bir Rum makaryosu, peygamber efendimizin (S.A.) şiirinin yeşil taşa yazılmasını önlemek, dolayısıyle Müslüman ulusunu yok etmek düşüncesiyle, boz bir eşeğe binip bütün Amerika'yı köy köy dolaşarak yüz bin beş yüz on üç asker toplamış, iki ulus arasında bir tatsızlık çıkmasını doğru bulmayan Alman bilgini Bismarck'ın ayaklarına kapanıp yalvarmasına kulak bile asmadan Medine'ye yürümüştü; ama sağ başında Muhammed efendimiz (S.A.), sol başında İsa peygamberimiz, orta yerinde de, altında Düldül'ü, elinde çatal kılıcıyle, Hazreti Ali efendimiz bulunan üç yüz otuz üç

kişilik Türk ordusu, Napoléon'un karınca gibi kaynayan askerlerini hallaç pamuğu gibi atarak Lut gölüne dökmüştü.

Beşira öykünün işte tam burasında fişek gibi yerinden fırladı:

«Dur, lan!» diye bağırdı, «dur, lan it dölü!»

Ortanın ikisine kadar okumuş olması bir yana, bir öğrendiğini bir daha unutmamak gibi bir özelliği vardı: delikanlının öyküsündeki yanlışları bir bir düzeltecekti, ama daha, «O Napoléon dediğin...» diye başlamasıyle kendini yerde bulması bir oldu. Bütün topluluk ağız birliği etmişti sanki: önüne gelen, durumunun el verdiği ölçüde, Beşira'yı ayağından tutup çekiyor, kaba etine bir allahsız çimdik oturttuktan sonra, bir gerisindekini gönderiyordu. Böylece, iki üç dakikika içinde, Beşira kapıda buldu kendini. Kunduralarını güçlükle giydi, söylene söylene yürümeye başladı. Eve öyle bir suratla döndü ki, çocukları elini öpmeyi bile göze alamadılar.

Ama, öğleyin, tam sofra hazırlanırken, Beşira ezan sesini duyar duymaz ayağa fırlayıp da namaza gideceğini, kendi yemeğini ayırmalarını söyleyince, Seyyar bacı, korkusunu yenerek,

«Ne namazı?» diye sormaktan kendini alamadı.

«Ne namazı olacak? Tanrı'nın namazı işte!» dedi Beşira, çıkıp gitti.

Evdekiler, ilk şaşkınlık geçtikten sonra, beklenmedik yeniliği yorumlamaya çalıştılar: Beşira'nın, biraz geç olmakla birlikte, düzelmeye yüz tuttuğunu umabilmek istiyorlardı. Olanları duymamışlardı daha, kendisini camiden atanlara meydan okumadan edemeyeceğini düşünemeyecekleri gibi, öfkeli olduğu

kadar da tutumlu bir adam olması nedeniyle, sabah serinliğinden beri bozulmamış olan aptestini bir kere daha kullanmak isteyebileceğini de uslarına getiremezlerdi. Bunun için, Beşira namazdan dönüp de duvarın dibinde kendi başına demlenmekte olan Mustafa'ya, «Bir kadeh de bana ver şu zıkkımdan» deyince, bütün düşleri yıkıldı, şaşkınlıkları da en yüksek noktasına fırladı Şimdi, kadehleri art arda devirişine bakmakla kalıyor, tam bir dengesizlik olarak değerlendirdikleri bu davranışa bir neden ararken, Beşira'nın her şeyden önce bir denge adamı olduğunu uslarının ucundan bile geçirmiyorlardı: Tanrı'yı düşünmediği sürece içmeyi de düşünmemişti Beşira, ama, şimdi, bir rastlantı sonucu ve yalandan bile olsa, yeniden Tanrı'ya yönelmesi ters yönde bir aşırılığa itiyordu onu.

Her iki aşırılık da bu bayram gününü aştı: Beşira yıllarca sürdürdü bu cambaz dengesini.

Evet, böyle, gerçekten bir cambaz dengesiydi bu; artık ne büsbütün yerde, ne de büsbütün gökte durdurabiliyordu düşüncesini. Seyyar bacıya gelince, şimdi rahatsız edici bir gölgeden öte bir şey değildi onun için. Bir tutumluluk kaygısı ve bir meydan okuma itkisiyle kıldığı öğle namazından sonra, Seyyar bacıdan çok, Tanrı ve ölüm sorunları bozmaya başlamıştı kafasını.. Bunu da bir türlü kendine yediremiyordu: rakı kadehini eline almasıyle öbür dünyayla alaya başlaması bir oluyordu ya rakının etkisi çok çabuk geçiyor, doğa ötesi kuşkular hep kalıyordu. Örneğin, bahçeye inip de kendini bütün benliğiyle hıyarlarına verdiği bir sırada, gür bir teyeği incelerken, «Bu bendeki bir *Tanrı* vergisi» diye mırıldandığını

farkediyor, yani kendi kendini suçüstü yakalıyordu. Bundan sonra, durdurabilirsen durdur Beşira'yı: bir küçücük çekirdekten koca bir teyek çıkıyor, çiçek açıyordu, sonra, çiçekle dal arasında, bir hıyardır büyüyor, daldaki çiçeği burnunun ucuna alarak çekip götürüyordu. Bütün bunlar Tanrı'nın varlığına başvurulmadan açıklanamazdı belki, ama, doğrusunu söylemek gerekirse, Tanrı bir evrenin bir Tanrı'sıysa, bu kadar dolambaçlı yollara sapmadan, çiçekle dal arasına hıyarı sokmadan da kalkabilirdi bu işin altından: ölçüsüzlük ortadaydı. Kendi belinden üç dakika gibi çok kısa bir sürede iniveren bir Şerife'nin tam dokuz ay on gün süresince anasının pis karnında bunalması da ölçüsüzlüktü; koskoca insanoğlu iki kalemde doğarken, bir tavuk ya da bir serçe parçasının üç kalemde doğması da ölçüsüzlüktü; denizlerin karalardan dörtte üç oranında fazla olması da ölçüsüzlüktü.. Öyleyse, peki öyleyse? Beşira burada duruyordu işte: bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde, başkaldırının yadsımada sonuçlanmasından mı korkuyordu, neydi, bir türlü veremiyordu kesin kararını.

«Belki de bilgim yetersiz» dedi sonunda.

Cebirinden tarihine, kimyasından felsefesine kadar bütün lise son sınıf kitaplarını getirtti, her şeyden el etek çekerek birkaç ay gibi çok kısa bir sürede okuyup bitirdi hepsini. Ne yalan söylemeli, hiç birini tam olarak anlayamadı. Canı sıkıldı buna. Ama, nasıl olsa yalnız kendisiyle ilgili bir sorun söz konusu olduğuna göre, avuntu hazırdı: her şeyi iyiden iyiye kavradığı söylenemese bile, kafasında bunca kitaptan sayısız izler kalmış olması gerekirdi; bu kitaplar kendisini Tanrı'nın ve evrenin gizine götürmemiş

olsa bile, harcadığı bunca çabadan sonra, şu kasabadaki bütün din adamlarından çok daha bilgili bir duruma geldiğini düşünebilirdi; çünkü, her zaman söylediği gibi, bu adamlar tuzunu, ekmeğini yiyip avukatlığını yaptıkları koca Tanrı'nın varlığını bile, kıldırdıkları namazın, tutturdukları orucun gerekliliğini bile doğru dürüst açıklayamıyorlardı, bilgisizliğe batmışlardı hepten: «Al birini, vur ötekine...» Bundan sonra, karısının üzerindeki ağırlığı hafifletmek pahasına da olsa, lise son sınıf kitaplarını baştan sona okumuş bir insan olarak, din adamlarıyle didişmeye başladı: nikâhlarda, mevlitlerde, cenazelerde, durum uygun mu, değil mi, hiç aldırmadan, kaşla göz arasında yanlarına sokuluyor, her seferinde bir başka soruyla tartışmaya girişiyordu: «Hocafendi, kafamı karıştıran bir şey var; söyler misin, sen bu işleri bilirsin, hülle vacip mi, değil mi?» Sözcük Arapça olduğuna göre, karşılık olumlu oluyordu elbette. Beşira da bunu bekliyormuş gibi ikinci soruyu yapıştırıyordu: «*Kuran*'da sayfası kaç?»

Karşısındaki o zaman terlemeye başlıyordu işte, ya on beş, yirmi yıl önce çalınan üç yüz kitabın birinden sözediyor ya da anlaşılmaz âyetler okumaya başlıyordu. Beşira bu kadarcıkla susturulacak adamlardan değildi öyle. Karşısındakinin her söylediğine dudak büküyor, en sonunda, zavallı adamı göğsünden hafifçe iterek çevresindekilere dönüyor, kendi felsefesini açıklamaya başlıyordu: açıkça görüldüğü gibi, hiç bir şey bilmiyordu bu hoca: boşanma, eski töre gereğince, kocanın iki dudağı arasından çıkacak tek sözcüğe bağlı olduğuna göre, kadın hiç de suçlu olmayabilirdi bu işte; öte yandan, bu dünyada

işlediğimiz günahları öbür dünyada ödeyeceğimiz buyrulduğuna, öyleyse yeryüzündeki cezalar ancak nesnesel olabileceklerine göre, nesnesel, yani gerçek cezayı suçsuz olan kadın çekiyor, gerçek suçlu, yani koca ise tinsel, yani yeryüzünde geçersiz bir cezayla kalıyordu; bu da ne Osman'ın adaletine uyardı, ne Ali'nin, ne Muaviye'nin adaletine; bu adaleti savunmaya kalkacak kadar bilgisiz ve katı yürekli bir adamın bir tür önderlik demek olan imamlık mesleğini yürütmesi ise saçmalıkların en büyüğüydü.

Beşira karısını böyle sağlam kanıtlarla susturdu mu en azından dört beş saat rahat ederdi, ama, en parlak biçimde de olsa, kasabanın imamlarının sırtını yere getirmek kolay kolay yatıştıramıyordu onu. Öyle ya, imamların hiç bir zaman yenilgiye boyun eğip, «Sen haklısın, Beşira» demeleri bir yana, kendisi de on yedi yaşında olduğu gibi kolaylıkla kesip atamıyordu. Bunun sonucu olarak o bayram namazından sonra, o bayram namazındaki saz benizli delikanlının öyküsüne dönmüştü kafasının içi. Üstelik, aydınlığa çıkmak istedikçe büsbütün karanlığa gömülüyor, böylece, bir düzlemde imamlarla çarpışırken, bir başka düzlemde de kendi kendisiyle, çoktandır bir türlü oturamadığı gibi, çıkıp gitmek de bilmeyen inancıyla çarpışıyordu. Bir başka adam olmuştu nerdeyse: ne ölümü unutabiliyordu, ne de ölümün ardında gizlenen cehennemi. Her akşam içmesi bundandı.

Gene aynı kaygılarla, daha doğrusu aynı unutma gereksinmesiyle sofraya oturmuştu bir akşam. Bir kadeh, bir kadeh daha, bir kadeh daha derken, gece yarısına doğru, o günlerde kasabanın en ilginç yeri olan «pavyon»da buldu kendini. Şapkasını biraz

ilerisinde yarı çıplak göbek atan, tombul kadına doğru uzatarak, «Yaşa, kızım! At şuraya, at şapkamın içine!» diye bağırmaya başladı. Rakısını yenilemeye gelen garson, kulağına eğilip de arkadaki derme çatma «loca»lardan, bu «loca»lardaki oldukça geniş dokunma özgürlüğünden sözedince, Beşira, «Hay ağzını öpeyim!» diyerek ayağa fırladı, şapkasını tam yarım saatten beri bir türlü çağrısına uymayan, kocaman göbeğin üzerine bastırarak tombul kadınla sarmaşdolaş bir biçimde, sözü edilen yere doğru yürüdü. Ama bir yandan ıslak ve tuzlu kadının tadını çıkarırken, bir yandan da doğaötesi sorunlara değinmekten kendini alamıyor, kadehi kadının güleç dudaklarına sürdükten sonra kendi başına dikerek «Günahını sen al, tadını da ben» gibilerden türküler uyduruyordu. Bununla birlikte, bir süre sonra, yaptığı el oyunlarına tombul kadın da karşılık vermeye başlayınca, ne zamandır ilk olarak, yakasını bırakıp gitti doğaötesi. Böylece kendini bütünüyle yeryüzünde bulan Beşira, «loca»da tanınan dokunma özgürlüğünü, dolayısıyle tombul kadından aldığı tadı az bulmaya başladı: «Sonuna kadar gitmedikten sonra, ne anladım ben bu işten?» diyordu kendi kendine. «Sonuna kadar gitmedikten sonra, ha öpüp sıkmışsın, ha resmine bakmışsın.» Birdenbire kollarını çözüverdi kadından, sonra arkaya kaykılarak tepeden tırnağa süzdü epeyce, «Yani, tersinden alırsak, bakmak öpmek oluyor, görmek de yatmak» diye düşündü, sonra gene sarıldı kadına: «Allah'ını seven bize bir fotoğrafçı çağırsın!» diye bağırdı. «Müslüman yok mu içinizde? Bir fotoğrafçı çağırın: bir güzel çeksin bizi şöyle!»

Gerekenin beş katını ödeyerek çektirdiği resmi

kendisi hiç görmedi ama Ötegeçelilerin hepsi, kasabalıların da yarıdan fazlası bol bol gördü: ilkin elli kuruştan satılıyordu, istek çoğalınca bir liraya çıktı. Memedali, bu artıştan sonra, anasına borçlanarak otuz resim birden alınca, ben bile delirdiğini söyledim. Ama burada da gösterdi kaçın kurrası olduğunu: şöyle böyle on beş, yirmi gün sonra, Beşira'nın damadıyle oğulları resimleri ikişer buçuk liradan toplamaya başlamışlardı. Memedali, her gelişlerinde: «Ben çoktan arkadaşlara sattım, olsa vermez miyim?» diye geçiştiriyor, sonra da arkalarından gülerek, «İki buçuktan resim verecek göz var mı bende!» diyordu. Bu işte en büyük parsayı o topladı gerçekten de: sonuncu resmi sağlam bir yere sakladıktan sonra, sondan bir öncekini bir arkadaş aracılığıyle tam otuz beş liraya satması o günlerde dilden dile dolaşan bir öyküydü.

Beşira'nın damadına en çok koyan da bu oldu anlaşılan: otuz beşi ödediği günün gecesi, kayınlarından ikisini yanına alarak ünlü resmin çekildiği yere gitti. Nicedir «pavyon»dan çıkmaz olan Beşira'yı yaka paça eve getirdiler, oraya bir daha adımını bile atmayacağına söz verdirtinceye kadar dövdüler. Beşira dayak zoruyle söz vermesine verdi ya büsbütün altta kaldığı söylenemezdi doğrusu: bir süre, hiç bir şey söylemeden, upuzun yattıktan sonra, birdenbire kalkıp oturdu:

«Bastonumu verin bana; ben otele gidiyorum!» dedi.

O dakikaya kadar bütün olup bitenlere hiç ağzını açmadan, uykulu gözlerle bakmakla yetinen Seyyar bacı, bu soğuk çorbaya birtutam tuz da kendisi katmak istedi:

«Otele babam da gider» diye homurdandı. «Beyin canı rahat etmek istedi mi doğru otele!...»

«Öyle mi? Peki!» diye söylendi Beşira, bastonunu alıp çıktı. Bahçede, çimenler üstünde, başını koyacak bir tümsek ararken, hep aynı sözcüğü yineliyordu: «Peki, peki, peki...»

Yeni bir evreye daha girmişti böylece: artık bahçesinde, özenle yetiştirdiği hıyarlar arasında titremekle geçiriyordu küskün gecelerini. Nasıl olsa geri çevireceğine göre, üzerine örtsün diye bir şey götürmek de söz konusu değildi. Seyyar bacı çok üzgündü, kendini bir türlü bağışlayamıyordu bu kere: «Güzün kışı da var» diye dövünüyordu, «kış gelince ne olacak bu adam?» Ama daha kış bastırmadan, ayaz bir ekim gecesini bahçesinin soğuk otları üstünde geçirdikten sonra, Beşira ancak ortanca oğlunun kucağında dönebildi evine. Değil gece, gündüz bile dışarı çıktığı yoktu artık; kışı da, baharı da, yazı da hiçküsmeden, hiç kimseyle dalaşmadan, yatağında geçirdi.

Ancak ertesi güz göründü ortalarda.

Ama hastalığın getirdiği, daha zorlu bir ölüm korkusundan mıdır, nedir, çıkarsa camiye gitmek için çıkıyordu artık. Ötegeçe'nin bütün yaşlı adamları gibi, saatlerce caminin örtmesinde oturuyor, önce Tanrı'dan ya da peygamberden havalandıktan sonra, en yücesinden en bayağısına kadar her konuya bir bir konan konuşmaları dinliyordu burada. Hakçasını söylemek gerekirse, bu konuşmalara katıldığı da enderdi. Dışardan bakanlar, dışı gibi içinin de durulduğunu, kızgınlıklarının ve dinsel kuşkularının uzun hastalığının çok gerilerinde kaldığını düşünebilirlerdi: kimselere çattığı yoktu, evdeki tartışmala-

rı da hiç bir zaman küsmeye kadar vardırmıyordu. Bununla birlikte, bir ikindi üzeri, Kâbe'den yeni dönmüş olan Karadede, büyük bir coşkunluk içinde, mutlu serüvenini anlatırken, Beşira çoktandır ağzına almadığı, ünlü sorularından birini yöneltti caminin imamına: Kâbe'deki yeşil taşın değerikutsallığından mı, eskiliğinden mi, yoksa Arap'ların kurnazlığından mı ileri geliyordu; başka bir deyişle, bu değer tanrısal mı, tarihsel mi, yoksa tecimsel miydi? İmam fazla eveleyip gevelemedi öyle: bu taşı satın almaya hiç bir zenginin gücü yetmeyeceğine, yetse bile kimse satmak istemeyeceğine göre, taşın değerinin tanrısal olduğunu söyledi. Ama sözünü bitirmesiyle bastonu beynine yemesi de bir oldu.

Tutmasalar daha da vuracaktı Beşira. Bereket versin, tutup eve getirdiler hemen. Öylesine sinirlenmişti ki, yolda zangır zangır titriyordu. Evde de pek kolay yatışmadı öyle. Bu kalın kafaları sopayla kırmaktan başka çıkar yol bulunmadığını, Seyyar bacının kafasının da tıpkı imamlarınki gibi, yani ters çalıştığını söylüyordu: bir temiz dövdü Seyyar bacıyı. Arkasından, kendi canıyle uğraşan kadıncağızı büsbütün çıldırtmak istiyormuş gibi, yemek istedi. Ama şöyle bir gözden geçirdikten sonra, önüne getirilen bütün perhiz yemeklerini tabaklarıyle birlikte sokağa fırlattı. Gene küsüp bahçede yatmasından korkuluyordu: hiç kimse sesini çıkarmadı. Böyle, ister istemez saatlerce surat asıp oturdu köşesinde. Hiç kimseye bir şey söylemiyor, yalnız, arada sırada, önce karısını, sonra çocuklarını süzüp başını önüne eğiyordu. Bir zorlu fırtına bekliyordu herkes; bunun için, değil bir şey söylemek, yerlerinden kalkmayı bile

göze alamayorlardı. Gene de başlarına geldi korktukları: saat on bir sularında, birdenbire ayağa kalktığını, şapkasını, kaputunu aldığını, çabuk çabuk giyindiğini gördüler. Sonra, bastonu elinde, merdivenin başında durarak biraz öfke, biraz da acımayla baktı yüzlerine: «Sizin gibi odunlarla yaşanmaz» dedi. «saatlerdir gözlerimle rakı istedim; kimsecikler oralı bile olmadı. Aranızda oturulmaz, köye gidiyorum, Karalbıstan'a...» Herhangi bir kimsenin karşılık vermesine zaman kalmadan, aşağıya indi, ahırdan eşeğini çıkardı.

Çabucak gerilerde bıraktı Ötegeçe'yi.

Battal Köprüsü'nü geçtikten sonra, eşeğini birdenbire tarlalara sürdü. Bir süre başıboş dolaştı ileri geri, sonra bir söğüt ağacının altında durdu. Sonra, uyumakta fazlasıyle geç kaldığını düşünmüş gibi, eşeğini çabuk çabuk ağaca bağlayıp yere uzandı, kaputunu başına çekti. Toprak yumuşacıktı. «Onların evinde yatakta yatmaktansa, Tanrı'nın yazısında sabahlamak çok daha iyi» dedi kendi kendine. Her gece yaptığı gibi, yüzden bire kadar saydı, gözleri kendiliklerinden kapandı. Ama, tam dalacağı sırada, hem sırtüstü yattığını, hem de ellerini göğsünün üstünde kavuşturmuş olduğunu farketti: ürpererek çekti ellerini, yan döndü, toprağa böğrünü verdi. Ama boşuna; ister sırtında olsun, ister böğründe, toprağı duymak içini ürpertiyordu. Kalktı, kaputunu altına yaydı. Bu kere de üşüdü, hem de toprak gene belli ediyordu kendini; toprağın altını, özellikle toprak altındaki ilk günü düşünmemek elde değildi. Toprağın altını düşünmek de büsbütün kafasını karıştırıyordu adamın: örneğin sorgu meleklerinin

bir dudakları yerde, bir dudakları gökteyse, dudakları gövdelerinden daha büyük demekti ki, böyle saçmalık olmazdı; hem sonra, mezarın da, dünyanın da derinliği sınırlı olduğuna göre, bir dudak yerde, bir duduk gökte olunca, melekleri değilse de dudaklarını, yalnızca ölünün değil, yaşayanların da görmesi gerekirdi; sık sık söylendiği gibi, yaşayanların göremedikleri bir dünya varsa, sorgu melekleride tıpkı bu dünya gibi yüzde yüz oranında saydamsa, o zaman, sorgu meleği ölünün mezarına gelince iki dünyanın birbirine dokunması gerekirdi ki, bu da dünyamızın dönmesini engellerdi. Oysa, kitapların yazdığı gibi, durmadan dönüyordu dünyamız: Galilei bunu çoktan kanıtlamıştı. Kitaplar yazmasa da, Galilei ya da bir başkası kanıtlamamış da olsa dönecekti dünya, gene de dönecek, gene de dönecekti, dediği gibi. Öyleyse?

Beşira birdenbire doğrulup oturdu, başını kaldırdı, kanatları birbirine dolaşacak kadar çoğalmış yıldızlar arasında sorusuna karşılık verecek bir imam ararcasına gökyüzüne baktı bir süre; gökyüzünün bir ucundan bir ucuna kayıp giden bir yıldız gördü; yüreğinden bedeninin her yanına buz gibi bir titreme yayıldı: «Öyleyse sıfır» diye mırıldandı. Öyleyse hiç bir yararı yoktu Galilei'nin buluşunun, öyleyse lise son sınıf kitapları da boştu. Kitaplar yanlış yoldaydı, Galilei de yanlış yola sapmıştı: değil mi ki böylesine akıllı bir adamdı, ölümün çaresini bulmak yaraşırdı Galilei'ye; bütün sorgu meleklerini kıskıvrak yakalamak, bu düzeni değiştirmek yaraşırdı. İstese yapamaz mıydı sanki, arasa bulamaz mıydı? Bir bulsaydı! Galilei ölümün çaresini bulsaydı, dünya nasıl olurdu

acaba, Galilei olukim rdu, analık, babalık, çokukluk ne biçim olurdu?

Kaputunun içinde büzülerek gözlerini yumdu Beşira: Galilei'nin ölümden arıttığı bir dünya tasarlamaya çalıştı, ama ölümden, tükenmeden uzak hiç bir şey belirmedi gözlerinin önünde, göre göre çocukluğunu gördü. Gene de gülümsedi: o çocukken, Ötegeçe'nin bütün çocukları çevresinde toplanırlardı hep, gözlerinin içine bakarlardı. Ötegeçe'nin bütün kadınlarına haber ulaştırırdı onlarla: «Eşe bacı mevlide buyursun diyor.» Aptestini alan koşardı Eşe bacının evine: Eşe bacı şaşkın şaşkın gözlerini ayırıp da, «Ne mevlidi, kele bacım?» dedi miydi, komşu kadınlar hep birden: haykırırlardı: «Kokmuş Beşir, tohumun dünyaya dağılmaya!» Sonra çocukları kovarlardı, ama çocuklar durmadan, durmadan toplanırlardı çevresinde: üçer beşer palamut dağıtırdı onlara, onlar da, ateş almak bahanesiyle, kış tandırlarına gömerlerdi bunları; sonra, palamutlar patlayınca yorganı dizlerinin üstünden atarak yerlerinden fırlayanlar aynı anda basarlardı çığlığı: «Kokmuş Beşir, tohumun dünyaya dağılmaya!»

Beşira elinde olmadan gülümsedi, «Hep böyle derlerdi» dedi kendi kendine, «başka bir söz bilmezmiş gibi.» Sonra daha kendisi çocukken, bilemedin on dört, on beş yaşındayken, onlar çoktan yaşını başını almış kimseler olduklarına göre, bütün bu insanların, bu komşuların, bu tanıdıkların şimdi çoktan ölmüş olmaları gerektiğini düşündü, içini çekti: burada ya da başka bir kentte ölmüş olmaları hiç bir şeyi değiştirmezdi: çoklarının dudakları, avuçları ve gözleri tükenmiş, iki yüz sekiz kemiklerinden

hiç değilse yüz sekizi birbirinden ayrılmıştı. Kumru gelininkiler bile! Oysa öyle güzeldi ki, öyle ak, öyle kıvraktı ki! Kumru gelin gülüydü Ötegeçe'nin, bunu herkes böyle söylerdi. «Kaç para!» dedi Beşira içinden, kaşlarını çattı: «Kaç yıl oldu Kumru gelin öleli?» Belki on beş, belki yirmi, belki daha fazla, yani artık ne aklığı kalmıştı, ne gözleri, ne avuçları. Oysa Beşira daha dünmüş gibi anımsıyordu ki, Kumru gelin, apak, ışıl ışıl, bir kalasın üstüne oturmuş, Uruplar'ın geliniyle konuşuyordu. Böyle uzun uzun ne konuşurlardı ki? Al fistanın eteklerinin yerlerde sürünmesine bile aldırdığı yoktu. Gülümsedi mi Beşira, yoksa o zaman mı gülümsemişti, birdenbire seçemedi nedense. Ama, bir kere daha, daha dünmüş gibi anımsıyordu ki, bir kazık, bir de taş bulup gelmişti hemen, usulca ardına çömelmişti Kumru gelinin, sonra, kaşla göz arasında, al fistanı toprağa çakmıştı; çok geçmeden, Kumru gelin doğrulunca, al fistanı caart diye yırtılıvermişti. Ne diyecekleri belliydi: «Kokmuş Beşir, tohumun dünyaya dağılmaya!»

Beşira bu kere gerçekten gülümsedi: Kumru gelinin bile ilk kendisini düşünmesi hoşuna giderdi hep, çünkü herkes bilirdi ki, bir oğuzlamaydı Kumru gelin: öyle işleri vardı ki! Örneğin, gene o yıllarda, bir akşam üstü, evlerinin alt katında oturan kırmızı hekimin göbeğini hoplata hoplata koşarak eve geldiğini görünce, korkuyla karışık bir merak düşmüştü Kumru gelinin içine, avluya, merdivenin başına koşmuştu hemen, yüreğinde korkunç bir çarpıntı, burnunu tağanın kirli camına dayayıp beklemeye başlamıştı: kırmızı hekim tam ortasında durmuştu odanın; durur durmaz, duvar diplerine

siyen itler gibi, ayağını kaldırıp yana doğru açmıştı: bir top; sonra o ayağını indirip ötekini ayağını kaldırmıştı: bir top daha; sonra, içinden çıkanı yeniden içine çekmek ister gibi, derin, çok derin bir soluk almış, «Elhamdülillah» demişti, «bir yellenme bin hekime bedelmiş!» Kumru gelinin içinden bir şeyler boşalmıştı sanki, çok korkunç bir olay görmüş gibi çöküp kalmıştı olduğu yere. Neden sonra, kaynanası gelip de, «Ne o, Kumru, hasta mısın?» deyince, Kumru gelin o gün bugün dilden dile dolaşan bir soruyla karşılık vermişti: «Kız ana, büyük adamlarda da kıç olur muymuş?» Beşira bir kere daha güldü, «Ocağın bata» diye söylendi, «olur ya! olmaz olur mu?» Evet, böyle: büyük adamların da kıçı olurdu, Galilei'nin bile! İster büyük olsunlardı, ister küçük, hep aynı yeydi yaptıkları; üstten alıp alttan çıkarırlardı: bunun için gelmişlerdi dünyaya. Öyleyse? Öyleyse, bütün insanlar dünyaya bunun için geldikten sonra, koca Galilei bile üstten alıp alttan çıkardıktan sonra, saçmalığın sınırı yok demekti; şu soğuk toprağın altına yatırılır yatırılmaz ateşin içine düşmek de olmayacak iş değildi.

Beşira tepeden tırnağa titredi birdenbire, sıkı sıkı gözlerini yumdu, gelecek bir kurşunu, inecek bir yumruğu, görünmeyen bir dünyanın görünen bir dünyayı durdurduğu yerde patlayacak bir soruyu bekler gibi, kımıldamadan durdu bir süre. Sonra, karanlıkta korkusunu yenmek için türkü söyleyen bir çocuk gibi, gözleri ve avuçları tükenmemiş, kemikleri birbirinden ayrılmamış, canlı bir Kumru gelin düşündü, evinin önünden gelip geçmesini, gülüp konuşmasını, kalkıp oturmasını, Cahan'dan su taşımasını,

teknede çimmesini, yatağında sere serpe yatmasını, yatağında sere serpe yatarken, nazlı nazlı kocasından yana dönmesini düşledi, içini çekti: Kumru gelinin kocası, şimdi çoktan ölmüş olmakla birlikte, talihli bir adam sayılabilirdi. Uslamlama buraya kadar geldikten sonra, Beşira'nın Seyyar bacıda tökezlememesi olacak şey değildi: küçücük bir çocuk gibi yeri yumrukladı, küçücük bir çocuk gibi. «Ben de o eve dönersem» diye kekeledi, «ben de o eve dönersem, bana da Beşir demesinler!» Önündeki kesekleri yumrukladı durdu; sonra, yeniden doğrulup otururken, Seyyar bacının arkasını dönüp uyuyuşunu görür gibi oldu, dudağının kendiliğinden sarktığını, gözlerinin kendiliklerinden yaşardığını duydu, sonra, basbayağı, hüngür hüngür ağlamaya başladı, en azından çeyrek saat ağladı; sonra, topraklı elleriyle gözlerini silerken, «Bitti artık, dönmem» diye inledi. İşte tam bu sırada, sırtında bir sıcaklık duyarak geriye döndü: «Ocağın bata!» dedi yüksek sesle; eşeği, o da mı üşümüştü ne, sırtını sırtına dayamıştı. «Ocağın bata!» Geriye çekilmedi Beşira, eşeğini de itmedi, tam tersine, daha çok sokuldu. Hıçkırmıyordu artık, eşeğinin soluğunu dinliyor, yavaş yavaş sırtından ta saçlarının dibine, ayak parmaklarının uçlarına kadar, bir çekingen sıcaklık yürüyordu, uzak ve içten, güleç bir yabancı selâmı gibi. «Ben de o eve dönersem» diye mırıldandı gene.

Ama, kuşluk sonu, varla yok arası gülümsemesiyle, Memedali birdenbire karşısında belirdiği zaman, Beşira eşeği evinin sokağına yöneltmişti bile. Üstelik, çok ivedi bir işi varmış gibi, bayağı hızlı sürüyordu hayvanı. Selâmını karşılıksız bıraktı Memedali'-

nin, Memedali, «Beşira, Beşira! eşeğinin kuyruğu da tava sapı gibi!» diye seslenince de suratını buruşturmakla yetindi. Kapının önüne geldi hızla, eşekten indi. Ama, bastonunu var gücüyle kapıya indirerek, «Seyyar! Kız, Seyyar!» diye bağıracak yerde, bunca ivedinin anlamını sıfıra indirmek istercesine, ağır ağır, sessiz sessiz eşiğe çöktü. Hiç de öyle kızgın, hiç de öyle üzgün görünmüyordu; tam tersine, nedenini çok daha sonra, Memedali'nin uzun ve şaşmaz uslamlamalarının yardımıyle anlayacağımız bir rahatlık vardı yüzünde: Beşira önrünün son evresine girmiş bir Beşira'ydı artık, eski Beşira değildi: iki, hiç değilse çatal Beşira olarak sapmıştı o tarlaya, tek Beşira olarak dönüyordu. Bunda yıllık gece - gündüz ayrımını bir çırpıda silivermiş, kafasını karıştıran, çapraşık sorunlar üzerine de kalın bir çizgi çekmişti. Bundan böyle karısını yoksayarak onunla konuşmamaya, bir yatakta yatmamaya kararlıydı; öbür dünyaya gelince, hiç değilse kendisi için, ya hiçlik, ya cehennemdi artık. Her ikisine de hazırdı.

Gelip götürecekleri dakikayı bekliyordu.

DÖNÜŞÜM

Kamyon Hafız'ın kamyonu kendi kaldırdığı tozun içinde silinip de uzak bir sese dönüşünce, Memedali derin derin göğüs geçirdi, «Hadi, biz de gidelim artık» dedi. Ama sanki bir başkası konuşmuştu: olduğu yerde duruyordu öyle, kirpikleri bile kıpırdamıyor, varı yoğu Kamyon Hafız'ın kamyonunda Yarpızlı'yla birlikte gidiyormuş gibi, gözlerini uzaklaştıkça aklaşan toz bulutundan ayıramıyordu bir türlü. Neden sonra, gene hiç kımıldamadan, üstelik benimle değil de kendi kendine konuşurcasına, «Her şey bir rastlantı» diye söylendi, «başkası söylese gülüp geçerdim, ama bir rastlantı her şey, baştan aşağı.»

Ne yalan söylemeli, gülmemek için zor tuttum kendimi: yüzü öyle bir havaya bürünmüştü ki, görenler en büyük gerçeği dile getirdiğini sanırlardı. Bununla birlikte, sözlerinin gerisini dinledikten sonra, Memedali'ye hak vermemek kolay değildi: şu dünyada her şeyin başı rastlantıydı gerçekten, yüce bir usun önceden belirlediği, şaşmaz, kaçınılmaz bir gidişin değil, beklenmedik biçimlerde birbirini izleyip bek-

lenmedik biçimlerde kesişen, dağılmış yumaklar gibi kaşla göz arasında dolaşarak yüzlerce yerinden düğümlenen rastlantıların sonucuydu her şey, hiç değilse Yarpızlı'nın yaşamında: nicedir kanı çekilip iyice soğumaya yüz tutmuş, uzun bir savaşın son günlerinde, sağ ayağındaki bir azgın nasır yüzünden, pisi pisine tutsak düşüp o uzak ülkeye götürülmesi, o uzak ülkede, kocaman tutsak koğuşunun demir kapısı aralanıp da içeriye itildiği zaman, Karadede'nin yani bunca insan arasında tanıdığı tek kişinin, savaştan önce, delikanlılık çağında, iki kasaba arasındaki bir güreş karşılaşmasında, kendisinden en az bir kat daha iri, en az bir kat daha güçlü olmakla birlikte, bir türlü sırtını yere getirememiş olmasına hiç bir zaman akıl erdiremediği bu yaman güreşçinin kucağına düşmesi bir rastlantıydı. Aylardan sonra, bir akşam, birdenbire, sırtlarında sırmalı tören giysileri, bellerinde parıl parıl kılıçlarıyle içeriye dalan iki gâvur subayının koca koğuşta, bunca adam arasından Karadede'yle kendisini seçerek yaka paça dışarıya çıkarması da bir rastlantıydı. Bundan sonra, birer çuval gibi atıldıkları, çok süslü arabanın içinde, uzun sürmüş bir özlemi dindirircesine, dostunun yüzüne bakarken, arada bir tek heceli sözcüklerle, dayanılmaz bir bunalımı paylaşmaya çalışırken, sonuncu kere birbirlerine baktıklarını, sonuncu kere konuştuklarını, çok geçmeden, korkunç bir patlama içinde, koca evrenin incecik bir duman gibi dağılıp gideceğini düşünürken, kendisi birdenbire bir ışık evreninin orta yerinde, yüzlerce kişi arasında, rahat bir koltukta bulması da rastlantıydı. Hemen sonra nereye getirildiklerini anlamasına bile zaman

kalmadan, bu rahat koltukta uzun ömrünün en büyük serüveninin başlaması da rastlantıydı, hepsi, hepsi rastlantıydı, baştan sona rastlantı. Yansımaları koca bir ömür boyu sürecek olan, kısacık serüvenin bizlere ulaşması da öyle: Tekelci'nin küçük oğlu Muharrem, yerleştirilmemiş bir evin kargaşalığı içinde, nicedir kapağı açılmayan, eski gramofona yazıları bile silinmiş, çatlak plağı koymasa, ne Memedali kendini çoktan umudu kestiği, büyük gizin eşiğinde bulacak, ne de Yarpızlı şimdi o kamyonun üstünde, toz duman içinde, yeniden erişilmesi olanaksız bildiğine doğru yol alacaktı.

Ama olmuştu işte: Kızılcoba'daki evin damı birkaç yerden akmaya başlamış, Nevres hanım bir sürü kabı kacağı damlayan yerlere dizmişti. Eline ilk gelen kaplardı bunlar, bir seçme yaptığı söylenemezdi. Ama bir açık dolayısıyle kaç gündür canı burnunda olan Tekelci, yerlerdeki kap kacak arasında, kadı dedesinden kalma, gümüş tükürük hokkasını da görünce, birdenbire çılgına dönerek bağırıp çağırmaya başlamış, hem bu evden, hem de koskocı bir kadının anısına gereğince saygı göstermeyen karısından öç almak için, bulacağı ilk eve taşınmaya karar vermiş, Muharrem de daha yarım saat önce geldikleri, yeni evde, yağmurdan sırılsıklam olmuş yastıklar, yorganlar, kilimler arasında, eski plağı gramofona koymuştu. Aradan bir dakika bile geçmeden, tam da Tekelci'nin elinde bir oklavayla Muharrem'e doğru yöneldiği bir sırada, kapının birdenbire, gürültüyle açıldığını, yaşından beklenmeyecek bir hızla Yarpızlı'nın içeriye daldığını, hiç kimsenin yüzüne bakmadan, ağzını açıp tek söz söylemeden, odanın ortasın-

da duruverdiğini, ömründe birinci kere bir insan evine girmişçesine, alabildiğine büyümüş, parıl parıl gözlerle çevresini araştırdığını, sonra, eski plak bir testere cızırtısı içinde durunca, başını önüne eğerek öylece dikilip kaldığını görmüşlerdi.

Hemen sonra, belki gene bir rastlantı sonucu, Muharrem eski plağı yeniden döndürünce, Yarpızlı ayaklarının ucuna basarak yatak yığınının öbür yanına geçmiş, burada gözlerini gramofona dikerek bir dost gülümsemesiyle gülümsemeye başlamıştı. Tekelci, Nevres hanım ve Muharrem, şaşkın gözleri beklenmedik konuğun üzerinde, «Bu hep böyle sürüp gidecek mi?» diye düşünürken, Yarpızlı'nın anlatılmaz bir sevinçle, «Bu,» diye söylendiğini, sonra, şaşırtıcı bir çabuklukla, cızırtılı plaktan yayılan, alışılmamış sesleri başkaları da işitsinler diye mi, yoksa, gizini bir kendisinin bildiği bir mucize sonucu, bu garip seslere bağlanan görüntüler de içeriye dolsun diye mi, bilinmez, kapıyı, pencereleri ardına kadar açtığını, gramofon sustuktan sonra da hiç bir şeye bakmadan, hiç kimseye bir şey söylemeden, ayaklarının ucuna basarak, ağır ağır çıkıp gittiğini görmüşlerdi.

Ertesi gün, aynı odada, aynı gramofonun başında, Tekelci, Memedali'yi karşısına oturtmuş, büyük savaşlar kazanmış, şanlı bir komutan gibi konuşuyordu:

«Anladın mı şimdi, oğlum?» diyordu «Buna *Dokuzuncu* derler işte!»

Memedali şaşırıp kalmıştı: Tekelci'nin hep bu *Dokuzuncu* sözcüğünü yineleyerek böbürlenip durmasına, böyle her «*Dokuzuncu*» deyişinde ağzından kocaman bir bakla çıkarırmış gibi davranmasına akıl erdiremiyordu, ne zamandır, Yarpız'lıyı her

düşünüşünde iliklerinde duyduğu umutsuzluk çöreklenmişti gene içine.

«Ne dersen de, Yarpızlı'nın çaldığı ıslık buna hiç benzemiyor,» demişti.

Tekelci kahkahalarla gülmüştü o zaman:

«Benziyor diyen kim?» diye karşılık vermişti. «*Dokuzuncu* derler buna, oğlum: bir iki ıslıkta biter mi sandın? Caz mı bu?»

«Yani ne demek istiyorsun? Biraz açık konuş,» demişti Memedali.

Tekelci, o çok savaşlar kazanmış, büyük komutan kabarmasını bir an bile bırakmadan, oldukça uzun ve ayrıntılı bir açıklamaya girişmişti, en azından yarım saat sürmüştü konuşması.

Gene de Memedali'nin fazla bir şey anladığı söylenemezdi; yalnız, kendi buluşu olması nedeniyle, Tekelci ikide bir yinelediği için midir, nedir *Dokuzuncu* türünden yüce ezgilerle caz adı verilen, tatsız ve yüzeysel ezgileri birbirinden ayıran en belirgin öğenin davul olduğu, çünkü yüce ezgilerde bu çalgının ancak arada sırada, caz adı verilen, yüzeysel ezgilerde ise sürekli olarak gümbürdediği kalmıştı belleğinde, bir de şimdi gramofonda küçücük bir parçasını dinlediği *Dokuzuncu*'nun çok güzel ve çok uzun bir yapıt olduğunu, birkaç yüz yıl önce, bütün ömrünün acılar içinde geçmiş olması yetmiyormuş gibi, bir de sağırlığı tatmış bir adamın elinden çıktığını öğrenmişti. Şu da var ki, Memedali'nin dinlediklerini gereğince izleyememesi, bu konuları hiç mi hiç bilmemesinden çok, bilmemenin, bilmemek yüzünden yanılmanın ezikliği içinde kıvranmasından ileri geliyordu: ikide bir, dinlediklerinden koparak kendi

kendine çevriliyordu düşüncesi: ölüsüyle, dirisiyle, acıları ve sevinçleriyle, koca kasabayı avcunun içi gibi bildiğini sanırdı Memedali, oysa şimdi, her zaman gülünç ve yüzeysel bulduğu, gösteriş düşkünlüğüne güldüğü şu adamı, Tekelci'yi dinlerken, doğup büyüdüğü Ötegeçe'de bile, her şeyi bilmenin olanaksız olduğunu anlıyordu: en silik kişileri, en ufak nesneleri bile bütün evrene bağlayan nice bağlar vardı da biz bilmiyorduk, durmuşluğun, kapanmışlığın simgesi gibi görünen şeyler bile, derinden derine, başka yerlerin ve başka şeylerin türküsünü söyleyip duruyordu da biz duymuyorduk: işte Yarpızlı! Gittikçe artan bir ağırlık çöküyordu Memedali'nin üstüne, Tekelci'yi daha fazla dinleyememişti.

«Yani onun ıslığındaki de *Dokuzuncu*, Muharrem'in plağındaki de, öyle mi?»

«Evet.»

«Eyvallah.»

Memedali, kasabanın dışında, çukurlarında sarı sular göllenmiş, ıssız yollarda, tek başına, bir uyurgezer gibi yürürken, Yarpızlı'ya iyice yaklaştıktan sonra, aylarca yerinde saymanın umutsuzluğundan gelen, uzun sürmüş yanılgısını düşünerek dudaklarını ısırıyor, kendini bir türlü bağışlayamıyordu. Bu kadarla kalsa, gene iyi: bana da çok kızıyordu, hiç bir uyarıda bulunmadım diye. Ama o sıralarda herhangi bir uyarıya kulak verecek durumda olmaması bir yana, kendi düşündüğüne karşıt bir uyarıya kulak vermesi, aylardır en ufak bir gelişme göstermeden, bunalımlar içinde sürüp giden, umutsuz bir arayışı biraz daha uzatmaktan başka hiç bir işe yaramayacaktı.

Yıllar geçti bunun üzerinden, ama bugünmüş gibi belleğimde: bunaltıcı bir öğle sıcağında, kavaklara doğru yürürken, bir sürü gırtlaktan aynı anda çıkan, zorlu bir kahkaha duyarak olduğumuz yerde duruvermiştik. Güldüren de, gülenler de görünmüyordu ya biz her şeyi bütün ayrıntılarıyle görür gibiydik: «Yarpızlı bubuladı dedi gene,» diye mırıldanmıştı Memedali. Sonra, kafasında beliren görüntünün bir de gözleri önünde yinelenmesinden korkmuş gibi, kolumdan çekerek geri döndürmüştü beni. Bu sıcakta yolu iki katına çıkarmak hiç hoşuma gitmemişti ama sesimi çıkarmamayı yeğ tutmuştum: belliydi, çok üzgündü Memedali, bir durgunluktur çökmüştü üstüne, konuşmuyor, hep önüne bakıyordu. Neden sonra, kavakların gölgesinde, serin çimenlere uzanıp kendi evrenlerimize daldığımız zaman, kafasında bir o yana, bir bu yana yalpalayan, içinden çıkılmaz düşünceye iyi kötü bir nokta koymak istercesine,

«Yarpızlı iyiden iyiye daraldı artık,» demişti, «deliler gibi.»

Kollarımın üstünde doğrularak şaşkınlıkla yüzüne bakmıştım.

«Nasıl mı diyorsun?» demişti Memedali, «Şemsettin'le Şaban'ı düşün.»

Şemsettin'le Şaban'ı düşünmüştüm: önemli bir görevi simgelercesine, hiç değişmeyen bir kılık, durmadan yinelenen birkaç sözcük ve devini, buydu hepsi: bütün varlıkları, bütün yaşamları. Şemsettin'e «Hop!» dedin mi topuklarına kadar inen, basma entarinin eteklerini kaldırarak gizli yerlerini gösterirdi hemen, Şaban'a, «Bak, Şaban.. ağan geliyor!»

dedin mi uçları göğsüne değen ak ve seyrek sakallarını hızının yelinde dalgalandıra dalgalandıra, «Anaa!» diye haykırarak kaçıp giderdi.

Yarpızlı da, ne zamandır, çarşıda sokaklarda, tozlu köy yollarında, tek başına, dalgın dalgın gezerken, birdenbire, hem de en beklenmedik durumlarda, yönünü değiştirerek insanlara doğru geliyordu: gırtlağını yırtarcasına bağırarak karpuz satan Çeten Ali'nin önüne dikiliyordu örneğin, «Karpuza gel, vatandaş, karpuza.. suyunda boğulanlar oldu, diliminde donanlar oldu!» diye sürüp giden haykırışlarını dinliyor, dinledikçe gözlerinden bütün varlığına yayılan bir çocuk gülümsemesi doğuyordu yüzünde, «Oğlum, sen kimin oğlusun?» diye soruyordu; Çeten Ali, bir elinde koca bir bıçak, bir elinde kan kırmızısı bir kesik karpuz, «Ben mi, dayı? Büyüğü bırakıp da küçüğünü evlendiren pezevengin oğluyum!» deyip gene karpuzlarına dönüyor, Yarpızlı da üstelemiyordu, ama gene ağır ağır uzaklaşırken, anlatılmaz bir biçimde, «Bu, bu!» diye söyleniyor, büzülmüş dudaklarından bir garip ıslık yayılıyordu. Çayırda, tepeden tırnağa aklar giymiş, koyu esmer bir cambazın, ellerinde denge sırığı, gözleri bağlı, oyunların en zorunu göstereceği sırada, Yarpızlı usulca kalabalığa sokularak, elini bütün varlığını esmer cambazda yoğunlaştırmış bir çocuğun omzuna koyuyordu; esmer cambaz, nerdeyse çevredeki kuşları bile etkisi altına alan, koyu sessizlik içinde, bağlı gözleri gökte, kendisine bu kere de yardımcı olması için Tanrı'ya yakarmaya başlıyor, yakarının hep böyle sürüp gidecekmiş izlenimini vermeye başladığı bir sırada, var gücüyle «Allah!»

diye haykırmasıyle havaya zıplayıp kendi çevresinde dönerek gene telin üstüne düşmesi bir oluyordu: o sallanan telin üstünde dengesini bulmaya çalışırken, Yarpızlı önündeki çocuğun kulağına doğru eğilerek, «Bu, bu!» diye fısıldıyor, ıslığını çala çala uzaklaşıyordu. Ya da, gene hiç beklenmedik bir zamanda, çevresiyle hiç mi hiç ilgilenmeden, dalgın dalgın geçip giden bir komşunun, diyelim ki Beşira'nın yolunu kesiyor, «Böyle derin derin neyi düşünüyorsun?» diye soruyordu; Beşira'nın düşünceleri bitip tükenmek bilmezdi, o sıralarda kafasını en çok kurcalayan doğaötesi sorun hangisiyse, onu atıyordu ortaya: mezarda, imamın son duayı da okuyup gitmesinden sonra, tepemize dikildiği söylenen sorgu meleğinin bir dudağı yerde, bir dudağı gökte olduğu doğruysa, kendisi yalnız bizim, yani ölünün değil, başkalarının, yani yaşayanların da görmeleri gerekmez miydi? Yarpızlı tatlı tatlı gülümsüyordu komşusuna, usla usdışını kucak kucağa getiren bu garip soruya en kesin karşılığı verircesine, «Bu, bu», diye mırıldanıyor, sonra da Beşira'nın yolunu kesen kendisi değilmiş gibi, alışılmış ıslığını tutturuyor, bir «Eyvellah» bile demeden çekip gidiyordu.

Yarpızlı'nın alışkısı yavaş yavaş insanları güldürmeye başlıyordu böylece, insanları güldürdüğü için de bir deli gömleği niteliğine bürünüyor, Şaban'a, Şemsettin'e benzetiyordu onu. Şaban ile Şemsettin'in biricik varolma nedenleri, dillerinin ve bedenlerinin değişmek bilmez yinelemelerinde insanlara beklediklerinin çıktığını görmenin sevincini tattırarak kahkahalar yaratmakmış gibi gelirdi

bize, alabildiğine indirgenmiş varlıklarının gerisinde bir başka varlık bulunabileceğini usumuza getirmezdik. Yarpızlı da, bilinen ve bilinmeyen yanlarıyle, tek ve saydam bir düzlemde erimeye başlıyordu onlar gibi. Kısacası, Memedali, «Yarpızlı iyiden iyiye daraldı,» derken, «Başka bir şey yok geride,» demek istiyordu. Bunun için de üzgündü: kendi sözleriyle kendi başarısızlığını kesinliyordu açıkça. Nicedir ardına düştüğü bir gizin gerçekten varolup olmadığı konusunda bile hiç bir şey bilmemeye boyun eğdiğini belirtiyordu. Oysa, biz bizi bildik bileli, kış yaz demeden, hem de sırf yarım saatte, bir saatte bir, «Nasılsın, ee, daha daha nasılsın?» gibi, değişmez bir soruyu yinelemek üzere, ayda bir kere, ta Yarpız'dan bizim buraya gelerek sabahtan akşama kadar İpsiz'in kahvesinde Karadede'yle oturması bile, yalnız Memedali'nin değil, herkesin kafasını karıştıracak bir şeydi. Neden susarlardı böyle? Otuzar günlük ayrılıkları sırasında birbirlerine söyleyebilecekleri hiç bir şey gelmez miydi başlarına? Yaşlılıkları dolayısıyle, üzerinde durulmaya değer hiç bir olayla karşılaşmadıkları düşünülebilse bile, arada bir önlerine getirilen çaylarla birlikte, çaylar gibi tazelenecek anıları da olmadığı düşünülebilir miydi? Anıları da yoksa neye dayanabilirdi dostlukları? Neden buluşurlardı? Neden hep burada? Neden ayda bir? Hep karşılıksız kaldıkları için, yinelendikçe keskinleşen sorulardı bunlar. Ama o zamanlar Yarpızlı gözümüzden uzaktı hiç değilse, başka bir kasabanın, yani başka bir evrenin insanıydı; üstelik, Karadede'nin dünyadan el etek çekerek Şeyhdireği'ne kapanma-

sından sonra, bizim buralara uğramaz olmuştu; yüzünü bile unutmuştuk.

Ne var ki, Memedali'nin kavaklar altında oflayıp puflamaya başlamasından şöyle böyle üç yıl önce, biricik oğlu Mustafa bizim buraya atanıp da bir bakıma iyi, bir bakıma kötü bir rastlantı sonucu, Kızıloba'ya, yani Ötegeçe'ye oldukça yakın bir semte yerleşince, iş değişmişti: bizden biri sayılırdı artık. Ama dış varlığıyle sık sık karşılaştığımız bir insan olarak bizlere çok yakın görünse bile, iç varlığıyle bizlerden alabildiğine uzaktı gene. Herkesle, herkesten önce de bizim Memedali'yle çoktan yakınlık kurmuş olan, güleç oğlunun tersine, Yarpızlı, konuksever komşu çatılarının altında bile, bir başka ülkede yaşar gibiydi.

Asık yüzlü, kendini beğenmiş bir insan değildi öyle, büyüklerle dostça selâmlaşıyor, çocuklara kardeş kardeş gülümsüyordu. Bütün yaşlılar gibi, Aşağıcami'nin örtmesine oturup konuşmalara kulak kabarttığını, herkesin doğru bulduğu sözleri onun da başıyle onayladığını görmüştük. Ama hepsi bu kadardı: bunca yıldır herhangi bir konuşmaya katıldığı görülmemişti. Herhangi bir soruyla karşılaşınca kıpkırmızı kesiliyor, ağzından çıkacak her sözcük bedeninin vazgeçilmez bir parçasını da sonuna yaklaşmış ömrünün koca bir yılını götürecekmiş, üstelik bu kaçınılmaz kopmalara dayanılmaz sızılar eşlik edecekmiş gibi, son derece tutumlu davranıyor, en ayrıntılı soruları bile bir «evet,» bir «hayır» ya da bir «bilmem»le geçiştirdikten sonra, arkadan gelecek bir başka soruyu önlemek istercesine, gözlerini önüne dikerek derin derin göğüs geçiriyordu.

Bir küçücük «evet» için sonsuz çabalar harcamış gibi soluk soluğa kaldığını, kızarıp terlediğini görenler, konuşmayı sürdürmeyi göze alamıyorlardı elbette. Böylece, ister istemez, herkese ve her şeye gülümseyen bir gölge olarak kalıyordu aramızda, ulaşılmaz evreninden bizim bilinçlerimize ulaşan, soluk mu soluk belirtgelerde ne bir artma oluyordu, ne bir eksilme... hiç bir yere götürmüyorlardı bizi. Hiç beklenmedik bir zamanda, Karadede'nin cenazesiyle gelen belirtgelerse, Memedali'yi yeni bir umutla coşturduktan sonra, eskisinden da karanlık bir umutsuzluğun en son noktasında, «Yarpızlı iyiden iyiye daraldı» demesine yol açan belirtgelerdi.

Bir ölü mezara götürülürken, çok olağan bir iş yapar gibi, şaşırtıcı bir hafiflikle, gider, tabuta omzunu verir insan, bir süre taşır, sonra aynı hafiflikle bir başkasına bırakır yerini. Tabuttaki bir yoksul ölüsü değilse, fazla fazla bir saniyelik bir iştir bu. İnsan, bu kısacık sürede, omzunda bir ölü taşıdığını düşünse bile ürpermez, çünkü, tabutun paylaşılmış ağırlığı bizim ölüm düşüncemizle oranlı olmadığından mıdır, nedir, ölmüş bir insan taşıma duygusu, hele ilk duyuluşu da değilse, kolay kolay omuzlardan yüreğe inmez. Ama Karadede'nin cenazesinde hiç de böyle olmamıştı: omuzlarımızdan önce iliklerimizde duymuştuk bir ölü taşıdığımızı. Ne var ki, Karadede'nin ağırlığı omuzlarımızdan değil, Yarpızlı'nın yüzünden yansıyordu yüreklerimize: Yarpızlı ölümün en keskin görüntüsüydü o gün. Bir koluna oğlu Mustafa, bir koluna Mustafa'nın bir arkadaşı girmişti: böylece, iki genç adamın iri gövdeleri arasında sıkışmış bir durumda, bedenini

yitirmiş bir yüz gibi duruyordu karşımızda. Evet, böyle; dayanılmaz bir acının en yüksek noktasında donarak taş kesilmiş bir yüzdü yalnızca... Hiç kımıldamadan, hiç sarsılmadan, çizgilerinde bir gölge bile oynamadan, sessiz sessiz ağlıyordu durmadan, hem de ne zamandan beri! Karadede evinin avlusunda, teneşirde yunarken, kefenine sarılırken, Aşağıcami'nin önünde namazı kılınırken, usta eller ve omuzlar üstünde, ağır ağır Gariplik'e doğru ilerlerken, Gariplik'te, aynı usta eller üstünde, mezarına inerken, Yarpızlı hep aynı biçimde, sessiz sessiz ağlıyordu: kendi başına, yapayalnız bir adam gibi, bütün bu olup bitenlerle en ufak bir ilgisi bulunmayan, evrensel bir yıkılışın acısına batmış bir yüz olarak. Bu her şeyden kopmuş yüzde ölüm öylesine canlı bir biçimde simgeleşmişti ki, şöyle bir bakmamızla irkilerek başımızı çevirmemiz bir oluyordu. Daha sonra, onun bulunduğu yana hiç bakmaz olmuştuk.

Bu yüzden olacak, Karadede mezarına yerleştirilip de büyük oğlu Kadira, göğsüne toprak atmak üzere, kefeni araladığı zaman, Yarpızlı'nın nasıl öyle birdenbire yanında biterek bileğine yapışıverdiğini pek az insan algılayabilmişti. Kadira da bileğini demir bir kıskaç gibi kavrayan bu elin, kefeninde kımıldamadan yatmakta olan babasının mı, yoksa bir başkasının mı olduğunu anlayamamıştı ilkin, içgüdüyle gözlerini yummuştu, sonra, hiç bitmeyecekmiş gibi gelen, uzun bir an süresince, olduğu yerde donup kalmış, sonradan anlattığına göre, içimize yeryüzü yaşamının dizginlenmez gücünü dolduran, alabildiğine arı bir toprak kokusundan başka hiç bir şey duymamıştı. Bir süredir Gariplik'in üzerinde bir

kurşun ağırlığıyle donup kalmış, derin sessizliğin ardından, insanda çok uzaklardan belki de toprağın derinliklerinden geliyormuş gibi bir izlenim uyandıran, canlı, oynak, ama son derece hafif bir ıslık duyarak gözlerini açtığı zaman, önce hâlâ yarıdan fazlası kefenin içinde duran sağ elinin bileğine kenetlenmiş, ufacık, buruşuk eli, sonra da bu ufacık elin bileğine yapışmasıyle daha bir genişlemiş olan aralıktan babasının rengi gitmiş yüzüne bakan Yarpızlı'yı görmüştü.

En büyük şaşkınlığı o zaman duymuştu işte: sabahtan beri, yüzüne her bakışında iliklerine kadar ürperdiği Yarpızlı'yla karşılaştırılınca, tanınması olanaksız bir Yarpızlı'ydı bu Yarpızlı: gözleri dostunun yumuk gözlerine dikili, yüzünde sonsuz bir mutluluk, anlatılması olanaksız bir çocuk gülümsemesi, bizim bildiğimiz havalarla en ufak bir benzerliği bulunmayan, tuhaf bir yinelenme içinde uzayıp kısalan, kısalıp uzayan bir hava çalıyordu ıslıkla. Öylesine dalıp gitmiş, çevresiyle ilgisini öylesine kesmişti ki, ömrünün sonuna kadar, hep burada, bu durumda, bu ıslığı çalacakmış gibi geliyordu insana. Ama Kadira bir süredir tuttuğu soluğu bırakıp da derin derin soluyunca, büyü birdenbire bozuluvermişti: Yarpızlı, ıslığına da, gülümsemesine de ara vermeden, Kadira'nın bileğini bırakıp kalkmış, mezarı çevreleyen, büyük kalabalığın içinden bir gölge gibi kayarak Ötegeçe'ye doğru uzaklaşmaya başlamıştı.

Aynı anda, ortak bir buyruğa uyar gibi, onun gittiği yöne dönmüş, ezici bir şaşkınlığın kıskacında, arkasından bakakalmıştık. Bir Kadira durumunu değiş-

tirmemişti: parmakları hâlâ kefenin içinde, öylece çömelmiş duruyordu. «Bileğimi bıraktığını anlayamadım da ondan,» demişti sonradan, «el değil de demir derdin, sert mi sert, soğuk mu soğuk. Ama sertlik kendisinden çok dokunuşundaydı. Başımı kaldırıp baktığım zaman, olduğundan da küçük görünmüştü gözüme, üflesem uçacak gibiydi. Ağır olan dokunuşuydu, evet: Yarpızlı gittikten sonra da bırakmıyordu bileğimi.»

Gerçekten öylesine sert, öylesine soğuk muydu dokunuşu, orasını bilmem ama kendisinin tüy gibi hafif olduğu Gariplik'in çakur çukur yokuşunu düzlüklerin en pürüzsüzü üzerinde kayar gibi inişinden belliydi: ilk şaşkınlık geçtikten sonra, arkasından koşmaya başlayan oğlu, ta mezarlığın dışında, Ötegeçe'ye inen, incecik yolda yetişebilmişti Yarpızlı'ya. Sonra, eve varıncaya kadar, ayağına ayak uydurmakta bayağı zorluk çekmişti: yüzünde o yepyeni, ama artık iyiden iyiye kök vermiş görünen gülümseme, dudağında hiç kimsenin hiç bir ezgiye benzetemediği o ıslık, uçar gibi gidiyordu eve doğru.

Eve varıp kerevette her zamanki köşesine bağdaş kurmasından sonra da ne ıslığında bir değişiklik olmuştu, ne gülümsemesinde. Oğlunun ısrarlı sorularına, ardı arkası gelmeyen homurdanmalarına aldırdığı bile yoktu, yaramazlıklarının yol açtığı bütün azarlara bildiği biricik sözcükle karşılık veren, küçücük bir çocuk gibi, ıslık çalıp gülümsüyordu yalnızca. Mustafa şaşırıp kalmıştı, ne diyeceğini bilemiyordu. Oğluydu, nicedir onunla aynı çatı altında yaşıyordu ya bildikleri bizim de bildiklerimizdi aşağı yukarı: hiç bir zaman, hiç bir gizini açmayan,

hiç kimsenin hiç bir işine karışmayan, kabuğunun daracık aralığından yeryüzüne sessiz sessiz gülümsemekle yetinen bir yabancı olarak tanıyordu babasını. O sırada, bizden fazla bir bildiği varsa, ıslığıyle gülümsemesini evde de sürdürdüğüydü.

Ertesi sabah, köşesine çekilip düşlere daldığı bir sırada, Şeyhdireği'ne gidip kuran okutması, dostunun oğullarına başsağlığı dilemesi söylenince, istifini bile bozmamıştı: gene aynı ıslığı tutturarak uzak uzak gülümsemekle yetinmiş, bütün gün oğlunun bu gereklilikten söz açtığı her seferde, yüzünde bir şaşkınlık belirmişti. Diri diri toprak kokan mezarda, kefenin aralığından, Karadede'nin cansız yüzüne bakarken, onu şimdi durmamacasına çaldığı bu ıslığa dönüştürmüştü de ondan mı? Belki de. Oğlu Mustafa daha basit bir neden gösteriyordu buna: «Yaşlılık işte», diyordu. Belki gerçekten böyle düşündüğünden, belki babasının herkesten ayrı bir insan olabileceğini akıl edemediğinden, belki de «Babam bunadı» ya da «Babam delirdi» demeye dili varmadığından. «Peki, o ıslık?» diye sorulduğu zaman da, «Bilmem ki,» demekle yetiniyordu, «bilmem ki, yaşlılık işte. Ben de ilk orda işittim herkes gibi. Bildiğimiz bir hava olsaydı, iyi kötü bir şeyler söylenebilirdi. Ama bizim bildiğimiz havaların hiç birine benzemiyor. Bilinmeyenden de bir şey çıkmaz ki.»

Memedali o günlerde Yarpızlı'nın Şaban ya da Şemsettin gibi daralmış bir insan olabileceğini aklının ucundan bile geçirmiyordu elbette, daraldığını düşünmek şöyle dursun, derin varlığının en kesin belirtgesiyle karşı karşıya bulunduğu görüşündeydi.

Bunun için, Mustafa'yla aynı düşüncede olamazdı: Yarpızlı'nın bilinmeyen bir hava çalması bilinen bir hava çalmasından çok daha aydınlatıcıydı ona göre. Ama nasıl? Bilinmeyen bilinmeyen kaldığı, yani hiç bir şeye bağlanamadığı sürece bizi hiç bir yere götürmeyeceğine göre, Memedali bu ıslığı birdenbire doğuvermiş bir esine bağlamak istemiyordu: Yarpızlı'nın mezarlıkta Kadira'nın bileğine yapışarak aralanmış kefeni kapamasına engel olması, o sırada doğuvermiş bir esin, kendiliğinden bir davranıştı belki, eski dostu son bir kere daha görme dileğiyle açıklanabilirdi, ama, dileğini gerçekleştirdiği dakikada, birdenbire çalmaya başladığı, garip ıslığa, belki ilkin Karadede'nin yüzünde çaktıktan sonra benliğinde yansıyan, bilinmedik havaya gelince, kurumuş bir kaynağa bağlı olsa gerekti. Kurumuş, daha doğrusu kurumuş sanılan kaynağın o anda, orada fışkırması ise, olsa olsa Yarpızlı'nın bu kaynağa çok eskiden, Karadede'yle birlikte, o uzak ülkede ulaşmış olmasıyle açıklanabilirdi.

Böyle düşünüyordu Memedali.

Ne var ki, uzak ülkede geçirdikleri, uzun tutsaklık yaşantısı, bu garip ıslıkla ilgili bir ipucu sağlamak şöyle dursun, karmaşık bir çocuk düşü kadar bulanıktı bizim için: Yarpızlı, döndü döneli, dişe dokunur hiç bir şey anlatmamıştı bu konuda: Karadede'nin neden sonra, çok kısa bir «evre» süresince anlattıkları ise, bölük pörçük türkü kırıntılarından öte bir şey değildi. Hiç savaş görmemiş erler bile, tezkereyi alıp döndüler mi, haftalarca, aylarca anlatırlardı serüvenlerini; hiç bir şeyi anımsamasalar, yüzbaşının adını anımsarlardı. Onlar neden anlatmamışlardı peki?

Bilinmeyen bir nedenle anılarını bir daha bulamamasıya yitirmişler de öyle mi dönmüşlerdi gâvur içinden, yoksa, bilinmeyen bir yöntemle, gâvurlar bütün geçmişlerini parçalamış da öyle mi yollamışlardı onları? Olur ya, böyleydi belki de. Kimi eski dostlar karşı karşıya geldiler mi başka zamanlarda, başka kimselerle hiç yapmadıkları şeyleri yaparlar, örneğin en olmayacak şeylere kahkahalarla güler, en önemsiz şeyler için ölümüne üzülürlerdi. Çevrelerindeki kişiler, örneğin çocukları, onlara baktıkça şaşarlar, «Bunlar delirmiş!» derlerdi. Bir incir çekirdeğini bile doldurmaz sandıkları, küçücük şeylerin belki yalnız iki eski dostta yaşayan bir bütünde yankılandıkça büyüdüğü akıllarına gelmezdi. Karadede ile Yarpızlı ise, ayda bir gün, İpsiz'in ıssız kahvesinde, karşı karşıya tespih çekerken, fazla fazla yarım saatte bir, «Ee, daha daha nasılsın?» diye söyleşirken, basit ve değişmez sorularında sonsuzu içerir, çoktan darmadağın olmuş bir bütünün parçalarını bir araya getirmek, parçalanmışı yeniden kurabilmek için, bilinçli ya da bilinçsiz, ama sürekli bir çaba harcarlardı belki. Karadede'nin her şeye kapanmış yüzünde, Yarpızlı'nın sesini duyduğu şey de, olsa olsa, dağılıp gitmiş bütünün bir parçası olabilirdi: çoktan yitirilmiş bir ilk göz ağrısının, kişi ister istemez her şeyi unutup dümdüz bir yaşam düzenine ayak uydurduktan sonra, birdenbire yeniden ortaya çıkarak her şeyi alt üst etmesi gibi, bu parça da Yarpızlı'nın nicedir durgun durgun akıp giden düzenini değiştirivermişti.

Bu bakımdan, Karadede'nin cenazesinden sonra, Yarpızlı'nın yaşamına bu ıslığın, yeniden sokağa çıkmasından sonra da bu «Bu, bu!»ların girmesi, bü-

yük bir dönüşüm gibi görünüyordu Memedali'ye. Ona göre, kendinde başlayıp gene kendinde biten, kör yinelemeler değildi bunlar, tam tersine, gerçekleşmelerinin her birinde, nesneleri, sözleri ve olayları bizim bilmediğimiz bir kavrama, bizim erişemediğimiz bir dizgeye bağlıyorlardı. Çok eskiden gözleriyle gördüğünü şimdi ancak deyneğiyle tanıyan bir kördü bir bakıma: iki «bu»dan birincisi değneğiyle dokunduğu, ikincisi bir zamanlar gözleriyle gördüğüydü.

«Yani Beşira'nın sorunları, Çeten Ali'nin karpuz satışı ya da bir cambazın telde gözleri bağlı yürümesi bizim bilmediğimiz bir dizgenin belirtileri mi?» diye sormuştum.

«Evet» demişti Memedali, «Yarpızlı için, elbette.»

«Ya o ıslık?»

«O ıslık da söylemiştim, bütünün bir parçası işte, hiç değilse küçük bir belirtgesi, Çeten Ali'nin karpuz satması gibi.»

«Ama gene de...»

«Bir gün bunun kanıtlarını da vereceğim, göreceksin» diye söylenmişti.

Tekelci'nin evinden ayrıldıktan sonra, ıssız yollarda yürürken, hep bu konuşma belirleniyordu belleğinde, o sıcak yaz günü kavakların gölgesinde, «Yarpızlı iyiden iyiye daraldı» derken yüzde yüz yanıldığını, araya araya önüne kadar geldiği, bulunmaz kapıdan geri döndüğünü düşünüyordu. Ne olursa olsun, bunca bocalamadan, bunca umutsuzluktan sonra, gene aynı kapının önündeydi: bu kere geri dönmeyecekti. «Tekelci'nin yeni evinde, Muharrem'in plağını izleyen «bu» hangisiydi, biliyor musun, ikin-

cisi» demişti o akşam. Gözlerinin içi gülüyordu, sevinçten uçacaktı nerdeyse: bu tek «bu», sırf tekliğiyle bile, bir özdeşlik, hiç değilse, bir eşdeğerlilik belirtgesiydi; bu da Tekelci'nin açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyle, değişmez ıslığa bağlandığına göre, bir zamanlar sözünü ettiği «bütün» boş bir düş değil demekti: Tekelci'nin anlata anlata bitiremediği *Dokuzuncu*ya bağlanıyordu her şey, ya da onunla yakından ilgili bir şeye.

Memedali bundan sonrasının dümdüz bir yol olduğunu söylüyordu.

Bu «dümdüz yol» sözü biraz içlendirmişti beni, «Demek gene yolculuk var» demiştim içimden: yeni bir dost, yeni bir giz ardına düştü mü bir karabatak olurdu Memedali, kolay kolay ortalarda görünmezdi bir daha. Bütün zamanını yeni dostla geçirdiğinden mi? Hayır, tek başına da olsa, sürekli bir biçimde, yeni dostun evreninde yaşamak istediğinden. Yeni dosta, yani Yarpızlı'ya gelince, uzun sürmüş bir küskünlükten sonra güldürülecek bir çocuk, bahçeye alıştırıldıktan sonra, tümüyle evcilleştirilecek bir kuştu artık: Memedali, Tekelci'yle bir kere daha uzun uzun konuştuktan sonra, küskün çocuğa söylenecek tılsımlı sözü bildiğini, yabanıl kuşun önüne konulacak, tılsımlı yemi avcunda tuttuğunu sanıyordu. Ona göre, Yarpızlı şimdiye kadar herkesten uzak kalmışsa, böyle bir sözcüğü kimsecikler bilmediği, kimseciklerin eline böyle bir yem geçmediği içindi: kimsecikler *Dokuzuncu*'dan sözetmemişti ona.

Gerçekten de, aradan bir hafta bile geçmeden, pek öyle sıkı fıkı konuşmamakla birlikte, Memedali'-

nin sevdiği yollarda, yan yana yürüdüklerini, arada bir, iki eski dost gibi birbirlerine gülümsediklerini görmüştük. Bu da az şey değildi doğrusu. Ne var ki, Memedali'nin bunca çaba harcayarak Tekelci'den öğrendikleri, yani Yarpızlı'nın gâvur içinde dinlediği sesleri yeryüzüne indiren adamın tam da bu eşsiz sesleri yeryüzüne indirmeye çalıştığı sıralarda sağır olması, bunun için bu sesleri hiç değilse bizim gibi duyamaması, aynı adamın, binbir acı içinde geçmiş bir ömür süresince, belki de biricik avuntuyu yarattığı bu seslerde bulmuş olması, Yarpızlı'ya pek o kadar etkimemişti: bu seslerin kaynağında şöyle ya da böyle, yani aşağı yukarı bizim gibi bir adam bulunabileceğini düşünmemişti o, şimdi de düşünemiyordu. Hem düşünse ne olacaktı, düşünmese ne olacaktı? Yarpızlı bu türlü bilgilere hiç bir gereksime duymamıştı. Büyük serüveni konusunda bütün bildiği bir sözcüktü: *Dokuzuncu*. O gece, koğuştan alınarak itile kakıla sokuldukları arabada, şapkalarını bir köşeye atıp yakalarını açarak karşılarına oturan, fitil gibi sarhoş subaylar, kimi zaman şaşkın ve ürkek yüzlerine bakıp kahkahalarla gülerek, kimi zaman dertli dertli içlerini çekerek, sözcüklerinin ancak binde biri anlaşılabilen, çetrefil dillerinde bir «gelmeyen kadın», bir de «*Dokuzuncu*» sözü etmişlerdi durmadan, sonra, o ışığa batmış yerde, büyük serüven başlamadan önce, dört bir yandan kulaklarına gelen konuşmalarda da hep bu «*Dokuzuncu*» sözcüğü yineleniyordu: adı *Dokuzuncu* olacaktı. Neden *Dokuzuncu*? Bunu bile araştırmak gelmemişti usuna. «Nedense neden!» diyordu: Mustafa neden Mustafa'ysa, Yarpız neden Yarpız'sa, *Dokuzuncu* da onun için *Dokuzuncu*'ydu

işte. Üstelik Türkçe olarak işitmemişti bu sözcüğü, başka bir anlamı da olabilirdi. Ama olsa ne değişirdi, olmasa ne değişirdi: bu değildi önemli olan.

Kısacası, bir süredir Memedali'ye gösterdiği şaşırtıcı yakınlık, zaman zaman, tutkulu, titrek bir sesle, art arda sıralanan bilgilerden ileri gelmiyordu. Memedali'nin bir anda bütün üzüntüleri yerle bir eden, dost bakışının, en öfkeli insanlarının bile karşılıksız bırakamadıkları, varla yok arası gülümsemesinin de fazla bir etkisi yoktu bu işte. Dışardan bakanlar inansın, inanmasın, yalnızca Memedali'ye değil, herkese ve her şeye yaklaşmak isterdi o: susan bir insan olması, kaçan bir insan olmasını gerektirmezdi, tam tersine! Hele şimdi, Karadede'nin cenazesinde ünlü ıslığını çalmaya başladığı dakikadan bu yana, insanlara ve nesnelere doğru sürekli bir atılımdı yaşamı, karşılığında elle tutulur hiç bir şey beklemeden, sırf sonsuz bir sevgiyi kesinlemek, ödenmesi olanaksız bir gönül borcunun gereğini yerine getirmek üzere, uzun süre yurdundan uzak kalmış bir yaşlı köpek gibi, usulca bacaklarına sürtünmek, sessizce önlerine kıvrılıp yatarak burnunu ayaklarının ucuna doğru uzatmak, fazla rahatsız etmezse, gözlerini gözlerine dikmek isterdi. Neden? Çok eskiden, güreşlerde, ele avuca sığmayan, ufacık gövdesinin akıllara durgunluk veren oyunlarıyla, göz açıp kapayıncaya kadar, dağ gibi adamların sırtını yere getirdikçe zıp zıp havalara sıçramakta hiç bir sakınca görmeyen Yarpızlı, şimdi dünyanın en alçak gönüllü insanı mı oluvermişti? Hayır, çok benzese bile, alçak gönüllülükle bir ilgisi yoktu bunun: burada, yani Yarpız'da ya da Albıstan'da,

her şey biraz kendi evi, kendi yatağı, kendi tarlası, kendi oğlu, kendi karısı, kendi babasıyle özdeşleşiyordu da ondan. Ama böyle olunca da kendi evi, kendi yatağı, kendi oğlu, kendi karısı olmuyordu adamın, hiç bir evin, hiç bir ağacın, hiç bir insanın gölgesinde uzun süre yatamıyordun. El yurdunda dalgın dalgın gezersen, kendi bahçende de bulunan kuşlarla, çiçeklerle karşılaştın mı özlemin sızısı biraz körelir, yurdunun çok da uzakta olmadığını düşünürsün, ama uzaklık değişmez: bilirsin ki, yıllarca da arasan, buralarda bulamazsın bahçeni. Yarpızlı bu durumdaydı işte: bahçesinin bölük pörçük parçalarını görüyordu her yerde, her şey, herkes bahçesinin varlığını belirtiyordu, ama hiç bir şey kendi bahçesine götürmüyordu onu, hiç bir şey kendi bah çesiyle özdeşleşmiyordu; gene de, daha iyisi elinden gelmediğine göre, durmamacasına bildik kuşlara, bildik çiçeklere doğru gidiyordu Yarpızlı, uzun uzun, usul usul, sevgiyle sürtünmek istiyordu onlara.

Memedali, Yarpızlı'nın kendisiyle saatlerce yan yana yürümesini, eski bir dost gibi konuşmasını bununla açıklıyordu işte: kendisine anlatılanların içeriğiyle fazla ilgilendiği yoktu, orası doğruydu, ama, ikide bir, hem de büyük bir tutkuyla *Dokuzuncu*'dan sözettiğini görünce, bayağı çarpılmıştı Yarpızlı: hep aynı konunun çevresinde dönüp durduğuna göre, hangi yoldan giderse gitsin, bu çocuk da kendi aradığı bahçeyi arıyor demekti, öyleyse kendi düzleminde bocalayan, bir bakıma kendisiyle özdeşleşen bir insandı, başkalarından farklıydı: kendisine doğru yürünen değil, kendisiyle yürünendi: şöyle böyle üç kuşaklık bir uzaklıkla, yani aşağı yukarı yaşamın

iki ucundan, birlikte *Dokuzuncu*'ya doğru yürüyorlardı. Bunun için, Memedali'nin en güzel sözleri, en anlamlı davranışları karşısında bile, «Bu, bu!» diye mırıldanarak değişmez ışığını tutturduğu olmuyordu hiç. Öte yandan, gene Memedali'ye göre, birlikte başkalarına doğru gittikleri, sonu gelmez bir yolculukta, yan yana yürüdükçe birbirleriyle özdeşleştikleri, birbirlerinde silinip gittikleri için, Yarpızlı hiç bir düşüncesini, hiç bir anısını gizlemiyordu kensinden. Kendisiyle konuştuğu sıralarda başkalarının karşısında bütün varlığını sarsan o ezici çabayı harcadığı da söylenemezdi.

Ama Yarpızlı herkes gibi konuşmuyordu elbette: bunca yıldır sustuğu için konuşmayı unutmuş olduğundan mı, Memedali karşısında değil de yanında bulunduğuna, yani kendisinden farksız olduğuna göre, herhangi bir açıklama gereksimesi duymadan, beyninde dalga dalga dönen, sayısız görüntüler içinde, ancak kolaylıkla ele gelenleri arada bir sözcüklere iliştirmekle yetindiğinden mi, yoksa bütün bu görüntülerin sözcüklerle denkleştirilmesi olanaksız olduğu için mi, bilinmez, çoğu kero anlaşılamayacak kadar bulanık ve bağıntısız oluyordu sözleri. Ne olursa olsun, yavaş yavaş kendi doğal evreninden insan ortamına doğru ilerlerken, çıkardığı doğal sesler içinde arada bir anlamlı sesler debeliren bir bebeğin mırıldamalarına benzeyen, dolaşık söylenilerinden anlaşıldığı kadarıyle, Memedali'nin varsayımı her gün yeni baştan doğrulanıyordu: burada, yani Yarpız'da ya da Albıstan'da, yolunu her şeyin gösterdiği, ama kapısına hiç bir şeyin götürmediği, yitik bahçe *Dokuzuncu*'ydu: doğrudan doğruya olmasa da dolaylı olarak, belirtge

düzleminde, her şey *Dokuzuncu*'yla birleşiyor, *Dokuzuncu*'da bütünlüğe ererek bildik bir yüzle gülümsüyordu. Yarpızlı işte o zaman bubulayıp ıslığını çalıyordu.

Ama neden böylesine geç anlamıştı bunu? Daha doğrusu neden böylesine geç belli etmişti? Sonu gelmez bubulamalarıyla değişmez ıslığının böyle bir bağıntıyı belirlediği doğruysa, *Dokuzuncu*'yu dinlediği, unutulmaz gece ile Gariplik'te Kadira'nın bileğine yapışarak kefenin aralığını kapamasını önleyip de son bir kere büyük dostunun cansız yüzüne baktığı tüyler ürpertici dakika arasındaki çok uzun suskunluk nasıl açıklanırdı? Memedali bunu da düşünmüştü elbette: tuttuğu yön konusunda Yarpızlı kuşkuya düşecek diye ödü koparak, taylıktan çıktı çıkacak bir atı eyere alıştırır gibi, sabırla, özenle, dolambaçlı sorular sorup durmuştu ona, günlerce sürmüştü bu iş. Ama, çok kısa ve çok bulanık bir biçimde de olsa, karşılık en sonunda gelmişti:

«Papazlıksa papazlık dedim!» demişti Yarpızlı

İki gâvur subayının arasında, yan yana, *Dokuzuncu*'yu dinlerken, ikisi de büyülenip kalmışlardı oldukları yerde, ilk dakikalardan sonra, ne ölümü düşünmüşlerdi, ne başka bir şeyi. Aynı arabanın içinde, aynı subaylarla, koğuşa dönerken de, koğuşta, ot yataklarına uzandıktan sonra da, anlatılamayacak kadar oynak ve çok renkli bir düşün sonsuz yumuşaklığında yüzer gibiydiler: ağızlarından tek sözcük çıkmamıştı, başlarını kaldırıp da hiç bir şeye bakmamışlardı, birbirlerine bile. Özellikle Yarpızlı'nın hiç bir şeye bakmamasında bir bilinç payı da yok değildi:

yatağında gözünü hep yumuk tutuyor, varlığını değişmez ıslığına özdeş bir uyumla, ılık bir yumşaklık içinde ığralayıp duran, alabildiğine güzel düşten uyanmamak için, uyumak bile istemiyordu. Burdaki gibi orda da, sabah aptestini alma saatini şaşmaz bir doğrulukla bildiren horozların yeni yeni ötmeye başladıkları sırada, Karadede böğrünü dürttüğü zaman, Yarpızlı hâlâ uyumamıştı.

Belliydi, dostu da uyumamıştı, ama kendisi gibi rahat ve hoşnut görünmüyordu o. Koğuşun lambalarının buz gibi soğuk aydınlığında, yatağının üzerinde, başı omuzlarına gömülü, kımıldamadan oturuyor, şişmiş gözkapaklarının arasından, insanın içini ürperten donuk bir bakışla bakıyordu.

«Anladın, değil mi?» demişti neden sonra.

«Neyi?»

Karadede nöbetçiyi öfkelendirmekten korkmadan,

«Neyi olacak!» diye gürlemişti, «Pezevenkler kiliseye götürdüler bizi, gâvur etmek istediler. Putlarını görmedin mi: kiliseydi orası. O meretleri de papazlar bağırttılar, kılıklarından anladım. Dur bakalım, arkası da gelir daha. Deyyuslar, deyyus gâvurlar!»

Sonra, mutsuz duruşunu değiştirmeden, ama daha alçak bir sesle, art arda küfürler sıralamış, dinlerince amansızca el uzatan gâvurlara sövüp saymış, daha sonra, güneş dağılırken, avuçlarını açıp gözlerini tavana dikerek, üst üste üçer kere, bildiği duaları okumuş, ama bunca duada bir solukluk bir rahatlık bile bulamayınca, büsbütün sinirlenmiş, daha da kızgın bir biçimde sövmeye başlamıştı. Söverken de, Tanrı'ya el açarken de, bildiğimiz öfkeleri fazlasıyle

aşan bir şeyin, varlığı bir kefen gibi saran, buz gibi soğuk bir korkunun gittikçe koyulaşan gölgesi vardı sesinde. «Duymadın mı, hep aynı şeyi söylüyordu dürzüler: *Dokuzuncu* da *Dokuzuncu*» diye söyleniyordu, «ne demek bu? Ne demek olacak: dokuz, dokuz, kör tıkız!» Gündüzleri gecelerinden de karanlık olan o buz gibi tutsak koğuşunun ıslak duvarları arasında düşlenmesi bile olanaksız görünen, mutlu çocukluk oyunlarında, hep bir yenilgiyi, bir çıkmazı haber veren bu sayıyı düşündükçe, korkusu en son sınırını zorlamaya başlıyordu: çocuklar bile bilirdi ki, dokuz aşılması en zor çizgiydi, öyleyse? Gene ana avrat sövmeye başlıyordu Karadede. Bu deyyus memleketinde, bu ıslak, bu isli duvarlar arasında, ölümün bir kurtuluş olacağını düşünmüştü hep, ama bir türlü ölmeyip de ölümle her gün burun buruna gelirken, açlıklara, susuzluklara, bitlere, pirelere, sıra dayaklarına, kısacası tutsaklığa boyun eğmek yetmezmiş gibi, bir de gâvur içinde gâvur olup bir besmele bile çekemeden ölebileceğini düşünmek zoruna gidiyordu. En kötüsü, o allahsız heriflerin ortalığa bayıltıcı bir tütsü gibi saldıkları, şeytan işi sesleri, harama uçkur çözercesine, seve seve dinlemiş, kulaklarını tıkamayı bile düşünmemiş olması nedeniyle, şimdiden az çok gâvurlaşmış olduğunu sezmesiydi: bundan sonra bir daha böyle yerlere götürülmeseler bile, bu kadarı yeterdi belki. Şimdiden belli olmuyor muydu? Oturup Tanrı'ya yakarmak varken, gâvur gibi küfür üstüne küfür sıralaması da bunu göstermiyor muydu?

Kendisi bu korkunç bunalımlar içinde kıvranıp dururken, dostunun, şu koca gâvur koğuşunda di-

linden anlayan tek kişinin, biricik memleketlisinin, biricik din kardeşinin, Albıstan'da bir Albıstan havası çalarcasına, evet, öylesine rahat, öylesine umursamaz bir yüzle, şeytan ezgisinin en can alıcı yerini incecik bir ıslıkta yineleyip durduğunu görünce Karadede beyninden vurulmuşa dönmüştü:

«Ne o?» demişti öfkeyle. «Papazlığa mı başladın?»

Dostunun yüzünde şakadan iz bile yoktu ama Yarpızlı gene de şaka konuştuğunu düşünmek istemişti, hiç bir şey olmamış gibi sürdürmüştü ıslığını: çok güzeldi, üstelik yeni yeni çıkarıyordu daha, kesmek olmazdı. Ama Karadede çılgına dönmüştü:

«Kes be!» diye haykırmıştı. «Kes dedik sana! Sen benden da gâvurmuşsun!»

Sonra da hışımla kalkıp gitmişti.

Şaşırıp kalmıştı Yarpızlı; ne yapmalıydı şimdi, ne demeliydi Karadede'ye, bilmiyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, bütün bütün de tutarsız bulmuyordu dostunun düşüncesini. Belki de sırf o gece için, böyle bir erekle hazırlanmış olan bütün o irili ufaklı, biçim biçim, parıl parıl aygıtlar, hızla gelip dikildiği o yüksek yerde, ak saçlarından beklenmeyecek bir çeviklikle, deliler gibi devinen o incecik adam, görünmez iplerle onun küçücük değneğine bağlıymışçasına, yalnız onun bildiği anlaşılan bir düzen uyarınca, kimi oturduğu, kimi ayakta durduğu yerden, kimi aygıtı, kimi kendi sesiyle, onun baş döndürücü devinilerine karşılık vermeye çalışan bütün o kara giysili adamlar ve kadınlar, her şeyden önce de onlar böyle çırpındıkça yalnız kulaklarda değil,

kanda, iliklerde yankılanan bütün o doğaüstü sesler, her gün görülen şeylerden değildi elbette, bir bityeniği bulunabilirdi işin içinde: bu gâvurlar iki dosta gâvurluğu sevdirerek onları da gâvur etmek ereğiyle, en güzel, en büyük, en etkin güçlerini göstermek istemiş, bu erekle bilinmedik bir büyüye başvurmuş olabilirlerdi, buna bir diyeceği yoktu. Küçük değnek hızla aşağı inip de sesler patladığı zaman, korkuyla koltuğa yapıştığını yadsımıyordu; değneği elinde tutan, ak saçlı, incecik adamın, şeytanın kendisi olmasa bile, en yaman elçilerinden biri olması gerektiğini düşündüğünü de yadsıyamazdı. Ama yadsıyamayacağı başka şeyler de vardı: daha ilk dakikalarda, bu seslere yavaş yavaş ısınıp da ürpertisi geçince, kara giysili adamlara başka bir dinin, başka bir memleketin insanlarına değil de örneğin birkaç günlüğüne bizim oralara gelmiş bir cambazın tel üstünde seke seke gidişine bakar gibi bakmaya başlamış, şimdi arkadan gördüğü, incecik, ak saçlı adamı da gene bizim oralarda, örneğin Karadede'lerin Şeyhdireği'nde, döndükçe esrikleşen dervişlere benzetmiş, bir gâvur büyüsünün etkisiyle şeytanın kıskacına düşmüş olabileceğini aklının ucundan bile geçirmeden, «Bunlar da tıpkı bizim gibi din taşıyor» demişti kendi kendine. Sonra, yavaş yavaş, çevresinde ne varsa, hepsi silinip gitmişti. Yarpızlı gâvur elinde bir zavallı tutsak olmaktan çıkmış, uğursuz nasırı geçivermişti: bir yandan bu eşsiz, bu düşünülemeyecek kadar güzel sesleri dinlerken, bir yandan da, sınırsız bir mutluluk içinde, memlekette, evinde, tarlasında, gençliğinde, çocukluğunda, sevgilerinde dolaşıyordu, hem de çok yakın, çok yoğun, çok par-

lak ve Tanrı'ya daha yakın bir biçimde. Bunun için, kendisine bir ölçüde hak vermekle birlikte, dostunun vardığı kesinliği paylaşamıyordu bir türlü, sırf o ıslığı çalmakla papaz olmaya gelince, bunu düşünemiyordu bile.

Öte yandan, *Dokuzuncu* salt bir güzellik değildi, karşı konulması olanaksız bir güçtü her şeyden önce: Yarpızlı'yı her dakika kendine doğru çekiyordu. Ama şimdi, üzerinden zaman geçtikçe, ses ve görüntü olarak, belleğinde yavaş yavaş solgunlaştıkça, bunaltıcı şakalardan hoşlanan, zifir gibi bir karanlıkta bize seslenip duran, sonra, sesine doğru yürüdük mü, bu kere de bir başka köşeden seslenerek başımızı döndüren, umutla umutsuzluğa, mutlulukla mutsuzluğa durmadan yer değiştiren bir dosta benzemeye başlıyordu: bir sesin en güzel memleket görüntüleriyle birlikte, yeni yeni belirdiği bir sırada, başka bir ses başka görüntüler getiriyor, her şey birbirine çarpıp bölünüyordu. Öyle anlaşılıyordu ki, her ses bir yerdi, uzamda bir yer tutuyordu. Yarpızlı'nın bu bölünen, bölük bölük kayıp giden sesleri hiç değilse bir ölçüde durdurabilmesi için, sonsuz bir çaba harcaması, benliğini belleğinde yoğunlaştırması gerekiyordu. Ama bu da yaşamını başsız sonsuz bir düş yapıp çıkıyordu ister istemez, Yarpızlı her şeyin silinip gitmesinden korkuyordu. Bu durumda, Karadede'nin cansız yüzüne bakarken yeniden çalmaya başladığı ıslık, ilk biçimden çok sönük bir iz olmakla birlikte, getirdiği görüntülerle, memleketin bütün bütün silinmeyeceğine tanıklık ediyor, öte yandan, her saniye karanlığın bir başka köşesinden gelen dost sesine iyi kötü bir karşılık oluyor, dost sesi kesildiği zaman, her

şeyin yoğun bir sessizliğe dönüşmesini önlüyor, bu kere de kendisinin karanlıkta dosta doğru seslenmesini sağlıyordu. Bunun için, bu ıslığı çalmadan edemiyordu artık: avluda, ayakyolunda, Karadede'nin bulunmadığı her yerde, durmadan, bıkmadan bu ıslığı çalıyor, bu ıslığı çalabilmek için, Karadede'den bayağı kaçmaya başlıyordu. Ama uzun süre kaçamadı ki... Ya Karadede kendisini buluyordu, ya kendisi Karadede'yi; dişini sıkması gerekiyordu.

Birkaç gün sonra, bir akşam, boş bulunmuş, gene ıslığa başlamıştı Karadede'nin önünde, Karadede küplere binmişti:

«Basbayağı papazlık bu seninkisi!» demişti.

Bu kere kalkıp gitmemişti ama kesin bir bozuşmayla sonuçlandırmak istediği anlaşılan, uzun ve iğneli bir konuşmaya girişmişti: anladığı kadarıyle, Yarpızlı bu ıslığı gâvurluğa iyiden iyiye bulaşmış olduğu için çalıyordu, bir zamanlar, bacak kadar boyuyle, en iri, en güçlü babayiğitleri bile kaşla göz arasında yere sermesinin de gösterdiği gibi, şeytanlığa doğuştan yatkın olduğu için böyle yapıyordu herhalde; kendisi, çok üzülmekle birlikte, buna fazla karışamazdı, ama böyle ikide bir karşısında şeytan ıslıkları çalınarak göz göre göre zehirlenmeye de boyun eğemezdi. Kararı kesindi artık: onun ağzından bu papaz ıslığını bir kere daha işitecek olursa, bir daha yüzüne bakmayacak, memlekete döndükleri zaman da onun gâvur içinde gâvur olup papazlık ettiğini söyleyecek, memleketin camilerine girmesini kesinlikle önleyecekti.

Yarpızlı acı acı gülüyordu bu sözlere: bir ıslıkla

papaz olunabiliyorsa, papazlık hiç de zor, hiç de kötü bir meslek değil demekti.

«Bir *kelimeyişahadetle* müslüman olunur» diye gürlemişti Karadede.

Yarpızlı'nın karşılığı hazırdı: «O başka, bu başka!» diyecekti, ama birdenbire değiştirmişti düşüncesini, susmayı yeğlemişti: bu dostluğu nasıl yıkardı? Tıpkı burda, İpsiz'in kahvesinde olduğu gibi, orda da karşı karşıya oturup zaman zaman birbirlerini süzerler, tıpkı burda olduğu gibi orda da, çok uzun aralıklarla, en kısasından, en beyliğinden sorular sorarlardı birbirlerine: «Bu sabah nasılsın?» derlerdi örneğin, «Geçe iyi uyudun mu?» derlerdi, «Postal gene ayağını vurdu mu?» derlerdi. Karşılıklar da sorular gibi yalın olurdu her zaman. Ama kısacık sorularıyle kısacık karşılıklarında bütün durumlar, bütün düşünceler özetlenirdi; daha da güzeli, orada el içinde olduklarından, burada el içinden geldiklerinden, bir saniye baktıkları, dalgın gözde, orda memleketi, burda gurbeti görürlerdi: bu dostluk da bir başka *Dokuzuncu*'ydu.

Bunun için, utanmış bir çocuk gibi başını önüne eğmişti Yarpızlı:

«Bir daha çalmam» demişti.

«Çok iyi edersin» diye karşılık vermişti dostu. «Şunu da unutma sakın: bir gün memlekete dönecek olursak, hiç kimseye söylemeyeceğiz bu işi, karımıza, kızanımıza bile.»

Koskoca bir dostluğu bir çırpıda yıkıvermeyi göze almasından da anlaşılacağı gibi, Karadede'nin dürüstlüğüne diyecek yoktu: yalnız kendisi için değil, dostu için de korkuyordu, yalnız kendi ayıbını değil,

dostunun ayıbını da saklamak istiyordu: yazgı işte, bir kere işleri ters gitmiş, tutsak düşmüşlerdi, bu ayıbı bir kere göğüsledin mi, bitlenmekmiş, pislenmekmiş, dayak yemekmiş, gâvurun kenefini süpürmekmiş, hepsi bu ilk ayıbın, tutsaklığın defterine geçerdi, yani o kadar da ayıp değildi, ama gâvurun kilisesine gidip gâvurların ortasında papaz meşki dinlemeye gelince, basbayağı gâvurluğa bulaşmaktı bu, gâvurluğa bulaşmak da, söylemek bile fazla, ırzına geçilmiş bir adam olmak kadar yüz kızartıcı bir şeydi.

«Haksız mıyım?»

«Hayır, haklısın.»

Çok eskiden, ilk ve son güreşlerinde, nereden çıkardığını kendisinin de bilmediği, şeytansı oyunlar bir yana bırakılırsa, Yarpızlı ömründe birinci kere ikiyüzlülük ediyordu dostuna. Ama buna sırf dostluk uğruna boyun eğmesi bir yana, Karadede'ye bir noktaya kadar hak verdiği göz önüne alınırsa, yarım bir ikiyüzlülük sayılırdı bu. Ne var ki, «Haklısın» demekle iş bitmiyordu: karşındaki rahat etsin diye okkanın altına sen gidiyordun, bütün memleket gidiyordu. Öyle ya, şimdi bu ıslığı bırakmaya boyun eğdikten sonra, yalnızca kendisi değil, bütün memleket tutsak düşmüş gibiydi; memleketin hiç değilse arada bir bizim olabilmesi için, Karadede'nin papazlık simgesi olarak gördüğü bu ıslığı uzun uzun çalması, Karadede'nin papaz olarak nitelediği adamların soluklarından ve ellerinden doğmuş olan o eşsiz sesleri bütün varlığıyla düşünüp belleğinde canlandırması gerekiyordu. Gene söylüyordu, elbette bir şeytan parmağı bulunabilirdi bu işin içinde ama şeytan, düşte, düşüncede de olsa, bizi mem-

lekete götürüyorsa, bizi memlekete götüren tek varlıksa, o zaman...

O zaman Karadede'nin çatılmış kaşları geliyordu gözlerinin önüne, orda kesiyordu uslamasını. Çok eskiden, daha tutsak koğuşlarının varlığını bile bilmediği sıralarda, tutsak koğuşlarına hiç mi hiç benzemeyen yerlerde, sevdikleriyle konuşup gülerken, birdenbire yutkunarak sustuğu olurdu, gülemezdi, konuşamazdı artık. «Ne var, ne oldu?» diye sorarlardı, «neden sustun birdenbire?» karşılığı hazırdı: «Bilmem» derdi her seferinde. Ama çok iyi bilirdi: tam ağzını açtığı sırada, orda bulunmayan biri gözünde tüterdi de ondan, farkında bile olmadan, dilinin ucuna kadar gelen sözü onun için hazırlamış olduğunu anlardı da ondan. Şimdi de aynı durumu yaşıyordu aşağı yukarı: Karadede'yle karşı karşıya otururken, sırf bu ıslığı çalamamak yüzünden, gitmeyi en çok istediği yolun başında, bir taş gibi donup kalıyordu. İlk askerlik dönüşü, babasının, «Ben ölmeden o bu eve gelin gelemez» diye kestirip atması üzerine, saygı uğruna, sevgi yerine ilgisizliği benimsediği gibi, şimdi de, dostluk uğruna, memleket yerine tutsaklığı benimsiyordu.

«Her neyse» diye söyleniyordu, «dönünce memlekette olacağız.»

Karadede gülüyordu bu söze: «Yok, başka yerde mi olacaktın!» diyordu.

Haklıydı elbette: insan memlekete dönünce memlekette olmazdı da nerde olurdu? Ama Yarpızlı da haksız değildi: «Dönünce memlekette olacağız» derken, memlekete döndüğü zaman, bir bakıma *Dokuzuncu*'ya da dönmüş olacağını, bunun sonucu

olarak, belleğinde her gün biraz daha bulunan bu sesleri biraz olsun ilk biçimlerine yaklaştırmak için sonsuz çabalar harcamak zorunda kalmayacağını, ucunda en büyük dostluk bulunan bu ıslığı çalmak için hiç bir gerekseme duymayacağını söylemek istiyordu. Böylece, her ikisi de, memlekette memleketi bulamayacaklarını akıllarının ucundan bile geçirmediklerini göstermiş oluyorlardı.

İşin kötüsü, uzun yıllar süresince, tozundan görünmez olmuş, gereksiz nesneler gibi, oradan oraya atılıp durduktan sonra, günün birinde, «Kalk bakalım, gidiyorsun» denilip de memlekete geldikleri zaman, akıllarına gelmeyen başlarına gelmişti: işte, dönmesine dönmüşlerdi ama hiç dönmemiş gibiydiler. Karadede, beşer karışlık duvarlarını yaşamının sınırları olarak belirlediği bahçenin her baharda yinelenen döllenmelerinde belki hâlâ bir dönüşün olanaklarını aramadaydı. Yarpızlı'nın sevip sevip alamadığı kadın da, babasını kırmamak için evlenip alışkının etkisiyle bağlandığı karısı da ölmüştü, giderken kucakta bıraktığı oğlu şimdi kocaman bir adamdı, bir zamanlar yel gibi koştuğu yollarda şimdi ancak yürüyordu, bir zamanlar bütün gözlerin kendisinde toplandığı güreşlerde, şimdi başkalarına çevrilmiş, sayısız gözler içinde bir çift yorgun gözden öte bir şey olamıyordu, bir zamanlar bedenine serin bir mutluluk gibi yayılan kaynaklar, şimdi, çürük dişlerinden başlayarak, bütün varlığını başsız sonsuz bir sızıya dönüştürüyorlardı. Oysa *Dokuzuncu*'da hiç de böyle değildi, her şey yerli yerinde, her şey en güzel biçimindeydi. Dalıp gidiyordu Yarpızlı: gerçek memleketin *Dokuzuncu*'da kaldığını sezinliyor, ga-

rip bir tersine dönüşle, memlekette *Dokuzuncu*'yu özlüyordu. Neden? Kendisi bilmiyordu ama anlaması o kadar da zor değildi: *Dokuzuncu*'da memleketi daha güzel, daha yoğun bir biçimde görmüş olması, *Dokuzuncu* yalnızca memleketi değil, gençliği de getirmiş olduğu içindi; şimdi, gençlik de, *Dokuzuncu* da geçmişte kaldığı için, güçleri ne olursa olsun, birer anı olmaktan kurtulamadıkları için, hiç belli etmeden birbirleriyle özdeşleşiyor, birbirlerinin yokluğunu daha çok acılaştırıyor, birbirlerini daha çok bulandırıyorlardı. Her şey öylesine bulanıktı ki, gâvur içinde topu topu birkaç gün süresince çalabildiği güzel ıslığı unutup unutmadığını bile bilmiyordu.

Ama, nerden geldiğini, nasıl geldiğini kendisinin de bilmediği bir esinle, dostunun yüzüne son bir kere daha bakmak üzere, kefeni aralayan bileğe sımsıkı yapıştığı zaman, Karadede'nin yüzünü böylesine kımıltısız ve anlamsız bir duruma getiren güce karşı bir başkaldırı büyümüştü içinde, gözlerinin kardığını, kulaklarının uğuldadığını duymuştu, sonra, hiç de kafasında yokken, kısacık bir an süresince, ama bütünüyle, bütün gücüyle, *Dokuzuncu* çınlamıştı beyninde, sonra, başkaldırısından mı, yoksa *Dokuzuncu*'dan mı fışkırdığını bilemediği o ezgi parçası, kendisine bağlanan bütün görüntülerle birlikte, dostunun yüzüne vurmuş, güçlendikçe güçlenmişti: Yarpızlı, hiç bir şey düşünmeden daha doğrusu, süregelen herhangi bir düşünceyi izlemeden, birdenbire doğmuş bir sevinç patlaması içinde, «Papazlıksa papazlık!» demişti kendi kendine. Sonra da eski ıslığı çalmaya başlamıştı işte.

Şimdi, Memedali'yle konuşurken, eski kuşkularını çok gerilerde bırakmıştı, yüzde yüz haklı buluyordu kendini: *Dokuzuncu* memleketti. Yalnız Karadede'nin bunu anlamadan ölmüş olması canını sıkıyor, güreşin dışında kalan her şeyde olduğu gibi, bu konuda da çok edilgen davrandığı, ona bu gerçeği göstermeye çalışmadığı için kendi kendine kızıyordu. Karadede'nin cenazesinden sonra, evden hiç çıkmadığı, hiç kimseyle konuşmadığı sekiz on gün süresince, yalnızca ıslık çalmakla kalmamıştı, düşünmüştü de: ne *Dokuzuncu*'yu dinlemek gâvurluk olabilirdi, ne de onun alabildiğine soluk ve küçük bir izini ıslıklarda yinelemek: gâvurlukla memleket nasıl bağdaşabilirdi?

«Peki, o ak saçlı adam, o çalgıları çalanlar, onlar gâvur değil miydi?» diye sormuştu Memedali.

Memedali bu soruyu sorduğu zaman, Ötegeçe'ye tepeden bakan, çıplak dağın eteklerinde, yassı bir kayanın üstünde, yan yana oturuyorlardı. Yarpızlı şaşkınlıkla Memedali'ye çevirmişti gözlerini:

«Onlar mı?» diye kekelemişti. «Onlar mı? Hayır, değildi. Neden gâvur olsunlar?»

Memedali'nin de gâvurluğu mu tutmuştu, neydi, kolay ve şaşmaz bir mantıktır tutturmuştu, sıkıştırdıkça sıkıştırmıştı zavallıyı. Ama Yarpızlı eski Yarpızlı değildi sanki, boyun eğmek istememişti:

«Gâvursa gâvur, ne çıkar?» diye karşılık vermişti.

«Ama seni tutsak edenler de gâvur değil mi, dövenler, aç susuz bırakanlar da gâvur değil mi?»

«Evet, gâvur» demişti Yarpızlı.

Başını önüne eğip susmuştu bir süre, ama bu kadarla kalmamıştı karşılığı: çıplak kayanın üstünde, tıpkı İpsiz'in kahvesinde, Karadede'yle karşı karşıya

oturup da yarımsar saatlik aralarla, «ee, daha daha nasılsın»larını sıraladıkları günlerdeki gibi, uzun susuşlarla bölünen ve hep aynı koşutlukta demirleyen kanıtlar sermişti Memedali'nin önüne: evet, gâvurdu bu adamlar, orası öyleydi, ama toprak da şöyle bir silkindi miydi evimizi başımıza yıkardı, su boğardı insanı, ateş yakardı, ama susuz da, topraksız da, ateşsiz de yaşanamazdı, toprak da, su da, ateş de çok güzeldi. Özlemi de bunun için bir ölçüde dinmişti ya: şimdi, yani Karadede'nin cenazesinden bu yana, alabildiğine bölünmüş, alabildiğine dağılmış bir biçimde de olsa, nerdeyse her şeyde *Dokuzuncu*'yu, yani memleketi bulur gibiydi. Büyük bir alçak gönüllülükle, büyük bir hayranlık ve bağlılıkla, durmamacasına insanlara ve nesnelere doğru gitmesi, durmamacasına onlara sürtünmek, ayaklarının dibine kıvrılıp gözlerini gözlerine dikmek istemesi bundandı.

Karşıda, uzak dağlara, uzak dağların üstündeki bulutlara, batan güneşin bakır rengi vurmuştu. Yarpızlı içini çekmişti derin derin, sonra, kıvraklıklarına kendisinin de şaştığı düşüncelerini noktalamak istercesine, «Bu, bu!» demişti yüksek sesle, der demez de yüzünün kızardığını duymuş, gözlerini yere dikmişti; ömründe birinci kere, kendi sözünü, kendi davranışını *Dokuzuncu*'ya bağlıyordu. Bu da bir tür kendini beğenmişlik değil miydi? Memlekete dönmek için umutsuzca yol ararken, çoktandır memleketteymiş gibi davranmak değil miydi? Ne oluyordu böyle bu Yarpızlı'ya? Gene de, şöyle biraz düşününce, yüzde yüz haksız sayamıyordu kendini. Kanıtlar usuna kendiliklerinden iniyorlardı: şu yeryüzünde her memkeketin kendi dili, her insanın kendi

memleketi vardı, ama, herkes bilirdi ki, bütün memleketlerin üstüne aynı güneş doğuyordu; *Dokuzuncu* gerçekleşirken, anlatılamayacak kadar güzel insan sesleri hep birden, tek ses gibi yükselince, söylediklerinin tek sözcüğünü anlamasak bile, kendimizi kendi memleketimizin en güzel süresinde bulabiliyorduk. Neyi gösterirdi bu? Yarpızlı da biraz orda olmasa, yani biraz her yerde olmasa, *Dokuzuncu*'da memlekete dönebilir miydi? Dönemezdi elbette.

Bizim Memedali böyleydi işte: usul usul yaklaşarak çabucak kendine bağlardı adamı, ama, bir yandan kendine bağlarken, bir yandan da, hiç belli etmeden, usul usul, kendi kendine götürürdü onu, kendi benliğinin güzelliğine getirirdi: işte Yarpızlı; yavaş yavaş yaşamının anlamına varıyor, kimi zaman da oldukça açık bir biçimde dile getiriyordu bunu. Bir zamanlar herkesçe alaya alınmayı bile doğal bulurken, şimdi kendi kendini de sevmeye, hatta nerdeyse beğenmeye başladığı söylenebilirdi. Kısacası, Memedali'nin şaşmaz kılavuzluğunda, *Dokuzuncu*'nun bütün evrene dağılmış, sayısız parçalarından birini daha buluyordu Yarpızlı: kendi kendini. Ama Yarpızlı demir atıp kalmak için gelmemişti kendine. Biliyordu ki, bir parçaydı; bir parça olduğuna göre de, ulaşsın, ulaşamasın, bütün yaşamı bütününe yönelmek, hiç değilse bütününü ansıyarak parçalığını duymak, bununla avunmak olacaktı. Bunun için, örneğin radyoda güzel sesli bir kadın içli bir özlem türküsü söyleyip de oğlu, gelini ve konuklar, «Çok güzel!» dedikleri zaman, kendisi de, «Bu, bu!» diye mırıldansa bile, «Ben *Dokuzuncu*'yu dinlemişim,»

diye düşünmekten, yeni baştan *Dokuzuncu*'nun düşüne dalmaktan kendini alamıyordu.

Bununla birlikte, bir güz ikindisi, Hacı beyin kahvesinde, bir arkadaşıyle tavla oynayan oğlunun yanında sessiz sessiz otururken, kasabanın sarı saçlı, genç hekimi birdenbire elini omzuna koyup da, «Gözün aydın, Hasana: Ankara'da *Dokuzuncu*' çalınacak. Gider misin? Bütün masrafların benden» dediği zaman, bir an bile duralamadan, «Giderim, kesene bereket» diye karşılık vermişti ya çok da fazla sevindiği söylenemezdi. Neden? *Dokuzuncu*'nun da bütün ezgiler gibi istendikçe yeniden yaratılabilen bir güzellik olduğunu anladıktan sonra, koca ülkede bir kendine özgü sandığı, büyük ayrıcalığı yitirmek üzere oluşuna mı üzülüyordu? Hayır, tam tersine, uzak ülkede yaşadığı, eşsiz serüveni bir kere de Ankara'da yaşayabileceğine inanmıyordu da onun için fazla sevinemiyordu. Karadede, Efendimiz'in aşkıyle Kâbe'ye gitmişti, ama orda Efendimiz'i değil, Efendimiz'in mezarını bulmuştu. Ankara yolculuğu da aşağı yukarı böyle bir şey olacaktı herhalde.

«O başka, bu başka» diye atılmıştı Memedali, «bir de *Mevlid*'i düşünsen e.»

«O bir öykü.»

«Radyodaki türküler?»

«Türkü işte.»

«Ya çaldığın ıslık? Ya Muharrem'in plağı?»

«Onlar nire, *Dokuzuncu* nire!»

Memedali susakalmıştı, çoktan anlamış olması gerekeni ancak şimdi anlıyordu: *Dokuzuncu*'yu bir ezgi olarak görmüyordu Yarpızlı, kim bilir hangi çabalar, hangi koşullar, hangi rastlantılar sonucu,

bir kere, kısacık, bir süre için, yeryüzünün belirli bir noktasında yoğunlaşıp gözle görülür, kulakla duyulur olmuş bir bütünlük olarak, Tanrı'nın ya da doğanın eşsiz bir gücü olarak görüyordu. Çaldığı ıslığa, Muharrem'in plağına gelince, *Dokuzuncu*'yla bütün ilgileri, uzaktan uzağı ona yönelmeleriydi, Beşira'nın ikilemleri gibi...

İkisi de susuyordu şimdi. İki candan dost gibi değil de bir rastlantı sonucu yan yana gelmiş iki yabancı gibi, kendi düşlerine dalmışlardı. Neden sonra, Yarpızlı bozmuştu sessizliği, ama bu kere Memedali'yle değil de kendi kendine konuşur gibiydi.

«Hay Allah! Ne güzel!» diyordu. «O gün bugün hiç ayrılmamışlar birbirlerinden. Ama çok yaşlanmışlardır herhalde.»

Memedali şaşkın şaşkın başını kaldırmıştı:

«Kimler?» diye sormuştu.

«Kimler olacak! Onlar, ordakiler!»

«Ha.! evet!»

Evet, böyle, iyice anlaşılıyordu şimdi: Yarpızlı o gece, orada gördüğü insanların bu kere de Ankara'da, incecik, ak saçlı adamın elindeki küçücük değneğin devinilerine uyarak aynı mucizeyi yeni baştan yaratmaya çalışacaklarını sanıyordu. Şimdi çok yaşlanmış olsalar bile, bir mucize daha yaratmamaları için hiç bir neden yoktu. Gene de, ne yalan söylemeli, Yarpızlı bu mucizenin o mucize olabileceğini ummuyordu: aynı cambazlar aynı ipte aynı sıçrayışı denerlerdi sık sık, aynı güreşçiler sık sık aynı güreşçileri aynı kurt kapanına düşürürlerdi, her seferinde de güzel olurdu oyunları, coştururdu, ama bunların yüzde yüz aynı oyunlar olduğu söylenemezdi. Ak

üstüne karayla yazılmış *Mevlit* bile her okunuşunda aynı *Mevlit* değildi.

«Ama *Mevlit* gene de *Mevlit*'tir» demişti Memedali.

«Evet» diye söylenmişti Yarpızlı, «*Mevlit* gene de *Mevlit*'tir.»

Sonra gözlerini yere dikmiş, bir daha da ağzını açmamıştı. Kısa susuşlarla kesilen bütün «öyleyse»-ler karşılıksız kalıyor, Memedali dostunun yüzüne daha bir şaşkın bakıyordu: ne oluyordu böyle? Yarpızlı sözlerini yineleyerek kendisiyle alay mı etmişti, yoksa, bunca kanıtlar yetmezken, kör bir yinelemeden öteye geçmeyen, dümdüz bir benzetme her şeyi aydınlatmış mıydı birdenbire? Yoksa Yarpızlı gene aynı *Dokuzuncu*'ya varacağını çoktan sezmişti de kötü bir rastlantıyla umut kırıklıklarının en büyüğüne uğramaktan korktuğu ya da bu yaşta taşınamıyacak kadar zorlu bir sevinç patlamasını elden geldiğince geciktirmek istediği için mi sezmemiş gibi davranıyordu? Kesin bir şey söylemek kolay değildi doğrusu. Bununla birlikte, o akşamdan sonra, her geçen gün ereğine biraz daha yaklaştığını sezdiği söylenebilirdi.

Gerçekten de, *Dokuzuncu*'da giyilmek üzere diktirilmiş, yepyeni giysisiyle, Kamyon Hafız'ın kamyonunun ön bölmesinde otururken, anlatılmaz bir sevinç vardı yüzünde. Yerinde duramıyordu, ikide bir pencereden başını çıkararak sarı saçlı hekimi yanına çağırıyor, Ankara'da kendisini karşılayacak olan dost, bineceği taşıt, kalacağı ev, yatacağı yatak konusunda, *Dokuzuncu*'nun yeniden yeryüzüne ineceği yer ve saat konusunda, kimseciklerin usuna

gelmeyecek sorular soruyordu. Belliydi, ufacık bir terslik sonucu en büyük ergiyi kaçırabileceğini düşünüyor, hiç bir şeyi rastlantıya bırakmamak istiyordu. Üzerinde soru sormak gereğini hiç duymadığı bir konu varsa, o da dönüştü. Ama Memedali çok doğal buluyordu bunu: kendisinden dinlemişti: kişi tutsak edilip de yurdundan uzaklara sürüklendi mi, beyin bitip tükenmek bilmeyen anı yüküyle, yıllardır alışılmış, şaşmaz devinileriyle dirense bile, el yurdu uykulara kadar sızar, çirkin gerçekliğinin ağırlığını duyururdu; yastık, yatak, battaniye, iskemleler ve duvarlar, bedenin devinilerine sinsi sinsi yeni yönler verir, el yüzleri dost yüzlerin uzaklığını kesinlerdi, gerçek yurt düşe dönüşürdü böylece, ama bir de «Kalk bakalım, gidiyorsun!» dendi mi, isterse daha varılmamış olsun, yurt bütün görüntüleri, bütün yüzleri, bütün sesleri ve bütün kokularıyle yeniden ışıyıverirdi. Yarpızlı'ya da böylece, bir hesaba göre ikinci, bir hesaba göre üçüncü kere, «Kalk bakalım, gidiyorsun!» denilmişti: tutsaklıktan yurda dönüyordu.

«Dönüşün dönüşü olmaz» diyordu Memedali.

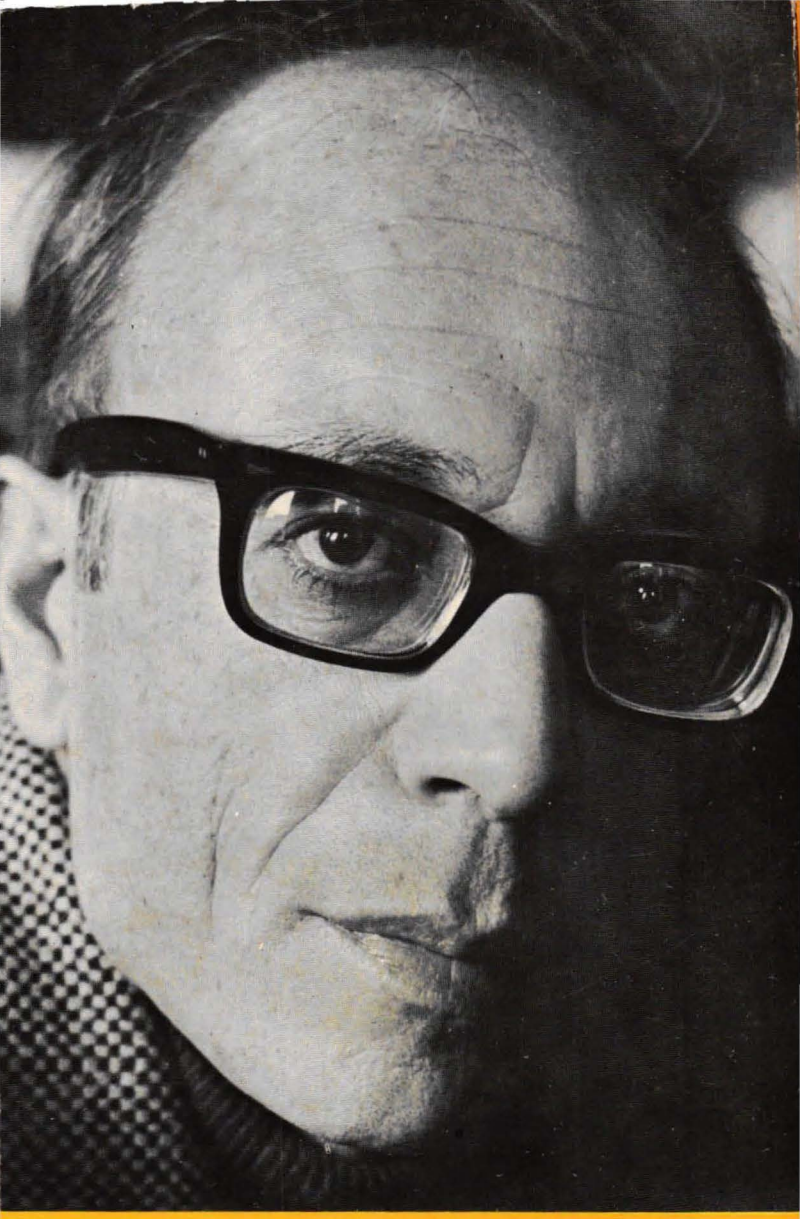

Foto : Lütfi Özkök

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

10 LİRA

kapak baskısı pan matbaacılık ankara 172814